

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Bugenhagenii Pomerani Annotationes ab ipso iam
emissæ. In Deuteronomium**

Bugenhagen, Johannes

Basileae

VD16 B 9247

In Deuteronomium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36133

DEUTERONOMIUM dicitur se-
cunda lex, quia secūdo repetita est à
Moise in loco & tempore quibus hic
audies. & est omnis lex in hūc librū
quasi in epilogū & summā redacta.

Proponuntur hic beneficia quæ fecit deus populo suo,
& quomodo duxerit mirabiliter & seruauerit in me-
dia etiam morte, ut agnoscas patrem. Proponūtur le-
ges & ad ea quibus cum deo agas & ad ea quibus cum
proximo, ut agnoscas qui sis secundum naturam, quæ
contra omnes dei leges & sapit & nititur, alioqui qd
opus legibus si natura ducaris ad talia? Proponuntur
& promissiones siue benedictiones seruātibus, & male-
dictiones non seruātibus, ut agnoscas dominū & iudi-
cem. Nec interim omittit penitentie locū resipiscenti-
bus. Promittit Christū & declarat gratiam euangeli-
cam sæpe in medijs legibus ceu uitam in medio umbræ
mortis, ut uideas q̄ gaudeat plus esse pater quā iudex.
Subinde uero manifeste aperit legem esse spiritualem,
id est, requirere spiritualia unde omnia opera ceu ex
fonte fluant, nempe amorem iustitiæ & odium peccati.
ut certus sis de tua preuaricatione atq; a deo damnati-
one, ut penitus mortificatus, & omnibus quæ tua sunt
desperatis, quæras misericordiã, & agnoscas quàm ne-
cessarius sit tibi Christus & solus Christus, ut deus in
cuius iudicia cecidisti sit tibi benignus pater, lex enim

A

NATURA

Lex

pedagogus est in Christū. Igitur lex quæ nos accusat,
 nos damnat & terribilis est, nihil aliud uidetur fidei
 bus oculis quàm constituta in hoīm salutem. Non enim
 potest deus aliter ineffabilem suam misericordiam cō=
 municare nobis nisi tollatur fiducia nōstri quæ cū eius
 misericordia ex diametro pugnat, donec per legem ui=
 deas omnia conclusa sub peccato, ut uerū sit quod Pau=
 lus dicit, Omneis peccauerūt & egēt gloria dei. qua glo=
 ria remittitur illi qui debebat decem milia talenta, &
 filius recipitur prodigus, & multis dicitur, Fides tua
 te saluū fecit, Confide, remittūtur tibi peccata, Fiat tibi
 sicut credidisti &c. Quāta uero curæ sit hic liber deo
testatur ipse per suum Moisen dum præcipit septimo
quoq; anno deuteronomiū legi omni populo, cap. 31.
 Item ut rex describat sibi & legat omnibus diebus ui=
 tæ suæ ut discat timere dominū, cap. 17. Id quod pri=
 mum accepit in mandato ipse Iosue. Mirū autem quan=
 ta impietas grassata sit in illū populū & reges ubi hūc
 librū neglexerunt. Id quod historia regum declarat.
 Totum enim uerbū dei hic cōtinetur, quo neglecto &
 contempto necesse est omnia horrendis abominationi=
 bus permisceri, quæ grauius nocent dū specie pietatis
 sese impijs uenditant. Hoc uerbum ita cōmendatur &
 mandatur hoībus cap. 6. ut in singulis domibus à pa=
 tribus in domibus uelit deus hoc doceri, ut filij reliquā
 q; familia discant diligere & timere deū & non habea

re deos alienos, id est, aliud in quo confidant quam in deo solo & creatore & saluatore. Atq; ut ne unq̄ obliuiscantur uult ubiq; esse obuium & in uestibus & in ianuis ædium & in manibus. Quæ omnia in ipso uidebimus libro.

Qui legem suis uiribus nituntur exprimere, non possunt nõ adscribere suis operibus iustitiam, & sic error alius alium trahit, Nam illud prius quod nituntur impossibile est, alterũ impium. Non hic uident caci legẽ esse cognitionẽ peccati, Ro. 7. unde Ro. 9. Israël sectando legẽ iustitiæ in legẽ iustitiæ nõ peruenit. Quare? quia non ex fide sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis & c. Hinc propheta clamant ad impios, Nolite offerre sacrificiũ frustra, quis unq̄ quæ fuit talia de manibus uestris? Dominus hæc non uult. Pij uero qui olim ista fecerunt non tam in opera ista quam in uerbũ dei præcipientis respexerunt. Ideoq; ex fide non operibus iustificati sunt certi q; hoc placeret deo non propter se sed propter uerbum eius, ut hoc ipsum esset externũ signum quo testificarentur sese credere uerbo dei & obsequi eius uoluntati, sicut Abraham fide longe ante iustificatus eandẽ fidem filij immolatione testificatus est, sicut nos testificamur fidem bona cõuersatione & fraterna dilectione. Sic enim habes de obseruatione legali, Deut. 6. Cum interrogauerit te filius tuus & c. & de sabbato qd' tantopere præcipit dominus

& (A: 1.

A 2

obliuiscantur ubi ubiq; esse obuium in uestibus in ianuis ædium in manibus

Et cōmendat in lege, Eze. 20. Insuper et sabbata mea
 dedi eis ut esset signum inter me et eos, ut sciant quia
 ego dominus sanctificans eos. Impij autē non uerbi re=
 spectu sed operū senserunt, Per hęc opera delentur
 peccata, augentur merita, boni uiri sumus quia ista faci=
 mus. Id quod tamen uerbū dei non dixerat, tantū ista
 ratione mouebantur, Hoc sacrificiū offertur pro pec=
 cato ergo delet peccatū, ignorantes ista signa per mise=
 ricordia ipsi data ut per hęc certę fierēt cōscientię,
 iam per fidem uerbi gratis donata à deo esse peccata,
 quęadmodū et nostra sacramēta nobis signa sunt. Lex
 cor requirit spiritu innouatū, quęadmodū David orat.
 Cor mundū crea etc. ubi illud cor acceperis iam liber
 es à lege, non ut non facias quod iustum est, sed ut legis
 tyrannis et damnatio ius suū in te amiserit, quia do=
 natū est peccatū et quod reliquū est in carne propter
 spiritū repugnantem et baptizantem igni iugiter nō
 imputatur Ro. 8. Hoc est quod Paulus dicit, Vbi spiri=
 tus domini, ibi libertas. quę libertas conscientię est ut
 lex ius accusandi et peccatū damnandi non habeat.
 Porro is spiritus qui te absoluit à deo, ligat te sed libe=
 ra uoluntate fratri, Ro. 13. Nemini quicq̃ debetis etc.
 ne quis carnalis somniet nos docere omnem fidem,
 fœdera, matrimonia etc. inter homines uiolanda, qui
 iam non debes deo, debes proximo, ut uides in para=
 bola Matth. 18.

Nra sacramēta
 signa iudo
 emi
 p̄ti

Cades per uia Seir usq; ad istum locū ex
itus filiorū Israēl iusto itinere continet
XI. dietas, In Cades Moses reliqua locū
tus est quæ sunt in Leuitico et Numeris.

Omnia quæ præceperat illi dominus &c.] Contra
aliud docentes. [Percussit.] non uires uestræ &c.

Sufficit &c.] satis hic fustis. Hebraismus.

Explanare legem, dicens, Sufficit &c.

Vides q; hoc quoq; ad legem pertinet q; iubentur ab
cedere loco &c.

Dominus deus noster.

Repetit quæ gesta sunt omnia ab Ore sine Sina.

En inquit &c. vide ueritatem promissionis
diuinæ, Post quadringentos annos dedit quod promi=
serat, qui interim ab infidelibus contemnebatur quasi
mendax esset uerbū eius & quasi somnium esset quod
de fide patrum narrabatur. Vide rursus magnam
patrum fidem qui defuncti sunt non accepta promissi=
one nihil dubitantes deum præstiturum quod promi=
serat, Heb. 11. Hinc est quod Iacob nō uult se in Aegyp
to sepeliri & Ioseph mandat de ossibus suis in eam ter
ram asportandis ubi acceperint filij Israēl quod deus
promisit &c.

Usq; ad Eufratem.

Sub David & Salomone possederunt totam illam

terram ut dei ueritas comprobaretur. Aliàs nunq̄ totam. Et scriptura hic impleta est per synechdochen. Relictæ sunt uero gentes ad exercitia tam carnis quã spiritus, ut dicitur iudicum. 3. quæ sunt peccata nostra & fidei tentationes intus & extra ubi ingressi sumus in ecclesiam dei cuius illa terra erat figura. Regnamus quidem per Christũ, sed tamen in militia & armis &c. ut resistamus astutijs Satane & probet dominus utrius fidamus ipsius uerbo.

Tradidi. Nisi dominus tradiderit &c.

Non promittit dominus solum sed & iurat. Heb. 6.

Sustinere, portare.] Quod non est solum lites dirimere, sed etiam infirmitates portare &c.

Sicut stelle.] secundũ promissionẽ Abrahamæ factam.

Date ex uobis &c. De personis primum tractat & uuis legibus antequã leges fert. Alioqui uanæ sunt leges nisi adsint rectores, qui moderari possint leges & addere & demere pro cõmodo hominum. Alioqui summum ius, summa erit iniuria, & indigent ipsa iura ut iure regantur, Hanc uocant iuris moderationem &c. Hoc intellige de iudicijs ciuilibus qualia instituit Moyses hoc loco per iudices qui caussas populi audiant. Cæterum in uerbo dei & re diuina aliud est, ubi non licet addere uel demere. Illic enim est conscientiarũ regimen quæ sine certo dei uerbo tutæ esse non possunt, quemadmodum audiemus.

Vomã sũs
leges ubi
ad ad ipsas
rectores

Habes hic qui eligantur scilicet sapientes secundum uerbum dei, gnari uel potius intelligentes secundum experientiam & differentiam rerum, uulgo discretos uocamus quos supra moderatores legis diximus. Qui non intelligunt, siue bene uelint siue male uolint reipub. omnia perturbant & in omnibus ferè obstant. Tertio additur Quorū conuersatio sit probata, ut etiā ipsa specie auctoritatem habeant, & suspicione auaricie & ambitionis careant, non animo pusilli &c. Vide Exo. 18. consilium Ietro, secundū quod ista fecit Moyses, ut scias ista ciuilia esse iudicia,

Nobiles.] recte quidem uersum ad latinas aures, sed tamen dubie, Trahunt enim hoc ad se Nemroite robusi illi uenatores coram domino, cum Nobiles hic nihil significet quā cognitos, de quibus dixerat, quorum conuersatio sit probata in tribubus uestris. Hodie hoc non seruatur neq; in regimine ciuili neq; in spiritali, sed male.

Audite illos.] id est, audite causas illorum. Officiū Iudicum, secundum conscientiam coram deo iudicantium &c.

Personam.] Non psona sed causa debet respici &c.

Præcepi.] Heb. præcepi itaq; in illo tēpore quæ facere

Noli timere.] Fidem exigit, ut rem (deberetis, uiribus humanis impossibilem credant quasi iam factā propter uerbū dei qui locutus est patribus &c.

Mittamus uiros] Infra dicitur, Portauit te deus &c.

Omnia facta erant secundū iudiciū dei, id est, quem admodū deus iudicabat esse bonum & ipse duxerat in hunc usq; locū dicens, Ingredere & posside, Ipsi autē nunc ad uerbū dei ex sapientia suae rationis addunt, mittentes exploratores, consentiēte Moise, Res in se non erat mala, sed tamen occasio mali, ut uides. Ita cadunt nostra consilia ubi addimus uerbo dei &c. Nam quasi consiliū humanū hic legis, Mittamus &c. si tamen respexerūt in solum uerbū dei Nu. 13. iubentis, piū est & diuinum factū, sed uidentur cunctati ad uerbū dei, & deinde accessisse Moisen, quemadmodum infra pugnare uolunt postq̄ contempserant. Et certe hic addunt uerbo. Et renuncient &c. cum iussisset dominus solum mitti ad considerandam terram, id quod erat certe fidei tentatio.

Vallem botri] praeoccupatio est. In Heb. sic. Vsq; ad aquas Esschol. [Et nolulistis.] lege Nu. 13. & 14.

Nolulistis sed increduli &c.] Vide quid scriptura significet per non uelle, nempe non credere.

Odit nos.] Sic sentit impietas in tentatione, pius agnoscit uirgam patris. Talis tibi deus est qualem apud te feceris. psal. Cum sancto sanctus eris &c.

Quo ascendemus.] Ecce desperatio ubi relinquitur uerbū dei. Nō crediderūt uerbo sed, ut impij solent, respexerūt solū in periculū præsens, & hoc ipsum magnificabāt dicentes, Maxima multitudo &c. Hic nemo

CAPVT PRIMVM.

dicit, uerbū dei qd' habemus, qd' iubet ut ingrediamur
est potentius oibus. Vides quā arduū sit credere &c.

Nomina gigantum sic distinguunt, ut Raphaim no-
men sit gigantū ferocium. Enach nomen sit gigantum
nobilium, utriq; uero uocentur Emim epitheto pprio.

Nolite timere. adhortatio euangelica, & addit præ-
cedentia beneficia & liberationes, ut & propheta sæ-
pe faciunt, ut nunc similiter non dubitent ad futurum
deum, id quod & nobis in tentatione agendū, ut recor-
demur beneficiorū uel nobis uel alijs ante à deo præsti-
torum & sic apud nos concludamus, Manus domini
nondum est abbreviata &c.

Iratu*s* iurauit.] Nu. 14. psal. quibus iurauit. Horren-
da damnatio post agnitam ueritatem blasphemare, 94
habes hic exemplū peccati in spiritum sanctū. Præte-
rea horrendū q̄ ex tanta multitudine quæ describitur
in Numeris tantū duo acceperunt dei promissionem,
reliquis infidelitate damnatis. Vbi est ergo argumen-
tum hodie à multitudine? &c.

Secutus est dominum] id est, credidit uerbis dei.

Iratu*s* propter uos.] tamen proprium peccatū ha-
buit Moises, & Aaron ad aquas contradictionis licet
nobis occultū, cognitum tamē ex damnatione dei, sed
ad hoc peccatū incredulitatis & dubij fuit adactus ob-
stinatione increduli populi Nu. 20.

Nota q̄ deus eduxerat mirabiliter Israëlem usq; ad

montem Amorraeorū, sed hic permisit cadere populū
ob incredulitatem, statimq; puniuit sententia lata &
coëgit retrocedere &c. ut daretur pœnitenti.e locus
38 gētibus per XL. annos. Transgrediētes suos mox ca-
stigmat deus. Impijs differt pœnā ut grauius itereāt &c.

Paruuli.] Ecce q; paruuli & stulti accipiunt dei pro-
missionem. Ro. 3. Quid si quidam non acceperunt &c.

Peccauimus domino &c.

Hic uide multa. Primū. Accepta sententia condemna-
tionis & territi in conscientijs suis, ad opera confugi-
unt, uolentes satisfacere pro peccatis. Hic usq; adeo ni-
hil omittunt ut etiam animas parati sint amittere. sed
impietas est, cum q; sine uerbo dei faciunt isto tempore
tū q; etiā contra uerbū prohibens. Nemo hic precatur
misericordiā de contempto uerbo. Vbi nūc sunt liberi
arbitrij assertores? Secundū. Victoria non datur sine
deo, ut cūq; hoc gentes nō agnoscant. Nō enim, inquit,
sum uobiscum. Tertiū. Vide adhuc misericordiā dei in
media ira. Dominus cum eis non erat ut uincerent &
tamen cū eis erat ne perirent. Alioqui ad quid ista ad-
monitio? Quartum. Male cedit sine uerbo dei deum
uelle placare aut honorare, maior uero est impietas si
hoc facias cōtra dei uerbū. Vides omnia selecta nostra
opera nihil esse & deum aduersari quicquid sine eius
tentamus uerbo, ut frangat uolūtatem & arbitriū no-
strum. Quintū. Pœnitentiam hic uides impiorū. Pium

cor uno cordis desiderio, quæ est oratio corã deo, ueniam consecutũ fuisset, Hi ne plorantes quidẽ audiuntur, a deo non respicit opera deus ubi est infidele cor. Hæc enim est pœnitentia impiorum, dolere angustiam quam sentiunt & damnum, nõ patris contemptum & blasphemiam, id quod est sua querere non quæ dei sunt. f. 77
Ea erat & pœnitentia Esau, Heb. 12. Vbi ergo sunt qui docent formare contritionem?

CAPVT II.

N Dum ei, Ammonitæ, Moabitæ sunt pars Arabiæ fratres filiorum Israël &c. Atq; hic uides etiã dei providentiam & curã pro gentibus quibus prohibet malũ inferri, quibus & se dicit illas terras dedisse, ut agnoscas qd̄ dicitur Danielis. 2. Dominus mutat tẽpora & etates, transfert regna atq; cõstituit &c. Porro dominus narrat hoc q̄ gentibus dederit terras, ut cõfirmentur filij Israël benẽq; sperent sese per dominum multo magis accepturos terram promissam, cũ gentes acceperint, quibus non erat promissa &c. Itaq; ubi non est uerbum dei omnia uidentur casu, fortuna & consilio humano regi, quãuis non ita sit, soli autem qui uerbũ dei habent certi sunt quid agant, quo tendant, quid prosperum sit, quid infelix &c. In quo uides quid differant historiæ gentium ab historijs sacris in quibus ope-

ra dei & efficaciam uerbi uides &c.

Dñs deus tuus benedixit tibi &c.

Occupatio. Vnde uinemus si nō predabimur. Respon-
det, Sufficit tibi q̄ habeas dominū quo præsente nō ege-
bis, qui per 40. annos non deseruit sed omnia abunde
subministravit, iam non deseret, non ergo eges ut spo-
lies fratres. Ita tentationi uētris ubiq; occurrit pater-
na providentia, Nos tamen infidelitate nostra i quibus
uiginti aut triginta annis nihil defuit iimemus uno an-
no quem forte non uiuemus non satis futurū. uide infra
cap. 8. Recordaberis cuncti itineris &c.

De circumitione montis Seir, lege. Nu. 20.

De stirpe Enach, Nu. 13.

Sicut fecit Israēl.] Anticipatio est. Respicit enim
Moyses tempus quo scribit quando iam acceperant fi-
lij Israēl trans Iordanem Terram Amorreorū & Ba-
san, ut infra uidebis. Dicit uero hoc, ne de reliqua ter-
ra dubitent. Et intermiscet q̄ dominus quoq; expulit
olim fortes gentes ex Idumea, ex terra Amon, & ex ter-
ra Moab, ut illic habitarent filij & cognati Abrahæ, li-
cet uerbum dei nō haberent, ut magis sibi sperent &c.

Donec consumeretur.] secundū dei sententiam.

Zamzumim] id est, nebulones.

Surgite.] Hic incipit terra & possessio Iudæorum à
torrente Arnon qui est terminus Moabitarū diuidens
Moabitas & Amorraeos, Nu. 21.

Ecce tradidi.] Id saepe inculcatur, ne quid humanis tribuatur uiribus &c.

Hodie incipiam.] Talis est potentia ubi est uerbum dei, timent portæ inferorum, timent & impij homines & mundus, tamen non resistere non possunt sic agente iudicio dei & indurante corda eorū, ut Pharaonis, Vide uerba Raab Iosu e. 2.

Misi nuncios.] Hoc fecit iure belli. Civiliter agere uoluit, tametsi nouit dei sententiam, ut etiam species mala hic abesset.

Interfectis &c.] Heb. Et anathematizauimus omnes ciuitates & tam uiros quā mulieres & paruulos.

CAPVT III.

NE timeas &c. Iubet securum esse per uerbū suum. Aduerte q̄ cum hic omnia fiant uerbo dei, tamen ita instruit populum deus armis, consilio, animis, quasi occupaturus sit omnia suis uiribus, ut doceat nos non tentare deum. Christianus nihil agit nisi certus sit deo placere, certus autē est per uerbū dei, Vbi uero sic certus est utitur sua ratione, suis uiribus à deo concessis ne creatura dei sit otiosa ad id quod scit deo placere, Hoc non est addere uerbo dei sed sequi uerbū dei per quod oīa creata sunt, per quod tuū ingeniū, tuæ uires tibi datæ sunt. Nam in talibus non confidis, sed sic ser

tis, Ego quidē ista facio, certus q̄ deo placeant. Verū in his nō confido, dei est uel promouere qd' facio uel amouere. Ago qd' deus dedit, expecto quod deus uult &c. Deleuimus] anathematizauius.

Disperdentes] anathematizantes, deuouentes ut essent execrabilia &c. De Hermon nota. Sirion psal. 28. [Resiterat] id est, residuus erat.

Monstratur lectus.

Hec omnia dicuntur ut agnoscamus uerbi dei potentiam aduersus omnes portas inferorū, aduersus spirituales nequitas. Paruus David qui uenit in noīe dei Israēl superior est gigante Golia, & princeps mundi eijcitur euangelio, & AntiChristi regnū occiditur spiritu oris Christi. Hec semel iam admoneo in his praelijs & uictorijs quæ fiunt secundū uerbum dei, ut uides, ne opus sit sepe repetere. Nam omnia in figura continebant illis, imō si uerbū respicio figura non est sed res

Terramq̄ possedimus.

Hec est prima possessio et tota possessio filiorū Israēl trans Iordanem sub Moise data duabus semis tribubus Nu. 32. Cenereth] aqua est quæ dicitur in euangelio Mare Cenereth & mare Galilæe.

Præcepi uobis.

Ad duas semis tribus tantum loquitur. Hoc est opus charitatis sic facere fratribus quemadmodum tibi fecit

deus &c. [Iosue] Instituto corpore, id est, populo instituit caput, id est, principem, quem animat cum populo duabus rebus, Recordatione acceptorū dei beneficiorum & uerbo promissionis diuinæ. quæ duo sunt presentissima in omni tentatione remedia, quorum serè ubiq; scriptura meminit.

Precatúsq;. Primū. Hæc est corā deo efficax oratio quæ apprehendit dei beneficia iam facta, dans hanc gloriā deo q̄ manus eius nondū est abbreviata, & adheret uerbo dci promittentis, dans hanc gloriam deo q̄ uerax est & oīa potest &c. Secundum. Sed uide hic q̄ etiam pij pijsime orantes quandoq; nō exaudiūtur, quæ tamen oratio secundū dei & Christi promissionē nō potest esse frustra deo aliquid melius nobis curāte. Nā quid oremus sicut oportet nescimus, Ro. 8. Voluntas dei fuit & expediuit Moysi ut nō ingrederetur terram promissam. Tertium. Non abiicit suos deus quos corripit. Moysi enim quem uult suā ferre sententiā, familiariter loquitur & paterno affectu terrā ostendit declarātq; suam benigne uoluntatem. Quartū. Deus ostendit se urgeri precibus sanctorū cum dicit, Sufficit tibi &c. Quintū. Vide affectū Moysi in deum. Statim cognita dei uoluntate cessat hoc pro se orare, qui pro fratribus corā deo solet animam suam deuouere & nō cessare donec audiatur.

Mysterium q̄ Moyses nō potuit inducere populum

sed Iosue &c. lex ad perfectū nihil adduxit. Heb. 7.

CAPVT IIII.

Non uult Moyses fieri opera legis sine fide,
Ante omnia ergo fidem exigit, cum dicit,
Israël audi. fides enim ex auditu, auditus
autem per uerbum dei. Contra opera uero absq; fide
clamant omnis ferè propheta.

Præcepta & iudicia.] Heb. statuta & iura.

Ego]emphasim habet. q. d. non quærite aliud aut
hoc negligite. sicut infra, Non addetis &c. Non autem
suum esse, infra declarat dicēs, Custodite mandata do-
mini dei uestri quæ ego præcipio uobis.

Vt faciens ea, uiuas.

Ergo ne operibus uiuificatio, id est, iustificatio tribui-
tur, contra illud, Iustus ex fide uiuet? Respondeo non.
Paulus Gal. 3. sic ait. Quod autē in lege nemo iustifica-
tur apud deum manifestū est, quia iustus ex fide uiuet.
Lex aut non est ex fide, sed qui fecerit ea uiuet in illis.
Primū constat externa & carnalia non posse efficere
spiritualia, quæ distant ut coelū & terra. quādo ergo
externa opera efficient internam uiuificationē? Dein-
de & ipse textus se declarat, Hæc scilicet intelligi de
præsenti uita. Lex enī tyrannis erat & exigebat ope-
ra. transgrediētib; minabatur interitū & eos occide-
bat, seruātibus pmittebat præmiū & præstabat. Verū
ne sic

ne sic quidē opera iustificabāt apud deū, sed hypocrē-
 tas faciebāt quādo in opa respiciebatur & nō in uerbū
 dei. Sic concludebant hypocrite, Verbum dei præcipit
 ista opera, ergo ista opera iustificant. cū potius sic oportuit
 inferre, Verbū dei præcipit ista opera, ergo uerbū
 dei creditum iustificat, & hæc opera erunt testimonia
 & nobis & mūdo q̄ credimus uerbo dei præipientis
 & iustificantis. De præsentī uita ut nō aliquis occide-
 retur uel à lege uel à deo aut in reliqua incōmoda inci-
 deret, hæc dicit, cum aliās tum statim hic ut dixi aperit
 textus, dicens, Oculi uestri &c. Vos autem &c. Custo-
 di igitur temetipsum &c. ut non dicam q̄ aperte terrā
 Canaan promittit. Quid enim potest aliud primū car-
 nalibus prædicari, ut discant tandem legem esse spiri-
 tualē, id est, requirere ea quæ caro nō potest? ut despe-
 ratis omnibus inuocemus patris benignitatem, ut det
 spiritum, ut uere non hypocritice faciamus legem, ut
 uere & in conspectu dei uiuamus iustificati. Itaq; cum
 audis in lege de faciēda lege, semper memineris legē
 præcipere, Diliges dominum deum tuum ex corde
 tuo &c. & proximū tuum sicut teipsum. Hoc opus in-
 timi cordis est, Hoc fac & uiues, ait Christus. Hæc est
 uera illa fides quæ per dilectionem operatur, ex qua
 iustus uiuit. vnde uides scripturam cū de carnali uita
 loquitur respicere in eam quæ uere est uita, sicut &
 Prouer. 3. Longitudo dierum in dextera eius & in sini-

stra illius diuitiæ & gloria. Et cum de externo opere loquitur, uidetur respicere in illud qd' uere coram deo opus est, nempe in cordis dilectionem. Sic infra. Audiant sermones meos ut discant timere me in omni tempore quo uiuunt in terra doceantq; filios suos.

Non addetis. Necessario hoc primū præcipitur. Quomodo enim cōsistere poterimus in re nostræ salutis, quā ceca nostra ratio non intelligit, nisi maneamus in puro dei uerbo? Stulte præsumimus iudicare de ijs quæ sunt super nos. Nullus dei cultus deo placet qui non fit secundū uerbum eius. Et ferè fit ut illi nō habeant uel contemnant, uel persequantur uerbum dei (cui credere est uerus dei cultus) qui humanis adinuentionibus deū colunt, qui est cultus Baal. ut uel hoc iudicio terreamur non agere cum deo humano consilio. Addere non potes uerbo dei uel demere, quia mox ut hoc tentaris, ne uerbū quidē ipsum dei habes sed perdidisti.

Oculi uestri.

Terret exemplo illorum qui ceciderūt, quod & Paulus facit. 1. Corin. 10. Neq; fornicemur &c. Neq; idolatriæ efficiamini &c. lege Num. 25. Beel, siue Baal dicitur maritus. Vides quæ sit idololatria, nempe fiducia ponere in aliud, in tua opera, in tuum cultū dei, quod est alium quærere maritum & fornicari à deo quem admodū loquitur scriptura. Phegor uel peor dicitur, quia in mōte Peor colebatur. Sic facietis, Heb. ut faciatis.

Præcepta & iustitias. Heb. statuta & iura.

Heb. Hæc est enim sapientia & intelligentia.]

Sapientia est cognitio in rebus diuinis siue nostræ salutis. Intelligentia est uis & iudicium discernendæ in rebus externis, & quibus agimus cum hominibus. Vtraq; spiritus est, quemadmodû Esaiæ. II. dicitur, Spiritus sapientiæ, spiritus intelligentiæ. Spiritualis homo dijudicat omnia. Dum carnalis & animalis in omnibus errat, aut incerti iudicij est. Hæc est sapientia & intelligentia ubi regimur secundû uerbum dei, id quod coram deo iustificat & mûdo inculpato reddidit, non enim habet quod de nobis iuste queratur, uiuimus enim sine scandalo & nemini facimus iniuriam, sed benefacimus etiã male merentibus. Et sic obstruimus ora male de nobis dicentium & c. 1. Pet. 2. & 3. Habes hic gentes non habent talem sapientiam & intelligentiam. In quo præfertur uerbum dei omni cognitioni philosophiæ humanæ & c. Item quando dicit, Nullam gentem habere tales ceremonias, præfertur cultus dei, qui est secundû uerbum dei omni cultui qui non est secundû uerbum dei, atq; adeo omnis alius cultus dicitur gentilibus, ideo & impius. Item, quando negat gentes habere adeo iusta iudicia, præfertur iudiciû secundû uerbum dei omnibus iuribus & iudicijs humanis. Hæc gloria debetur soli uerbo dei, ad quod fileant omnia humana & c. Ex Heb. Vt habeat recta statuta & iura, ita ut

hæc omnia statuta quæ ego proponam &c.

Cumētis obsecrationibus.] cum obsecramus pro necessarijs huius uitæ, contra tentationes sine quibus nõ uiuitur, ut peccata remittantur & legis præuaricatio &c. Vides q̄ lex damnare nõ potest obsecrantes. In quo fides & mera gratia cõmendatur. Hæc ita quõ q; in psal. dicuntur, Qui annunciat uerbum &c. Non fecit taliter &c. Animam] id est uitã, ut supra.

Ne obliuiscaris uerborũ uel factorũ. Sic lege, Ne obliuiscaris corũ quæ uidiſti. Hic meditationem legis requirit, ne uerbo pereunte nobis & ipsi pereamus, quãdo quidẽ non in solo pane &c. Sic psal. mo. 1. Sed in lege domini &c. Docebis] Patres faciunt in domibus ipsorum episcopos & doctores theologiæ. Id quod nostri non seruant, omnia potius apud nos sunt gẽtilia &c. Diem quo stetitisti &c. Reperit de specie legislationis in monte sina, ut admo neat primi præcepti, quod est regula & fundamentũ omnium aliorũ præceptorũ. Duo ergo in hoc capite habes, quæ summa est omnium scripturarum. Alterum ut habeas solum uerbũ dei. Alterum, ut unum deũ uere secundũ illud uerbum colas.

Ardebat.] Ista omnia agit horrende lex in conscientijs nostris ubi reuelata nobis fuerit, Ro. 7. Ego aut̄ uiuebam sine lege aliquãdo &c. Hic sentitur peccatũ, mors, infernus & nihil nisi merum iudicium dei &c.

Vocem uerborū audistis & formā pe-
nitus non uidistis. Ex his sic infert Moyses. Ver-
ba dei audistis, ergo ea amplectamini. Formā dei non
uidistis, ergo ne tētētis aliqua imagine deū exprimere,
quācūq; enim finxeritis nō potest nō esse idolū &c.

Decem uerba.] nota de numero præceptorū &c.

Tabulis lapideis.] Futurum erat ut scriberet legē
deus in corda, secundū prophetiam Hieremiæ. Et hic
supra dixit. Ne excidant de corde tuo &c. & infra
ca. 6. Ut uideas hoc ipsum legem requirere sed non da-
re, dicit enim Israēl, tu scribe in corde. Spirituales Isra-
el respondet. Domine non possum, Tu scribe &c. Vn-
de infra ca. 29. dicit, Non dedit tibi dominus cor intel-
ligens &c. & cap. 5. Quis det &c.

Non uidistis &c.

Sicut supra diximus, Moyses sic dicit, Sola uerba dei
audisti, ergo sola illa habeto, in his solis cognoscito de-
um. Præcepi quidem ut non obliuiscaris dei, nolo ta-
men ut signum tibi dei facias externum, quod utcunq;
tentaueris facere, non tamen efficies, nam nullam dei
similitudinē uidisti. Signum nullū aliud dei promitto,
quā uerbum quod audisti, id nunq̄ excidat de corde
tuo, id ligetur in manu tua, uersetur ante oculos tuos,
scribatur in ostijs domus tuæ, ca. 6. in memoriā redeat
per alia signa quæ instituo, per ceremonias, sacrificia
& oblationes, ut nō obliuiscaris uerbi propter quod

ista facies, in hoc signo scilicet uerbo dei certissime deũ possidebis, dum timebis deum non ausus aliquid omittere quod uerbum docet aut aliquid fingere quod uerbum nõ docet, ut iam non tui iuris sis, sed totus in uerbo. Væ igitur nostræ impietati qui relicto uerbo dei secuti sumus nostras adinventiones, satis horrendo iudicio, de quo in psal. Et dimisi eos secũdũ desideria &c. id quod est statim habere deũ alienum, id est, aliud in quo confidas quã in deum uerum, de quo illic præmittitur, Israël si me audieris &c.

De imaginibus sic habeto. Scriptura prohibet imagines, in quibus colatur deus siue sub specie uiri siue sub specie mulieris, siue alterius creaturæ, quemadmodum ad portenta deorũ labitur humana impietas necessario, relicto uerbo dei. Euanuerũt enĩ, ait Paulus, in cogitationibus suis &c. sicut hodie uidemus superstitiosum uulgus errare in superstitioso cultu sanctorum, in obseruatione dierũ, in ueneratione creaturarum, alij occultius idola cordis sui adorãt & opus manuum suarũ, osculantes manũ suam cum adfulget sol clarius, que est iniquitas maxima coram deo secũdũ Iob. est enim confidentia operum tuorũ, maximus dei aduersarius &c. In quibus ut maxime non coleretur deus, tamen mendacium esset uel dicere istam imaginem esse dei, uel istud esse diuinũ quod nõ dei est, sed humanum opus, hominũ manibus & uiribus factum.

Nec minor est impietas seruire uelle creaturis, quas ut maxime tu non feceris & dei sint manibus ita factæ, tamen non sunt factæ ut adores. Nec hic dicas, Ego non adoro opus manuum mearum, sed opus dei. Nam non opus dei, sed deus debet adorari. Stultum est te uelle seruire ys quæ deus creauit ad seruiendum tibi. Gen. 1. id quod uel experientia te posset docere. uide Sapiē. 13. quem errorem etiā sequuntur, qui opera sanctorū non fidē sequuntur &c. Summa, omnis cogitatio humana de deo, præter id quod nosti ex eius uerbo, idolū est. Forte debet abesse. Ne forte &c. Ex Heb. Ut non perdatis uos & faciatis uobis imaginem similitudinis masculi aut foemine &c.

Et omnia astra. Heb. Et astra & omnem militiam cœli. Ita & prophetæ loquuntur Moysen secuti.

Et errore &c. Heb. Et perdas te & adores ea & seruias quæ dominus deus tuus distribuit cunctis gentibus &c. Sicut quæ sunt infra cælum ita & cœlestia prohibet adorare. Stultum enim est id tibi pro peculiari deo uendicare, quod ut tibi ita & omnibus seruit gentibus, indicans potius suo ministerio & admirabili specie creatorem, nisi cæci essemus.

Vos autē. Fides quidē habet & credit quod deus est, sed recta est quādo credis quod tuus est. Heb. 11. Credere oportet accedentē ad deum quod deus est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Impietas uero ne primū qui

dē uere credit, opinione quadā ducitur & euanescit in cogitationibus suis secuta idola cordis sui. Dixit enim insipiens in corde suo, non est deus &c. Dominus omnes homines suas creaturas agnoscit & eis dat, pluens super bonos & malos, & solem suum &c. sed per fidem peculiarē uult populū quē in eternū possi deat. Fornaci ferreae Aegypti recte cōparaueris miserias conscientiarū errore seductarū. Non minus beneficij praestitit deus nobis hodie, q̄ illis &c.

Iratus.] Sententia est, Quia ego non transibo tecū, ut supra ca. 1. caue ne obliuiscaris pacti dum nō adest monitor. Vide infra, ca. 3.

Ignis consumens, id est, deuorans & deus emulador, qui non potest sustinere, ut declines ab eo. Amor non est sine emulatione. Cogita simile in matrimonio carnali &c. Atq; hic Moyses suo fungitur officio dum ita terribilem nobis deum ostendit, qualis certe est conscientijs ubi Euangelium non est. Et hoc est q̄ tam saepe inculcat deum locutū de medio ignis &c. Euangelium uero non ut legislator, sed ut propheta statim praedicat, dicens, Cūq; quaeſieris ibi &c. qui est insignis locus pro poenitentia.

Ducturus.] Heb. Acturus. Si tamen.] Heb. Quia toto corde queres eum & tota anima tua quando angustaberis & inuenerūt te omnia praedicta.

Novissimo tpe]. i. posterioribus diebus siue post oia.

CAPVT V.

29

Interroga. Vide q̄ diligenter urgeat, ut maneant in primo p̄cepto, quod in hoc capite describitur, in quo qui manet, manet in oībus, sine quo reliqua nihil sunt. Hic meditemur quid nobis quoq; per Christū fecerit deus, ut essemus gens sancta &c. 1. Pe. 2. Exo. 19.

A summo &c. id est, ab uno termino coeli ad alterum. Sic psal. 18. & in Matth.

Quia dilexit. Hic non est meritū, ita & psal. 43. De ciuitatibus refugij dicemus cap. 29.

Ista est &c. Siue ad p̄cedentia referas, siue ad sequentia nihil refert, de toto libro loquitur, significans quid quibus & quo loco p̄ceperit.

CAPVT V.

Decem p̄cepta hoc capite proponit & legis naturā describit, scilicet q̄ terret cōscientias, & q̄ lex nisi spiritu nō perficitur. [Non cū patribus.] Certe cū patribus inierat pactum. Sed ex Heb. legendū, Non cū patribus nostris inijt pactum hoc uel pactum tale.

Facie ad faciem. Vide quid hoc in scripturis sit, ubi de deo dicitur. Nā supra dixerat, Nullam speciem dei uidistis. Significat ergo. Locutus est sic nobiscum deus manifestis uerbis & signis quæ uidimus, ut negari non possit quin deus fuerit. Sic Iacob, Vidi dominū facie ad faciem &c. cum tamen uerum sit, Deum nemo

B 5

uidit unq̄. Nam tametsi & de Moysse dicit deus, Nu. 12:
Palam & non per enigmata & figuras deū uidet, ta-
men idem Moyses cupit uidere gloriam dei & faciem
eius & audit. Non uidebit me homo & uiuet &c. Ex-
odi. 33.

Ego sequester.

Vide hic quem mediatorē intelligas in Gala. Data est
lex per angelos in manu mediatoris. In quo con dem-
natur omnis ille populus reus damnationis, quia indi-
gebat mediatore, id quod tunc agnoscitur quando ap-
paret terror legis. Verum ille mediator quid aliud at-
tulit q̄ legē, alius ergo expectabatur qui adferret gra-
tiam. 10. 1. Lex per Moysen &c. cuius figuram Moyses
gerebat, quādo seposito legislatoris officio pro popu-
lo intercedere solebat.

Ego dominus. Primū p̄ ceptum uult agnosci
unum deum, illi credere, fidere, & illum timere.

Ego, inquit, non alius, dominus gubernator, deus crea-
tor, tuus, qui ut te creau, ita & ego guberno, non tu-
tua prudentia, tuis uiribus, tua iustitia &c. ego tibi be-
nefacio, ego redimo à malis, à peccatis, à damnatione,
In manu mea sunt omnia qui condidi omnia, & tuus
sum quantumquantus sum & quantumquantū possum.
Quis hic non prouocatur ad fidem? sed beatus qui in-
telligit. Vides itaq; fidem esse primā & fundamentū
omnium cogitationū, uerborum, factorū bonorum, ex
hoc fonte nos mundari, Hic omnia mūda esse mundis,

Et quicquid nō est ex fide peccatum esse, ubi enim nō est hoc primū præceptum, illic nullū est, in hoc omnia ut in capite comprehenduntur.

Non habebis deos alienos] id est, non habeto aliquid præter me in quo confidas. Dum habes uxorem, esto tanq̄ non habens, dum uteris mundo, esto tanq̄ nō utens &c. 1. Cor. 7. Vnde addit, in conspectu meo, ut noris primū prohibitam cordis idololatriam, de qua diximus, quā ipse per sese uindicat, quia corda nō permittit iudicare hominibus, externam autē quæ signum est internæ hominibus commisit iudicandam per legem, ut occidatur qui suadere nititur ut recedamus à deo, & qui idolum sibi erexerit.

Ego enim.] Et iudicem & patrem se proponit, illū contēptoribus, hūc diligentibus, sed nō diliges nisi credas, quod hoc præcepto exigitur, non credes nisi deus dederit, dabit autē si poteris inuocare. Vides itaq; hic legem esse & euangeliū. Legem odientibus, hoc enim efficit lex nisi euāgelio reuoceris, uelles enim non esse talem deum qui sic obsistit tuis cupiditatibus. Hic uide quā probe interpretatus sit hanc legē Ezechiel. Filius non portabit &c. cum & hic additū sit. ijs qui oderūt me &c. & diligentibus me &c.

Secundum præceptum.

Non usurpabis.] utiliter usurpatur nomen domini in iuramentis necessarijs, in confirmatis

one uerbi dei, in foederibus cum fratribus, in inuocatione quando tentaris quando beneficiū à deo postulas, dum ueritatē dei libere prædicas & corā mundo profiteris &c. quia hic honorem, ueritatem & iustitiam nomini dei tribuis. Primo præcepto corde creditur ad iustitiam. Hoc ore fit confessio ad salutē, Nam hoc præceptum dum uetat frustra usurpari nomen domini, iubet recte & sancte usurpari, id qd' postulamus in oratione dominica, Sanctificetur nomen tuum.

Quia non erit. Heb. quia non innocentem habebit dominus qui nomē eius frustra assumpserit. Qui enim se uenerari uult etiam suum nomen nō uult polui. Nos omnes contra facimus, dum gloriam querimus non in deo &c. sed tamen quidā crassius externo ioco, quidam etiā contemptu rei sacræ & Euangelij, q̄ut ferre deberemus. Externa sunt à nobis coercēda, ut uel sic discamus interna agnoscere &c. Summa huius præcepti est, ut inuoces nomē domini, in omni tentatione & necessitate, ut inuoces quem primo præcepto cognouisti &c.

Tertium præceptum.

Obserua diem sabbati, ut sanctifices eum. Sanctificare in scripturis, est segregare & separare domino. Septimū ergo diem sanctificare, est tunc, cessantibus carnis operibus & externis, spiritu adorare dominū & audire uocē dei & meditari in lege eius, quod sab

batum credentibus iuge est, sicut psal. 1. dicitur, In lege eius meditabitur &c. Vide Esa. 58. Heb. 4. Hoc est sabbatum Christi quiescentis in sepulchro, imò hoc est sabbatū dei quiescentis ab omni opere quod patrarat, qui quiescere scribitur dum nos qui in eum credimus quiescimus, mortificata carne cessantes ab oībus operibus rationis nostræ & liberi arbitrij, ut in nobis operetur spiritus dei. Opus autē eius est, ut mortificet carnem & uiuifcet spiritū. Vnde uides tūc maxime operari deū occulto opere quādo ab externis cessat. In circo Christus dicit, Pater meus usq; modo operatur & ego operor, qui & indicat in Euangelio, ne sacerdotes quidem potuisse aut debuisse obseruare sabbatum in ipso etiam templo ni maluissent agere contra mandatum pro madato, item, ne alios quidem, qui in sabbato quoq; cogebantur circumcidere hominem, ne facerent contra aliam legem. Hic tam religiose mandatum sabbatum cogebatur tamen cedere alijs legibus, ut uel ipsa lex ostenderet aliud sabbatum, scilicet, quo à nostra cessamus, ut faciamus dei uolūtam. Præterea necessitas & charitas dispensant in omnibus externis, ut uides in discipulis uellicantibus spicas. Et in nostra potestate est nunc externū sabbatum, non ligat nos nunc lege, quia dominus est filius hominis etiam sabbati. Sabbatum uero internum requirūt à nobis duo prima præcepta quæ ipsum exponit, quæ

uiolat prouidētia tua de uita tua, utcunq; in speciem
 bona & electio operum nostrorū quæ nobis eligimus
 & præscribimus. Id quod non est spiritu dei agi sed
 proprio. Veram tui resignationem hoc præceptū exi-
 git, sed à domino necesse est ut postules, dicens, Adu-
 niat regnum tuum. Fiat &c. Aduerte sabbatum exter-
 num fuisse sacramentū, quo agnoscerētur prima duo
 præcepta siue ipse deus. Deinde & nobis & proximo
 seruaretur. De primo dicit lex, q; sabbatum debet san-
 ctificari domino, quod sic exponit Ezech. ca. 20. Insu-
 per & sabbata mea dedi eis, ut esset signū inter me &
 eos, & sciant q; ego dominus sanctificās eos. Vbi Eze-
 chiel obiter interpretatur, q; dum iubemur sanctifica-
 re domino sabbatum, nihil aliud sit q; sinere, ut domi-
 nus nos sanctificet, non ipsi nos, id quod est uerū sab-
 batum. Fuit autē sabbatum duplex sacramentū, crea-
 tionis, Gen. 2. & redemptionis ex Agypto, ut hic dici-
 tur. De secundo hic dicit, Vt requiescat seruus &c.
 Itcirco præcepit &c. Vides itaq; deum in præceptis
 suis, non sua sed nostra quærere intus & extra, qui se-
 ptimū diem requiei nobis dedit, sicut & somnū, ne no-
 stra cupiditate perdamus & nos & creaturas dei, qui
 nouit quid quæq; possint postq; hanc crucem imposuit
 ut uiuamus in sudore uultus nostri &c.
 Honora patrem &c. Incipit secunda tabula p
 proximo nostro. Sed diligenter in omnibus scito legē

esse spiritualem, sicut Christus interpretatur Matth. 5.
ne fingas tibi ex ipsa dei ueritate hypocrisim quandā
& fucum & mēdaciū. Vide de bonis operibus libellū.

Nihil addēs amplius.] Ergo hæc lex ad omnes ho-
mines pertinet, quæ uero reliquæ sunt obseruationes
& ceremoniæ legis & tēporibus & locis alligatæ cū
temporibus & locis perierūt. Neq; enim hodie Iudæi
sua illa habent principalia festa, aut sacrificia legis &
holocausta, quæ iussit dominus tantū agi in loco quē
elegisset & c. Vide orationē Danielis, ca. 9.

Maiestatem.] Hoc est quod Paulus dicit. 1. Corint. 1.
Qd' mundus in sapientia dei nō potuit deum cogno-
scere, saluos fecit ergo credentes per stulticiam prædi-
cationis & c. Prædicatio maiestatis dei & sanctorum
sanctitatis me terret, allicit autem maiestas in carnem
deiecta & sanctorum infirmitas & c.

Probauimus hodie, id est, miramur q; ad-
huc uiuimus postq; audiimus uocem domini nobis in-
tolerabilem. Vide qui per naturam nos simus. Omnes
uidemur per hypocrisim nobis diligere uerbū dei, sed
ubi uere uenerit ad cor nostrum & damnarit omnia
nostra, tunc nulla hypocrisi id quod res est sentimus.
Vnde ait dominus, Bene omnia locuti sunt, id est, sic
habet res, nihil mentiuntur & c. sed tamen errant qui
promittunt, terrore coacti, sese omnia facturos, id qd'
non poterunt nisi eis detur alia mens, id est, spiritus

IN DEUTERONOMII

sanctus, quo docti & adiuti timebunt me uere, ut filij patrem, & obseruabunt omnia quae praecepto eis.

Quis det &c.] Utinam haberent tale cor, ut me timerent & custodirent &c.

Tu uero &c. Ecce mediatorem Moysen, ut supra.

Non declinabitis] scilicet ab eo quod praecepit uobis deus &c. Hoc est qd' supra dixit. Non addetis &c. Verbum dei non uult sophisticas interpretationes.

CAPVT VI.

ps 8

A Vdi Israel, id est crede, sicut psal. Israel si me audieris &c. Rursum per totum caput admonet primi praecepti & ipsum exponit, scilicet non esse externum facium cultus dei quo praecepto satisfiat, sed esse adorationem in spiritu, id est, ut metuas, diligas, fidas, in summa, ut credas. Vides itaq; legem esse spiritualem, quae omnia carnalia damnet. Diliges, inquit, ex toto corde, id est affectu & cogitatione, ex tota anima, id est uita, ut nunq̄ cesses diligere per omnem uitam, ex tota fortitudine tua, id est, ex oibus uiribus tuis quicquid potes. Certe hic inuenies in te (nisi hypocrisi excaceris) diuersum cor, sicut uides ca. superiore, diuersam uitam tuam, diuersas & contralucentes uires tuas, quid ergo hic legis nisi damnationem tuam, dum non solum nō facis quod lex dei iubet sed etiā contra facis

facis? Neceſſe eſt ergo ut cor tuum, uita tua, uires tuæ
per deum immutentur, ut diligas &c. Pſal. 1. Cor miæ ſo
dum crea &c.

Narrabis.] In Heb. Acues. i. diligenter inculcabis.

Dormiens.] Heb. Cubitum uadens, uel in lectum te
reponens. Et ligabis.] Vide & Prouer. 7. Hoc eſt
quod ſupra dictū eſt, q. deus in nullo alio uult cogno
ſci ſigno, aut cognoſci poteſt quā in ſuo uerbo. Exter
nus cultus impietas eſt & mera idololatria ſi non tea
nes deum in hoc ſigno.

uerbo ſuis
ſuo uult
cognoſci
ſolu

Quaſi ſignum.] Potius, In ſignum.

Iurauit.] Iuramenti & promiſſionis meminit ut ag
noſcant deum eſſe ueracem in ſuo uerbo, quod ſolum
ab eis uult ſuſcipi. Magna fides patrum qui hactenus
defuncti nihil acceperant huius terræ. Sed q̄ infirma
fides fuerit in ijs qui acceperunt huius historia teſtatur, uix
enim, manifeſtis miraculis uiſis & ſine ceſſatione ad
moniti uerbi dei, perſiſtere potuerunt.

Quas nō ædificasti.] Quod dominus erexit gentes,
uides iudicium in impios. Qd̄ populū ſuum induxit,
uides miſericordiam dei & curam paternā pro ſuis
qui eo fidunt. Allegoria eſt expulſio ueteris Adæ, ſiue
expurgatio ueteris fermenti, ut ſimus noua conſper
ſio &c. Prouer. 2. Impij de terra perdentur &c.

Qd̄ uero dicit, Quas nō ædificasti &c. ſignificat do
na dei nō prouenire nobis ex noſtris uiribus aut meri

to &c. Et comedetis.] Non hic dicit de crapula et ebrietate, quemadmodū dominus, Attendite, inquit, ne corda uestra &c. quanquā hęc nō soleant abesse, nō enim nō possumus abuti beneficijs dei obliuisci dei &c. Sed admonet ut saturati & abundantes gaudentesq; in bonis domini, non obliuiscamur datoris, sed cum gratiarū actione utamur, ut infra ca. 8. & 1. Tim. 4. & 1. Cor. 10. & Ro. 14. Cōtra pseudapostolos. Col. 2. Non frustra hęc admonet Moyses, nam infra in cantico prophetat, dicens, Constituit eum super excelsum terram &c. Dei quidem est prouidere creaturis, sed dum non agnoscimus patrē in beneficijs, cogitur mittere famem, ut uel sic agnoscamus, sed ne tuuc quidē dimittit suos, Alit enim eos in fame, sicut Iacob cū suis qbus prēmisiit i Aegyptū Ioseph. vide psal. 32. & 36.

Dominum deum tuum timebis,

Non perditionē fauoris, rerū, honoris, uitę tue, quę oīa scias esse in manu dei, quę si uoluerit tibi integra nemo auferet, si uoluerit per dita, bona sua uoluntate & tuo cōmodo uolet, quia pater est etiam quando flagellat. Impius es si harum rerū timore recesseris a deo. & feceris dixerisue contra uerbum eius. Has enim res pro dijs erexisti. Item non timebis etiam illos deos qui minantur damnationem eternā nisi eos colas, non te terreat ullus sanctorū cultus omissus, non neglecta aut contempta traditio humana, non intentata excōmuni.

ratio ab ijs qui deos se faciūt & coli uolunt & timeri uice dei, dum nihil aliud quærunt quã quasi uerbis dei excōmunicare dei uerbū uere habentes, Matt. 5. Beati estis, gaudete &c. Vide Eze. 13. Itaq; neq; in rebus externis, neq; in rebus spiritualibus timebis aliud quã dominū, Sequitur, Et illi soli seruias. i. Illi soli sit obnoxia tua cōscientia. Si superstitioni, consuetudini, traditionibus humanis alligaueris tuam conscientiam, iam seruis alijs quã deo, In quo te non ligat deus in eo esto liberrimus. sibi let serpens ille antiquus quicquid uelit, niteat quantū possit interim speciosa hypocrisis, teneto uerbum dei, nō sequere uel tua uel aliorū somnia. Hoc est quod Paulus dicit. 1. Cor. 7. Precio redempti estis, nolite serui fieri hoīm, id est, non seruite ulli creaturæ cū periculo cōscientiæ uestre &c. Sed dices. Tamen scriptura precipit ut serui timeant dominos suos & fideliter eis seruiant, & uxor timeat maritū &c? Respondeo, tua obiectio habet solutionē. Dicis, Scriptura precipit, Ergo dominus precipit, Ergo & serui & uxor sic timendo & fidem præstando secundū uerbum dei non tam dominos & maritū quã deum timent, non tã illis quã deo seruiunt &c. Sequitur. Per nomen illius iurabis, id est, nulli rei tribues honorem ueritatis nisi nomini domini. Diabo'us est mendax & omnis homo mendax &c. de hoc supra dictum. Itaq; uides hic nihil aliud quã repeti prima præcepta.

Non tentabis. *Tentas deū dum habes uerbum eius, promissiones eius, et tamen adhuc uis experi ri num uerū sit quod promittitur, num possit tibi pro uidere, te protegere &c. sicut dixerunt, Est ne deus in nobis an non? item quando tentauerūt de cibo, de potu. Vnde ait dominus Nu. 14. Tentauerūt iam me per decem uices, sicut qui hodie ne uentrem quidam deo cōmittunt & statim ubi diuersum quid apparuerit dis fidunt &c. Item, qui nolūt credere euangelio, sed ex pectant conciliū futurū quo diuina ueritas per homi nes confirmetur, Iccirco Paulus monet. 1. Cor. 10. Neq; tentemus Christū sicut quidam eorū tentauerunt & à serpentibus perierunt &c. & psal. Hodie si uocē &c. Sūma, Simpliciter credi uult deus suo uerbo &c.*

In conspectu domini.

Non in conspectu tuo, secundū uerbum dei facito, non secundū humanas adinventiones quæ damnat deus in prophetis & in Christo. Esa. 29. Matt. 15. Lex enim di cit, Non facies quod tibi rectum uidetur.

Cum interrogauerit.

Vides obseruationes statutorum illorum tunc sacra menta fuisse, ut supra diximus.

Legitima] id est statuta. [Et timeamus] potius, Ut timeamus. [Eritq; &c.] Ex Heb. Et hæc erit iusticia nostra (si custodierimus & fecerimus oīa præ cepta eius) corā domino deo nostro, sicut est hodie.

IN omnibus prædictis & ferè usq; ad .XII. caput fidem diligenter requirit Moyses, ut fidamus deo & timeamus, quemadmodum supra diximus.

Quando dicit gētes plures & fortiores te, fidem certe huius uerbi requirit, & simul hanc ualido ariete oppugnat, cui plagæ statim infra medetur euāgelicus propheta nō iam legislator. Si dixeris, inquit, in corde &c. Vide quā hac re tentati sint corda impiorū, id est, non credentiū uerbo dei, Nu. 13 & 14. Terra quā lustrauimus &c. Pietas uero solum respicit in uerbum dei ubi etiam omnia desperata uidētur, ubi etiam omnes contra sentiunt &c.

Percuties ut percutias.

Vsq; ad internitionem.

Anathematizabis eas ne in eas cum &c.

Quod gentes uult deleri, iudicium ut supra diximus uides in impios, de quo lege Sap. 12. Et hoc ipsum pertinet ad primū præceptū, ne quid sustineamus qd' nos à uerbo dei quacūq; religionis aut sanctitatis specie auertat, ut suscipiamus cultum dei, quem uerbum dei ignorat. Quia, inquit, seducet filium tuum. Oportet quidem diligere proximū etiam inimicū, sed non contra primū præceptum, ut infra uides ca. 13. Si tibi uoluerit persuadere frater tuus &c. Itaq; intellige hic legem esse latam secundū primum præceptū, non su-

turū aliquid prædictum, facti enim sæpe sunt huius legis transgressores sed in malum sibi &c.

Aras eorum.

Ita neq; nos possumus euangeliū rursum inducere & euangelicū populū, nisi cuertamus omnia in quibus homines confidunt & salutem sperant, sed uide ut paulatim hoc facias, sicut infra dicemus. Ipse consumet &c. quod non melius fiet quàm prædicando euangeliū quod tibi cōmissum est, qui est gladius spiritus, contra Canan. eas gentes, quo dominus paulatim conterit & occidit impietates & idola cordium & AntiChristi regnū. Tantum te cogitato ministrum ut fidelis sis, ceterum deo cōmitte fructū, Deus quidem conterit gentes sed per ministros, de quo supra aliquando diximus.

Populus sanctus es domino,

Id est, segregatus illi, ut nullo alio cōtamineris, ut tu sponsa serues fidem marito, confide illi non idolis, non tuis operibus & iusticijs.

Te elegit &c.

Hic propheta est Moises non legislator. Cōmendat hic apertis uerbis gratiā. Te elegit. Electionis dei est quod sumus populus dei. Sed num elegit propter merita &c. Nō. sed quia, inquit, dilexit te. Sic & psal. 43. Quā dilexisti eos &c. Ephe. I. Elegit nos in Christo ante constitutionē mūdi & dilectos fecit nos in dilecto filio suo. Et scies. Et scias uel scito nunc. Vides omnia facta

propter primum praeceptum suscipiendum.

Fortis] ergo fide, quia tuus est cui portae inferorū
praeualere nō possunt, ergo & time quia contemnens
eius potentiam fugere non potes.

Fidelis] ergo confide, quia promissa praestat, seip-
sum negare non potest, ergo & time quia contemnen-
tibus proculdubio ueniunt quae cōminatus est.

Custodiens &c.] De hoc supra diximus.

Statim. Quid ergo est q, deus patiens scribitur,
expectans ad poenitentiam? Respondeo. Qui non cre-
dit iam iudicatus est, ut maxime hoc nondum sentiat,
ut maxime mūdus nondum uideat &c. Excācatio &
damnatio statim adest contemnentibus dei uerbum,
magna uero gratia est si resipiscant.

Si postq̄.

Hæc est benedictio obedientium deo, id est, credentiū.
Hic necessario deus fit impijs mendax. Aiunt enim, ta-
men ista etiam dat Turcis & gētibus & saepe plus illis
qui uiuunt cōtra deū, ut psal. Quorum filij sicut no-
uella plātationes &c. Et alibi, Saturati sunt filijs &c.
Hic ergo claudendi sunt oculi ratiōis & spū uidendū
qd spūs dicat eccl- sjs, Necesse est uerbū dei esse uerū.
Primū increduli siue gētes ista inquirūt, credētibus aut
adijiūt. Matt. 6. Illi distorquentur anteq̄ habeāt &
timent ne perdāt. Hi aut absq; solitudine & accipiūt
et amittūt, et, ut Paulus dicit, sūt tanq̄ nō habētes &c.

Illi non agnoscunt se à deo accipere, iccirco his ipsis rebus quibus abundare uidentur pereunt misere carne non uidente. Hi uero, quia agnoscunt benefactorem cū gaudio & bona cōscientia utuntur rebus gratias agentes, ut ait Paulus. Hi habent dominū, illi non habent, ut indicant loci prædicti ex psalmis. Non est pax impijs, dicit dominus. Et in Prouerb. Melior est buccella panis sicca &c. Et in psal. Melius est modicū iusto &c. Hinc est q̄ in psalmo dicitur, Diuites eguerūt &c. Sic & de filijs intellige, de quibus quædam dicunt, Beata steriles &c. Itē, diues in inferno, Habeo & quinque fratres. Itaq; talia benedictione dei accipiunt credentes, ut Ioseph. Incredulis augetur maledictio ubi talia accipiunt, cū quia non agnoscunt datorem, tum quia per talia torquentur, etiam secundū carnem & magis excæcantur, ut non redeant ad deum. Deinde hoc quoq; dicimus, q̄ impij in omnibus creaturis peccant, etiam dum uescuntur ista aura etherea, & peccatū est quicquid agunt & uiuunt, utuntur enim re non sua. Nam omnia in Adam perdidimus, quæ soli credentes per Christum receperunt, de quo est psal. 8.

Horrendæ quidē fuerūt infirmitates Aegypti, sed magis horrenda illorū excæcatio quā caro nō uidet.

Hostibus tuis] id est, ueritati resistentibus qui non possunt sustinere populum dei.

Deuorabis, quod illi gladio, nos gladio spūs

facimus quo occiditur AntiChristi regnū in conscientijs hominum. secundū illud, Portæ inferi &c.

Si dixeris.] Impugnatur quidem fides nostra qua si non pares simus tantis tentationibus, regno Satanae, toti mūdo aduersanti & quærenti nos ad mortem, id quod est fragilitatis nostræ, in quo ostendit nos deus nobis. sed scire oportet q̄ manus domini nondū est abbreviata &c. [Scrabrones.] Vide Exo. 33.

& Iosue. 24. his confortatur fides populi, ut non timeat potentiam & multitudinem aduersarij populi, quā adeo contemptam habeat dominus ut non gladio sed minutis animantibus eiecturus sit anteq̄ ipsi introeāt. Sic & irrisit potentiam Pharaonis deus & sapientiam philosophorū eius, dum immisit eis omnis generis muscas &c. I. Cor. I. Quod infirmū est dei &c.

Paulatim. Sic & Exo. 23. Quæ est optima instructio illis qui pugnaturi sunt gladio uerbi ne statim ui irrupentes prouocent potius mala quàm promoueant bona, Ipsi doceāt ut alij crescant ex fide in fidem donec dominus paulatim cōterat in cordibus quicquid gentile est & dei uerbo aduersum &c.

Non concupisces.

Necessarium præceptū. Quicquid auri & argenti, honoris & cōmodi te auocat à uerbo dei, hoc scito ad idolum pertinere, Caue ne aliquid eorum concupisces, aut si illud tibi acciderit cōfiteri domino iniquitatem

tuā, & caue ne aliquid suscipias, contra deū enim suscipis & eius ueritatē. Quid multos hodie detinet ne suscipiāt Euangeliū q̄ q̄ cū Gerazenis dolēt & nolūt sibi dānūrerū fieri, alioqui libēter passuri Iesum &c.

CAPVT VIII.

Nihil aliud agit q̄ quod ante. Ne obliuiscātur dei &c. Recordaberis. Ex præteritis beneficijs uult confirmari ipsorum fidem ne deficiant à deo, etiā si tentatio eis uenerit &c. Affligeret. Heb. Humiliaret, id est paulatim te mortificaret & tuam uoluntatem frangeret, ut disceres pendere ex eo solo.

Atq; tentaret & nota &c.

Insignis est hic locus uel uno uerbo expressus, q̄ deus tentat nos, ut sciat qui simus intus & in cute, dum ad hoc tentat ut nos sciamus qui simus. Ipse experiri dicitur dum nos eo docēte & tentationibus probante experimur. Extra tentationē etiam sancti hypocrisi non carēt sed occultissima, sicut de pio Ezechia legis. 2. Paral. 32. In omnibus operibus suis fecit prospere &c. Impij uero hypocrite, qui non suscipiunt uerbū dei, uidētur nihil aliud amplecti q̄ uerbum dei, sed ubi inuulgatum fuerit persequūtur. Luc. 2. Ut reuelētur ex multis cordibus cogitationes &c. Fatemur & nos amplecti dei mandata deiq; ueritatē, sed tentatio docet nos

quid adhuc infidelitatis habeamus. Afflixit te uel humiliavit te penuria. Rursum insignis locus, de fidei tentatione. Promittit deus se prouisurū nobis, & mittit famem & paupertatē, ut uideatur dereliquisse. Hic qui crediderit, nō festinet, Esa. 38. Nutriet etiā in paupertate & dabit meliora q̄ caro sperare potest, scilicet manna pro pane. **Vt ostenderet &c.**

Exponit historiam de manna. Primū hoc ait Moyses, Iustū ex fide uiuere etiā secundū hanc uitā. Non tuus labor tuāq; sollicitudo te nutrit, sed uerbū dei qd' omnibus puidet, oībus dat, Gen. 1. & præterea fidelibus promittit, qui & pudentiā creationis soli intelligūt. Hoc est, quod diabolo Christus obijcit grauissimū certe telū. Deinde isto uerbo ita seruari hominē ut nō moriatur. Vita enim est æterna uerbū dei. Māna illud nō uiuificabat, sed uerbū dei per qd' illud māna dabatur. Vnde Io. 6. Non Moyses & c. sed uult hoc uerbum hoc uiuificū manna edi, id est trañci in mēbra tua & tibi incorporari, ut in ipsum transmutteris, ne mortuā literam cogites esse hoc uerbum, ut uides Ioan. 6. Insigniter uero significabat deus uerbum suum per manna. Vide Sap. 16. Impij nauseabant ad manna, alijs sapiebat ut uolebant, & gratias agebant.

Vestimentum.] Hæc erat cura patris erga filios, ut discamus dei erga nos prouidentiā & c. & ex beneficijs agnoscamus patrem esse quem cōscientiæ nostræ

fugiunt iudicem. Prouidit, inquit, tibi dominus & adhuc amplius prouidebit in terra quā ingredieris & c.

Vt cum comederis,

De gratijs agendis diximus cap. VI. Per gratias autem testamur dei donum esse & ex dei manu nos accipere quo utimur & c. Securitas uero carnis quæ paulatim declinat à timore dei in dei donis siue carnalibus siue spiritualibus, efficit ut occulta quædam cordis superbia, quasi aliquid simus, pereamus, id quod hic dicit, Ne postq̄ comederis & c. eleuetur cor tuum & c. quapropter Paulus monet cum Moise ut in gratiarum actione permaneamus.

Eduxit te, ductor tuus fuit & c.

Fidelis est Moises in domo dei, Heb. 3. sicut & Christus fidelis fuit omnem patri tribuens gloriā & nihil agēs aut prædicans quod non erat ei cōmissum. Sic & ministris Christi fideles uult Paulus. Non dicit Moises. Ego eduxi, ego ductor fui & c. lege Esa. 63.

In qua.] id est, omnia periculis plena erant & nihil remedij, ita solet tentare dominus & deducere ad inferos, ut omnibus desperatis ubi nihil possumus tribuere uiribus nostris & industriæ, magis admirandā nobis cōmendat suam prouidentia & paternam curā, ut supra diximus. Sic etiam distulit Christū, differt promissiones, ut discamus qui simus, ut exerceatur fides, ut gratius sit beneficium, ut maiora opinione accipiamus.

mus. Iud. ei acceperunt quæ ut maxime uellent suis uiribus tribuere non potuerunt, ut aquam ex petra, manna de cælo, Hoc est quod hic addit,

Et postq̄ afflixit &c.

Id quod ex Heb. sic legas licet. Ut humiliaret ac tentaret, ut beneficeret tibi in extremis tuis (id est, post tentationem).

Ne diceres.

Tribulatio & tentatio nobis accidit ne eleuemur in donis, id quod supra dixit Ne eleuetur cor tuum &c.

Est autem hæc eleuatio, si quid tribuerimus uiribus nostris, prudentiæ, consilio, ingenio, id quod odit deus maxime si tribuerimus hoc ipsum iustitiæ nostræ siue bonis operibus, ut uides cap. sequenti. Hæc sunt impietas & idololatria uera, qd̄ dei solius est tribuere creaturæ &c. Omnia ergo uiribus dei & dei promissioni tribuenda hic docet Moyses, quid queso aliud discis in nouo testamento? Vide ergo locos scripturæ qui dicunt de reddendo pro operibus, quo spectent &c.

Quod ipse &c.

Heb. Quod ipse est qui prebet uires tibi ut possis, ut impleat pactum &c.

Sicut gentes.

Non respicit nomina deus, non est acceptor personarum. Nihil tibi prodest q̄ diceris Chrysanus si non credis Christi uerbis.

CAPVT IX.

Hoc caput similiter ad primū praeceptum pertinet, sicut omnia eo pertinet quae in omni scriptura dicuntur de fide & timore dei & q̄ in nullo sperandū nulli q̄; iustitia tribuēda sit quā deo &c. Primū ergo fidem tentat, ut supra diximus, Audi Israël &c. Deinde eandē cōfortat, Scies ergo &c. Tertio usq; ad finē capituli imbrat populo peccata ne peccatorū obliuiscantur ut se iustos

Ne dicas &c. Breuiter. Sicut supra (putent. contra uires nostras ita per totū hoc caput insigniter contra iustitiam humanam agit.

Hodie] significat in hoc tempore, sicut cras futuro tempore, supra cap. 6. Nam in illa die qua locutus est haec Moyses non sunt transgressi Iordanem.

Deus est ignis,

Horrendus contemptoribus & incredulis siue Iudaeis ut supra cap. 4. siue gentibus ut hic. Ideo Heb. 12. dicitur. Quapropter regnum assumentes &c.

Ne dicas in corde tuo &c.

Insignis locus contra humanā iustitiam, sicut & supra dixit cōtra humanas uires, ut maneat soli gloria deo, Omnes enim peccauerūt & egent gloria dei. Et si Abraham ex operibus iustificatus est &c. Ro. 4. Primum oportet scire q̄oia non nostris sed dei uiribus & bona uolūtate fiant. Ps. 50. Benigne. Item, Scuto bonae uo-

Deinde q̄ hęc ipsa faciat non propter merita & iustitias nostras, de illo supra, de hoc nūc sic dicit, Ne dicas in corde tuo cū &c. Moyses hęc probat sic primo, gentes istę impie egerunt, iccirco iusto dei iudicio deletę sunt. Ergo nō propter tuā iustitiā deletę sunt sed propter suam iniustitiā. Secundo. Tu illorū terras accepisti propter promissionē & iuramentū dei. Ergo nō propter tuā iustitiā sed propter dei iustitiā. Tertio. Durę cervicis es populus cuius & patres in deserto ob iniustitiā perierunt, quę est ergo tua iustitia? Hic potius tua iniustitia meretur dānationē &c. Hoc tertiu iam diligenter urget Moyses, ut nō obliuiscātur, usq; ad finem capitis. Nā hic oīno, nisi cęci sumus, uincitur hypocrisis nostra, quę enim sunt nostra opuscula bona ut gloriari audeant si respiciamus in impietatem totius uitę

Contendisti. (nostrę &c.

Heb. Amarus uel amaro animo fuisti. Ista est impietas nostra contra legem dei, uellemus legem non esse &c.

In Oreb. Hoc erat peccatū uituli aurę id quod statim exponit dicens. Quando ascendi &c. Vitulum aureū adorant qui sua cōmoda dei ueritati pręferunt. psal. Et cōmutatauerūt gloriam eius in &c. ps 105

XL diebus &c.

Christus semel abstinuit. XL. diebus & Helias, Moyses ter, ut in hoc ca. & sequēti uides. Miracula spūs sunt, nō quę homines possint imitari. Stulte ergo infertur.

Ergo nos debemus. XL. dies ieiunare, sed unde probabis q. debemus singulis annis? Et si ex facto sanctorum uis facere præceptū (ut nō dicam quod hoc impiū est) iam. XL. diebus & noctibus non debes edere & bibere. I nunc & gloriare stulta hypocrisis de tuo ieiunio ex imitatione Moysi & Christi &c.

Duas tabulas. De his supra diximus & addemus aliquid forte cap. sequenti.

Omnia uerba &c.

Et infra Tabulas fœderis, ut intelligas in decem præceptis contineri dei uoluntatem & nihil aliud à nobis requiri. Reliqua omnia externa quæ lex habet sunt ad tempus correctionis imposita. Externū sabbatum ipse Christus fecit nobis liberum, quem Moyses iubet audiri infra cap. 18.

Dimitte me.

Vide quid ualeat deprecatio iusti assidua de qua iacobus. Dominus se teneri dicit ne irascatur & cū hoc uerbo uideatur Moyses prohiberi ab oratione, potius inde accipit orandi fiduciā, sentiens ex ipso prohibendi ut apparet uerbo dominū teneri posse &c. Sancti itaq; tunc iræ dei se opponunt cum ab ipso animū opponendi accipiūt. Contra queritur Esaias ca. 44. Nō est qui inuocet nomen tuū, qui consurgat & teneat te.

Vt conteram &c.

Hic significabat dominus futurū (quod nunc uidemus) ut penitus

ut penitus abiecto incredulo Iudæorū populo uerbum dei susciperetur à gentibus credētibus, quam psalmus saepe uocat ecclesiam magnam &c.

Proieci. Zelus fuit Moysi pro domo dei, quem admodum Christi, quando eiecit e templo ementes & uendentes. Recte fregit. Indigni enim erant dono dei qui datorem blasphemabant, nec cōueniebat margaritæ porcis & canibus proijcere, Ita uerbū non debet prædicari blasphemantibus uerbū, tamen pro eis orari ut à blasphemia resipiscentes uerbū suscipere queant. In altero pro deo agimus, in altero pro proximo etiā

Et procidi &c. (inimico.

Non opera hic respexit dominus, quæ certe etiam non fuerunt humana, sed fidem Moysi. Idcirco addit, Et ex audiuit me dominus &c.

Aduersus Aaron. Vbi sunt nostri qui dicunt summū pontificem errare non posse? Aaron erat certe ordinatione & uerbis dei summus populi pontifex constitutus. Sed uide hic q̄ Moyses mediator figurā habet mediatoris Christi, coram domino uere, sed non unctus sacerdos qui tamen cæteros unxerat, portans iniquitatem non solum populi sed etiam sacerdotij cuius erat pro peccatis populi exorare.

Igne combussi,

Ne reliquæ manerent scandalo posteris, secundū præceptum de sculptilibus gentium supra cap. 7.

D

In incēdio] Nu. 11. Et ī tentatiōe Nu. 20. Et in sepul-
chris cōcupiscentiæ Nu. 11. Et quādo misit &c. Nu. 13.

Contempstis &c. (G. 14.)

Heb. Amara castis os domini dei uestri. Contempti uer-
bi eos arguit. Non possunt non esse rebelles uerbo in-
tus in corde ut cūq; aliud foris simulent qui spiritū dei
non conceperunt. Vide supra cap. 5.

Sic recte oramus pro nobis quando oramus ne deus
intueatur in nostra merita aut iustitias, sed in opus mi-
sericordiæ suæ, in promissionem suam, ne blasphemetur
nomen sanctū eius ab impijs si derelinquat nos in
peccatis nostris qui sepe audierunt nos de misericor-
dia eius gloriari &c. Et ita tota nostra oratio desti-
nabitur ad dei gloriam. Contra hypocritæ orando ut
maxime non dicant tamen sentiunt. Non sum sicut cæ-
teri hominum &c. quorum (ut in psal. dicitur) ora-
tio fiet in peccatum.

CAPVT X.

Hoc caput spiritualibus indiget oculis ut
uideatur. Lex prius fracta instauratur.
Sacerdotum uetus moritur. Sacerdotia
um nouum in Leui indicatur Legem esse
spiritualem clare ostenditur, & gratia dei commen-
datur. Ex quibus fluit fidei charitatisq; prædicatio,
quæ est summa omnium prædictorum.

Videamus mysterium secundarum tabularum. Primæ fractæ sunt quia ad legendum datæ erant, & litera occidit, non potuit seruari mandatū nec seruatū est, ideo necesse erat aboleri literam quæ solū precipiebat, non etiā faciēdi dabat uirtutem, Hierem. 31. Pactū quod irritū fecerūt Heb. 8. &c. Iubentur ergo secundæ fieri similes prioribus, quia idem uultus, eadē species uidetur esse ubi lex seruatur secundū spiritum & ubi secundū speciem, imò hoc se præferre nititur quasi magis diuinū quæ primas tabulas dederit deus, secundas fecerit homo, & non respicit hypocrisis quæ non hoīs est quod fit uerbo deī iubente. Hic rursum dominus scribit sed iubet poni in arcam ex lignis impuribilibus factā. i. abscondi intra ecclesiam quā illa arca dei habitaculum figurabat ubi propiciatoriū est Christus. Hic iam non legitur litera sed sacramentū in arca seruatur. Quo significabatur futurū ut ministerio prædicatorū uerbi dei scriberet ipse deus legem in corda nostra. De utraq; lege dicit Hieremias, exponens ni fallor mysteriū tabularū &c.

Verba decem.

Vides quod antea monuimus, nihil aliud à nobis requirere. Reliqua fuerūt externæ ordinationes tamē dei sed ad tempus secundū personas & locos &c.

In Moseram,] uel uersus Moseram.

Aaron mortuus.

Illud sacerdotiū quia ab hominibus tenebatur, morie-

batur & indigebat successione, & sicut erat illud sacerdotum ita erant quoque sacrificia & opera illius sacerdotij, alia alijs succedebant & non erat ipsorum eo tempore finis, ut notaretur eorum imperfectio. Sacerdotium autem Christi non moritur & non indiget successione, cuius & omnia opera & sacrificium semel oblatum perfecta sunt & sanctificant in eternum sanctificatos. Qui ergo illa repetenda dicit Christum imperfectio- nis accusat, & qui surrogat ei sacerdotem Christum mortuum fatetur. Quod uero & nos omnes sumus sacerdotes in Christo sumus, qui iubet & nos quidem accedere ad deum sed per ipsum. Petite, inquit, in nomine meo. Sed neque nos indigemus successoribus, nostrum sacerdotium sic manet eternum nostrumque sacrificium sic eternum ut Christi. Quae enim eius sunt nostra sunt omnia &c. Vide ephi. ad Heb. Ex psal. 109.

Separavi tribum leui.

Tribum leuiticam tunc suscepit dominus sibi seorsum pro primogenitis filiorum Israel. Nu. 3. Oblatio primogenitorum hoc significabat offerentibus, ut agnosceret omnia esse dei cui initia offerentur &c. Iam uero primogenita hominum remittebat deus oblata, sed in locum omnium uoluit suos esse leuitas, ut per hoc agnosceret se omnes esse deo oblatos, & se omnes in leuitis esse ministros & sacerdotes dei, quod enim leuitae dabantur deo, pro populo dabantur, quod offerebant, noie

populi faciebant, Vnde dominus omnes uocat regnū
 sacerdotale & gentem sanctam, Exo. 19. quemamodū
 & Petrus nos uocat sine dubio, repetens ex lege. Et hic
 infra legis omnis separatos domino. En, inquit, domi-
 ni dei tui cœlum est &c. Hi ergo nostrū in Christo sacer-
 dotium immo & ueterū illorum significabant. Omnis
 enim pij ab initio mundi uocati sunt ut benedicant do-
 mino, id est, sanctificent nomen eius, & non habeant
 possessionem in terris qui possident dominū, in quo ha-
 bent omnia, & ne obulum quidem possident quem nō
 agnoscant sese ē manu patris dei accipere, neq; adeo
 charum quid habent quod non ipsius uoluntati permit-
 tunt. Sufficit eis q̄ habent dominū. sic Dauid dixit, Ad
 uena ego sum apud te &c. lege Heb. 11. de Abraham,
 Isaac, Iacob &c.

Et nunc Israel &c.

Iste est u. dei cultus timere, diligere & obseruare
 eius uoluntatem toto corde. Ro. 12. Vt sciatis quæ sit
 uoluntas dei &c.

En domini.

Hic locus electionem & gratiā dei cōmendat, de qua
 Ro. 9. Ephe. 1. ut confundatur meritorum prædicatio,
 contra locutus est Moyses cap. superiori.

Circumcise &c.

Vel hoc uno loco disce quā. contemnat Moyses om-
 nia opera legis externa (quemamodū & reliqui pro-
 phetæ) si non fiant spiritu. In omnibus legis operibus

primū & summū erat circūcisio quemadmodū apud nos baptismus. Ergo si quod summum est in carne sine spiritu nihil est, quis aliquid faciet reliqua? Ro. 2. Non qui in manifesto &c. Vides Itaq; Moisen dicere cū prophetis quod Paulus dicit. Quicquid nō est ex fide peccatū est. Fides facit legem, non manus siue opera, lex enim spiritū requirit. Ex toto corde, inquit &c. Ne uero stulte tuo libero arbitrio aliquid arroges cū audis, Circūcidite, & ne induretis &c. scito præceptū esse sicut alia quæ nō implentur tuis uiribus, Accirco infra cap. 30. ostendit unde hanc spiritus circūcisionem accipias dicens, Circūcidet dominus deus tuus cor tuū & cor seminis tui, ut diligas dominū deū tuum, ex toto corde tuo & in tota anima tua ut possis uiuere &c. Porro circūcisionem sepe audis in prophetis qui uocant Incircūcisos labijs, incircūcisos auribus, sed circūcisio cordis, omnem simul cōplectitur circūcisionē spiritualem, quæ plane nihil aliud est quàm mortificatio, ut à carnali sensu & sapientia rationis nostræ paulatim decidamus ut locum habeat uerbū dei quæ est sapientia & iustitia uera &c. Hanc significat scriptura quotiens de corde mūdando loquitur &c.

Quia dominus.] Terret legislator, ne deū cōtēnāt.

Facit iudicium

Pro pupillo & pro uidua, id est, defendit causam eorū.

Amat peregrinum, id est, aduenam, quo significatur

omnis qui est humano auxilio destitutus. Vide quo respiciat Moyses. Qui habent incircūcisum cor & durā ceruicem ad audiendum & suscipiendū uerbū dei, ut fidem non habent ita quoq; non habent charitatem, ut sentiunt contra deū, ita etiam agunt cōtra proximū, quē contēnunt, non adiuuant, ei obloquūtur, iniuriā faciunt, non iuste iudicant, sinunt opprimi, adulantes potentioribus & ditioribus licet iniustis &c. Id quod hic lege prohibet ni uelint dominū habere hostem sibi. *Quin agite, inquit, potius sitis peregrinis & indigentibus quē admodū olim cupijstis uobis fieri in terra aliena (quæ est lex charitatis) & ita facite alijs quemadmodū fecit uobis dominus, id quod circumcisi cordis deoq; grati erit officiū, Deus in tua in proximū charitate querit tuum lucrū. Si non dederis egenti, tamen deus dabit ei uictum & uestitū & habebit quo indiget absq; te, & tu maledictioni subiacebis &c.*

Et dat ei.] Heb. ut det eis. [Sicut astra.] Gen. 15.

CAPVT XI.

Vult deū cognosci ex operibus eius, multo uero magis ex uerbis eius, & credentibus uerbo benedictionē domini promittit, nō credētibus maledictionē cōminatur. atq; hæc est summa. [In Heb.] Obserua obseruationes & statuta & iura & præcepta &c.

Filiorū & posterorum meminit, quia his per patres uult omnia notificari, sicut infra uides. Docete, inquit, filios &c. id quod & supra dixerat.

Disciplinam domini.

Vocat opera (ut uides) quae fecerat dominus, per quae erudierat eos q. deus esset qui iudiciū ferret in impios, & pater esset illorū quos susciperet. Comparat uero primū Aegyptios cum Hebræis, & illos ait perditos, hos seruatos. Deinde Hebræos inter se, hoc est impios Hebræos cum pijs, & illos ait absorptos terra, alios aliter perijsse, hos uero seruatos, ne hic hypocrisis fucum haberet. Nos sumus Hebræi, propterea seruauit nos dominus, cum supra dictum sit in primo praecepto. Faciens misericordiam &c. Praeterea sunt in his mysteria quae scriptura nobis cōmendat. Transitus maris rubri & praecessio nubis, figura baptismi Christiani est quo baptizamur aqua & spiritu sancto. 1. Co. 10. Hic perit Satanæ regnum, seruatur dei populus. Seditio & plaga Dathan & Abiron, iudiciū est in eos qui cum ex populo dei uideri uolunt, & tales ut ceteris preferantur, seditionē mouent contra uerbū dei, suae sapientiae & iustitijs innixi, quos tradit Paulus Satanæ ut discant non blasphemare. Petrus uocat, Sectas perditionis &c. Quibus & psal. imprecatur, Veniat mors super illos & descendat in infernū uiuētes &c.

Lacte & melle manantem.

Id est omni copia uictus abundantē, sicut clare uidet,
Nu. 13. Venimus in terram &c. De pluuia dicens,
hoc significat, Terra quidē omnia fert abunde, sed be-
nedictione domini ē coelis, idq; adeo manifeste ut nega-
ri non possit. Nam pluuia ē caelo irrigatur, non edu-
ctis super agros aquis ex fluminibus, id quod fieri nō
potest, nam montosa terra est, quemadmodū in Aegy-
pto eductis ex Nilo & fluminibus aquis foecundatur
terra &c. Cum ergo illic omnia ē coelis expectanda
sint, ipsa etiam necessitas admonebit te dei tui.

Semper inuisit, Id est nisi ipse illic pro modo
singularū anni partium temperet omnia ē coelis, iam
frigus, iam calorē, iam pluiam, iam serenitatem &c.
tribuens, terra quae alioqui fluit lacte & melle nihil
proferet. Hic profecto textus admonet totā Germaniā
fidei & fiduciae in deū de uictu, ut taceam alias regi-
ones. Contēnentibus uerbi dei uenire famem, scriptu-
rae saepe testantur.

Temperaneam & serotinam.

Nihil aliud est q̄ apto tempore et cōmodam pluiam.
Hieronimus ferē semper transfert temporaneum ubi
matutinum oportebat transferri.

Ponite. &c. *Supra ca. 6.*

Quādiu &c. Heb. Secundū dies caeli super terrā:
Si enim non abiccissent uerbum dei, adhuc hodie ha-
berent illas terras qui iam nullas habent, ut uideamus

uerbum dei quod cōminatum est eis esse uerax.

Si enim.] Hęc rursum est benedictio obedientibus uerbo, de qua & ante diximus. De maledictione super Garzim & maledictione super Hebal, uide infra cap. 27. & 28.

Oīs locus, scilicet trans Iordanē. His carnalibus significabat dominus ut nihil diffidamus, tantū enim accipiemus quantū credere possumus, quantū sensus humanus non capit. Vide hanc promissionem & Iosue. 1. Sicut illis ampliabit terram, ita credentibus ampliat iustitiam, ut crescant ex fide in fidē, ut interim nō dicam q̄ credentium est omnis terra & quicquid est creaturarum, sed per fidem.

Termini quatuor terrę promissę. Ad meridiē desertū Arabię. Ad aquilonē mons Libanus. Ad orientem flumen Euphrates. Ad occidentē mare magnum siue mediterraneum. Quę omnia non possiderunt, nisi sub Dauide & Salomone, ut ueritas uerbi dei uideretur q̄ dare potuit quod promiserat, & auferre æquo secundū uerbum quod prędixerat &c. de quo supra diximus ex Iudicum. 2. & 3.

Terrorē.] supra ca. 2. Qui putātur fortiores nobis aduersarij ueritatis trepidāt & timēt si uideres eorū corda &c. Iuxta uallem &c.] In Heb. tantū est iuxta uallem Morę.

Super mōtes ponūtur benedictiones & maledictiones, ut etiā ipsi montes sint harū monumēta posteris.

Sic Iacob erigebat tumulū testimoniij, Gen. 32. Et duæ semis tribus altare ad Iordanem.

CAPVT XII.

Vides quæ uelit Moyses oīa fieri ex fide, sine qua oīa opera etiam legis sunt impietas. Quid enim hactenus dixit quod nō ad fidem attineat? Necessse erat hoc ceterū fundamentū præstrui anteq̄ de legis operibus aliquid meminisset, ut legis hypocrisim condemnaret quæ in opera respicit relicta fide, cum tamen omnia alia sine primo præcepto nihil sint, quid enim deum coles si deum non habes? Iam uero cum singulares fert leges usq̄ adeo à primo fundamento non recedit, ut clare ostendat totum ædificium illi fundamento inniti. Alioqui cur in primis contra idola scriberet & de loco culturæ dei? Item, cap. sequenti de falso propheta & seductoribus &c. Tota uero lex Moysi secundū Christum in duas leges diuisa est. Altera est, Diliges dominū deum &c. Altera, Diliges proximū &c. illa prima tabula, est hæc secūda. In his est regnū iustitiæ dei. Omnia uero & tam multiplicia legis diuinæ opera externa sunt signa tantū internæ iustitiæ, quibus ostenderunt pij sese credere deo, sese diligere proximū, Hypocritæ autē relicta ueritate, ex signis quærebāt ex lege cōtra legem iustitiā, de quo supra monuimus. Iacoco qui spi

ritum habebant sic omnia faciebant quia uerbū dei ita uoluit ut tamen ubi necesse erat in externis dispensaret, ut Dauid qui cū suis edebat panes propositionis. Item, externa cogebat sæpe necessitas omittere, infirmus non potuit adire Hierusalem ter in anno, item in captiuitate Babylonica non potuerunt sacrificare & festa celebrare principalia &c. De diligendo uero deo nulla unq̄ fuit dispensatio, sed neq; de diligendo proximo nisi q̄ contra deum diligere proximum lex uetat, id quod iā nō esset diligere sed odisse salutē eius &c. Hinc facile uidere licet quæ lex fuerit æterna, quæ nō, quæ ad spiritū attinet æterna est, quæ non pōt nisi spiritu libero impleri, id qd' est iam legē non esse legē, quæ uero ad opera externa respicit, personis, rebus, tēporibus, locis alligata, iam oīno nō ligat iustitia spūs reuelata, quæ opa ne Iudæi quidē hodie obseruāt nec obseruare possunt, nisi uelint facere cōtra legē bis impij &c.

Subuertite. Primum externorum operū est de alieno cultu dei subuertendo quem ex dei uerbo non potes scire an deo placeat. Id quod illi gladio & igni fecerunt, nos gladio spiritus facere debemus, ut omnis superstitio è consciētis hominū cadat, alioqui nisi uerbo oīa extirpaueris facilis erit ad uomitum reditus, de quo diximus supra ca. 7. Atq; hoc est quod ne noīa quidem idolorū superesse uult in locis illis, ne monumentis superstitibus redeant ad errorē uel ipsi uel posteri.

Non facietis ita.

Secundum opus externū cum primo cohæret imò ex eo sequitur, nempe ut, extirpato cultu quem deus non uult, colatur ritu quo ipse præscribit, ne scilicet quisq; sibi eligat hunc uel illū modū colendi deū, ut unicuiq; rectū uisum fuerit, ut nostri hodie hypocritæ faciunt, sed suscipiat cum modū quem ipse dominus suo uerbo iubet & eū obseruet nō hic aut illic ædificando sacella sed in uno tantū loco quē ipse elegerit. Atq; hoc agit usq; ad capitis finem, prohibens ne sic sentiant. Gentes sic colunt deos suos ergo & nos sic colemus non deos earum sed dominū deum nostrū, quod illæ ad impietatem, nos uertemus ad pietatem. Istam prudentiam carnis & sapientiā animalem quæ hodie, ut & tunc, regnat, nō uult deus, & simpliciter uult ut nō sequamur adinuēctiones humanas, sed uerbū suum. Habes itaq; in hoc cap. q. extirpatis è conscientijs hominū per uerbū dei falsis opinionibus iustitiæ, docendi sunt colere eum uerè secundū uerbum eius, quod hodie nihil nobis præscribit quàm ut credamus in eum quem ille misit, quē nunc uult in spiritu & ueritate adorari non Hierosolimis aut externis sacrificijs &c.

Sed ad locum &c.

Arca domini primo fuit in tribu Ephraim in Silo cum tabernaculo domini plusquā tricentis annis, quē locū abiicit dominus, ut dicitur Hiere. 7. & psal. 77. Et re

pulit tabernaculū Ioseph & tribū Eph. & c. Tempore uero intermedio postq̄ à Philistæis arca capta & redi-
 cta est. 1. Reg. 4. & c. usq; ad illud tēpus quando David
 reuelatiōe diuina induxit eam in Hierusalē & post eū
 Salomon in templū, translata est ad diuersa loca, &
 ideo non in uno loco sacrificatū, inde non licuit alibi
 nisi in Hierusalē sacrificare, quia hic erat locus quem
 elegerat dominus. 2. Para. 6. Atq; hoc ideo, q̄a caro per
 sapientiā animalē & hypocrisim non potest se contine-
 re quin adinueniat semp̄ aliquid noui cultus diuini in
 locis diuersis, operibus, & diebus, quēadmodū hebrai
 uidebant in gentibus, quēadmodū uidemus in nostris,
 antiquas fastidimus prae nouis, ut oīa superstitione reple-
 amus & insuper impietate dū in talia cōfidimus. Accir-
 co deus hoībus cōsulens, externū cultum non abstulit,
 carnales enim aliū intelligere nō potuerūt, sed lege eos
 coeruit ut non fācerēt secundū suam, ut uocāt, bonā
 intentionē quod ipsis rectū & sanctū uidetur, sed se-
 cundū uerbum dei, ut nō passim sed tantū in uno loco
 sacrificarent & ter in anno cōuenirent & c. Ut sic deo
 curante qui uidebatur carnalis externusq; cultus, nō
 esset corā deo in pijs carnalis sed interior & spūalis,
 nēpe qui scirent sese nihil facere secundū suam uolum-
 tatē sed oīa secundū dei uolūtātē, de qua certi erāt in
 uerbo eius, Hi nihil confidebant in illis operibus, quia
 uerbū dei hoc nō continebat cui nō potuerūt addere,

sed confidebāt in uerbo dei cui credētes iustificabātur
ut nos, & ita ipso externo cultu discebāt adorare deū
in spū quæ est adoratio uera. Alij uero respiciebāt tan-
tū in opera &c. ut supra diximus. Præterea quia pro-
pensus erat ille populus ad carnalē cultū & ubi nō est
spūs illic non pōt aliter esse, dominus deus suo uerbo
tam multiplicia illis præscripsit opa ut ne liceret quidē
illis ad alia diuertere, ut ita uel ipsa occupatiōe tam us-
ria continerētur in uerbo dei donec spū crescerēt. Ex
his uides nostras adinuētiōnes quibus ascribimus iusti-
tiā mere esse gētiles & impias, quæ nos auocāt à spū sē
dei ad quā opera legis prouocabāt, illa requirebāt uer-
bū dei, nostra nō solū nō habēt sed etiā abiiciūt. Porrō
his significatū est iustitia spūs reuelata iā amplius ex-
terna lege nō esse opus, secundū interpretationē oīna
ferē pphetarū qui legis hypocrisim secundū legē dam-
nāt. Quid enim est ista loci præscriptio quā q̄ cessante
loco cessare necesse sacrificia externa? & si sacrificia
externa quæ deus mādauit nō erūt necessaria, ne cete-
ra quidē externa necessaria sunt quæ eque deus mādā-
uit. Manebūt ergo solū illa præcepta quæ ad spiritū at-
tinēt quæ continētur in decalogo à deo scripto, quæ ne
ipsa quidē amplius præcepta sunt si spū seruētur, quia
ubi spiritus domini ibi libertas, quæ tamē libertas sub-
inde augetur dum subinde crescimus spū, perficietur
autē dum à carne absoluti fuerimus, ut nemo securita-

te quasi satur retrocedat, Beati enim qui esuriunt &c.
Præterea uno loco & uno populo illic cōgregato sig-
nificabat deus unā ecclesiam absq; sectis, quæ oīa agat
secundū uerbū dei, extra quā nihil gratū deo. Hinc &
in scripturis per Hierusalē, Sion, templū, populū Isra-
ēl, Iacob, Iuda, filios Abrahamæ, credētes significantur.

Vt ponat &c.]. i. ut ibi inuocetur. [Et habitet]
secundū promissionē. Exo. 25. & 29. & leui. 26.

Victimas. sicut & infra hostias, uocat oīa alia
sacrificia præter holocausta. Holocausta incēdebantur
& tota cōburebantur deo in odorem suauitatis, sicut
dicit lex in leuitico. Ego quid dicerem illū nitorem nisi
foetorē? sed per hoc acceptatio dei significatur, qui dici-
tur id sentire quod ipse facit sentire credētes. Odor er-
go suauitatis ex sacrificio uenit, dum deus offerentium
corda cum iucūdo affectu facit sentire dei acceptiōē.
Sentit hic cor deū, & afficitur dulcedine spiritus, quan-
do deo gratū credit nostrū opus, nostrāmq; doctrinā.
Hoc holocaustū uere factum est Christus qui obtulit se-
metipsum deo patri in odorem suauitatis. Ephe. 5. pro-
pheta nobis holocausta & sacrificia iustitiæ cōmen-
dāt, ut quicquid facimus ex iustitia. i. fide faciam⁹, et nihil
iustitiæ nobis sed omnē iustitiā deo referamus acceptā.

Qui primitias manū suarum, id est, laboris sui &
primogenita offert, agnoscit non hæc solum sed & sea-
quentia esse dei, id quod & decimis testatur &c.

Vota] in lege nulla erant, nisi quæ statim potuerūt solui. Vnū perpetuum legis, *Leui. 27.* quod iubet deus mutari. Nouit enim quid hoī proficit qui condidit &c.

Donaria] sunt spontaneæ oblationes, nō lege præcedentes. *Comedetis &c.* quid ista aliud uoluerūt (ceptæ, quæ ut cum bona conscientia læti & gratias agentes utamur in conspectu domini creaturis eius, sine sollicitudine acquirendi, sine cogitatione perdendi, sine conscientia peccati, sine timore inimicorū, ut omnis uita nostra sit læta et grata deo, quemadmodū docet *Ecclesiastes* & *Paulus*, & *Christus*? Hypocrite aliter, qui tandem dicūt, blasphemātes, *Mala. 3.* Vanus est qui seruit deo & quod emolimentū quod custodiimus præcepta eius, & ambulauimus tristes corā domino exercituū &c.

Atque leuites.] Hodie uerbi ministris debetur uictus ex labore alieno, reliquis non, nisi qui non possunt parere sibi &c. Si autē.] Hoc addit ne ex prædictis uideretur eis prohibitus usus carniū extra Hierusalē.

Siue immundū. Ne intelligeres de immundicia, quæ prohibita est edi. *Leui. 11.* Expressit noster translator id quod est in Hebræo, intelligi scilicet de immundicia uel mūdicia, quæ respicitur ad immolandum.

Sicut capream & ceruum, quæ eduntur & non immolantur.

Absque esu sanguinis] de quo infra dicemus statim.

Non poteris. De hoc loco dicam cap. 14. Vide

tur enim legi Moysi aliàs lat. e. contrarius.

Quādo dilatauerit &c. In necessitate domi-
nus dispensat & dispē sari uult de lege sua in rebus ex-
ternis, significans se aliud in lege requirere & omnia
esse pro salute nostra, quæ carni damna uidentur, ita
tamē ut etiā in dispensatione nō obliuiscantur ē cuius
manu accipiāt beneficiū. Nam infra hæc interpretatur
ca. 14. ut scilicet preciū primitiuorū feratur in Hieru-
salem &c.

Et mūdus & immūdus.

Hæ mundiciæ & immūditæ erāt meræ carnales, Im-
mundus reddebatur aliquis ex contactu mortui, mor-
ticini, menstruæ mulieris &c. Huic non licebat edere
ex pacificis imolatis, Leui. 7. Hoc significasse uidetur
spūs dei, & immundi. i. qui nondū sunt fide purificati
pctōres, qui tamē sunt ex familia nostra. i. nō contem-
nūt uerbū, non sunt à nostro cōuictō abijciēdi alioquit
quō cōuerterētur per nos ad deū? Et certe illi immūdi
cupiebāt mūdificari. Ita & Christus edebat cū publi-
canis & pctōribus. Et Paulus dicit, Si quis infidelium
uocauerit uos ad cœnā, ite. Hoc tamē eis prædicandū
& nisi fide purificati fuerint non erūt membra Christi
sue ecclesiæ, quia illis immūdis non licebat ingredi in
templū celebrare phasē &c. Qui autē nolunt mūdi-
ficari, eiiciendi sunt, ut erubescāt secūdū Paulū. Vnde
est sententia Christi. Sit tibi sicut Ethnicus & publica-
nus. Et Paulus, Cū hmōi nec cibū sumite, donec resipia-
scat.

Ne sanguinem.

Hoc præceptū iam dederat dominus post diluuium, quem admodū & multa alia obseruata leguntur ante legislationē Moysi, ut de mundis & immundis animā tibus, de sacrificādo, de primogenitis, decimis, hostijs pacificis &c. quæ à patribus olim per manus acceperunt posteri, iam uero serè oblitterata, imò penè in idolatriā uersa, uerbo domini innouantur ne quid fiat ab ipso populo absq; fide uerbi dei.

Sāguinē uetuit edi, ut ipsa sanguinis abstinētia horrore faceret effundēdi sanguinis humani, ad qd' propensus est quisquis spū uacat, & ut manu mitis appareat, tamen nō obscurū est quī in pphetis uiri sanguinū nominētur, nēpe qui uellēt quotquot de pietate recte sentiūt cōtra ipsorū cupiditatē esse perditos &c.

Anima in scripturis significat uitam naturalē quæ est in sanguine & sanguine effuso uel infecto moritur, nō enim pōt cōstare uita naturalis sine sanguine sano. Hinc anima in scripturis dicitur homo uiuēs, edens, bibens, dormiēs, faciēs aliquid. Hinc Paulus uocat Animalē hominē. Sic Christus dicit, Qui amat animā &c. Et ego pono animā &c. Spūs uero hoīs est qui pōt separari & à corpore & à sanguine, ut illic, In manus tuas cōmendo spiritū meum, quē spiritum philosophi animam uocant, quorū aliqui sentiunt animam, id est spiritum esse in sanguine, sed errant, nec habēt ex hoc

textu patrocinium. Et quia anima hanc uitam significat, sit ut nonnunquam pro uita spiritus, sed metaphorice accipiatur, ut uidere licet sepe in psalmis.

Hoc praeceptum a deo, quod ad externam speciem attinet, infixerunt animis Iudaei, ut nisi gentes idem obseruassent cum eis in primitiua ecclesia nequaquam potuissent cum eis conuenire, qui ex Iudaeis crediderant. Ideo scandali ratio et charitas postulabat, ut gentes à sanguine et suffocato abstinere propter credentes Iudaeos, ab immolatis uero non solum propter Iudaeos, sed et propter infirmos fratres, et propter incredulas gentes, ne quid tribuere uideretur idolis. A fornicatione autem et propter proximū et propter dei praeceptū. Omnia autem praeceptū dei requirit etc.

Sanctificata. i. separata et uota deo, non uult nisi in loco sancto edi, ut differentiam noris inter ea quae dei sunt, et ea quae humana etc.

In conspectu dei non tuo.

Quia abominationes &c.

Quod lustrauerint filios per ignē, infra uides ca. 18. quod imitatus est Ahas. 4. Regū. 16. et Manasses ibidem. 21. Quod etiā occiderint Cananæi filios et filias demonijs et Iudaei impij in hoc eos imitati sunt, habes psal. 105. Et immolauerunt etc. Hic credo operculum inuenisse Iudaeos suae impietati. Cur non faceremus sic, quod Abraham fecit immolando filium? Ita hodie qui

uere sanctorū uere opera bona, in speciem imitantur
 sine spiritu, ad quæ illi ducebantur spiritu. Illi per fidē
 & charitatem, quæadmodū Abraham qui iuebatur
 à deo. Nostri nulla necessitate aut utilitate proximi fa-
 ciunt sectas perditionis, ut dicit Petrus. Alij dixerunt,
 Cur non faceremus acceptum deo opus, quemadmodū
 & Iepthe dux Israël, qui habebat spiritum dei facie-
 bat, qui cōburebat uoto in holocaustum domino filiā
 suam. Iudicum. 11. Hi sunt qui uolunt imitari sanctorū
 errores, non uidentes uotum Iepthe non solum incau-
 tum fuisse, sed etiam impium, qui & postea non doluit
 se impie uouisse, sed incaute uouisse, ubi potius se quā
 deum respexit, tamen conscientia urgente, quia deum
 timuit, eodem errore compleuit quo uouerat, nō ad-
 erat illic qui moneret ut errati & nominis domini in-
 uanum assumpti ueniam postularet. Quæ hodie uota
 iactant non sunt dissimilia, nisi q̄ in maiorem impieta-
 tem exeunt &c. Immolantur & hic filij & filie ut à
 deo sint alieni, & in aliud confidant abiecto dei uer-
 bo, tamen per hoc iudicantur deo proximi futuri, sed
 unde sic iudicantur? ex humana opinione, somnio &
 mendacio, nō ex dei uerbo, imò uerbum dei tales u-
 stitias damnat, quid enim non damnaret mendacium
 ueritas? &c.

uotum uouisse

Supra in fine capitis dixerat, Quod præcipio tibi &c. ad quod respicit hoc totū caput, ne aliquid omnino admittamus quod uel uerbū dei nō habet, uel cū uerbo dei pugnat. Adeo uero uult nos perstare in solo uerbo, ut si etiam diuersa doctrina ediderit miracula non credamus. Habes hic textum unde internoscas inter falsa & uera miracula. Vera sunt si qui facit nihil aliud deprehenditur quā merum docere uerbū dei, falsa si contra uerbū iā dudum dei miraculis confirmatū, & si aliam præter uerbum dei uult docere doctrinā, per quæ tentat dominus fidem nostram, utrum ex animo stemus à uerbo eius. Fictis reuelationibus & signis Satanae mēdacibus apud nos hæctenus plena fuerūt omnia, propter quæ secuti sumus ea quæ uerbum dei nō probat, imò etiam condemnat, quia non credimus ueritati sed mēdacio. Mendacium fuisse hodie tandē apparet. quæ huc pertinent uide. 2. Thess. 2. Seduciores & seducti secundū legem occidebantur, Nos tales statim occidere gladio uerbi dei debemus & conuincere eorum errorem, & detegere impietatem, si fieri potest, si non, debemus eos excōmunicare & congregata ecclesia tradere Satanae, ut discant non blasphemare, quemadmodū Paulus facere solebat.

Sed statim interficies,

Id est, statim accusabis ad interficiendū ne hic priuato

iudicio agas. Nam sequitur, Sit primum &c.

Belial]. i. absq; iugo, hoc est inobediētes uerbo dei.

Quare solcite. Hec lex docet nō temere iudicandū nisi caussa diligenter cognita. Sic & dominus descendit sepe in Gen. ad uidendū &c. qui tamen oīa nouit, ne etiā tu iudex subito, proferas sententiā in re tibi solū cognita &c. Omnia iubet cōburi ut ne memoria quidē impietatis supersit, facile enim carnales ad idololatriam cōmouentur monumentis impietatis. Vide quæ supra in fine ca. 7. diximus.

Non ædificabitur.

Lex est nō prophetia, sicut legis Iosue. 6. de Hiericho, quæ red. ædificata est. 3. Reg. 16.

CAPVT XIII.

Hoc caput à ritu & uictu gentium populū dei secernit, & in fine rursus de decimis, primogenitis & primitijs præscribit.

Primū dicit, Filij estis dei. Idcirco nō debetis gentiū superstitionibus cōtaminari. Gentilis autē superstitio est quicquid quasi sacrū absq; dei uerbo fit. Vnde Paulus ait, Eph. 5. Estote imitatores dei sicut filij charissimi. Et. 1. Tess. 4. Vult ne ducamur sicut gentes quæ ignorant deū. Deinde, Gentes Aegyptiæ lacerabant manus uel faciem, defunctis amicis, sicut & de prophetis Baal dolētibus q; non exaudirētur, legis. 3.

Reg. 18. Præterea faciebant caluitium inter oculos, ut ex Heb. legitur, id est, radebant supercilia. Atq; ista habebant signa luctus. Prohibet igitur dominus ne deturpēt se dei creaturam, ne gentibus similes sint &c. quæ exponit Paulus. 1. Tessa. 4. Nolumus uos ignorare de dormientibus &c.

Quoniã populus sanctus &c.

Id est, domino es cōsecratus, quod idem significat quod ante dixit, Filij estis &c. qui credunt uerbis dei, filij sunt & populus deo sanctus &c.

Te elegit] supra cap. 10.

Ne comedatis &c.

Vulgare est in lege de cibis mundis & immūdis, quin & ante legem Moisi latã munda & immunda erant, quæ lex q̄ infixæ fuerit animis Iudæorum testis sit uel historia Petri, Act. 10. Voluit autē deus hoc uictu secernere populum suum à gentibus, unde factum est ut cōmune uocatum sit immundū quo omnes gentes uescerentur non Iudæi, mundū uero quo solo licebat uesci Iudæis. Recte autē mundum uocatur quo uteris secundū uerbum dei, immundū quod uerbū dei prohibet. Itaq; omnis quidem creatura dei bona est modo non contra uerbum dei utaris. Hic enim abusu est mala, sicut Adæ pomum, ut uideas & in paradiso mundorū & immundorū fuisse legem. Præterea isto uictu uoluit exerceri & tentari fidem illorum si forte quandoq;

uersarentur inter gentes, non minus quā nos tentamur hodie propter eucharistiæ sacramentū, quo quisquis secundū uerbum Christi uti uoluerit hæreticus dānatur &c. Gentes enim non ferebant discretum uictū Iudeorum, ut uides in Daniele. Item in septem fratribus Machabæis, qui non minus gloriose corā deo defuncti sunt persecutoris manu q̄ si nos propter nostra sacramēta, imò propter dei uerbum moriamur. Caro hoc stultum putat, sed dei ueritas manet &c. Sunt qui putant deum hac lege uoluisse consulere sanitati corporum, id quod tamen in omnibus prohibitis nō uidetur, sed satis clarum est ex textu hunc uictum ad sanctitatem non ad sanitatem corporum pertinuisse. Ad sanctitatem inquā non propter creaturā, quod esset impium, sed propter dei uerbum. Sicut sanctum fuisset Adæ abstinuisse à pomo qd' proculdubio erat creatura bona.

Allegoria.

Quia uero dominus deus non solum uerbis, sed & factis docuit illum populum, non contemnendum, est q̄ hanc legem iudicat ad sanctitatem populi pertinere.

Primū constat cibum in scriptura esse uerbum siue doctrinam. Mundus cibus est merum uerbū dei quod nō pōt esse nisi ipsissima ueritas, de quo cibo supra cap. 8.

Immundus, uerbum humanū quod necesse est esse mēdax, nā ex opinione uenit & animali homine qui non percipit ea quæ dei sunt, & omnis homo mēdax. Pro

mundus

Cibus

Immundus

mittit in hoc uerbo salutē, sicut & deus in suo uerbo, sed manet deus uerax, homo mendax. Verbum humanum dulcius uidetur sapere carni q̄ uerbum dei, sicut melius iudicabatur pomum uetitum cæteris, sed cæte persuasione diabolica, De quo immūdo cibo & uerbo humano dictum cap. superiore. Si ergo uerbum dei ederis & tibi incorporaueris, mundus es per fidem. si uerbum hominū in re salutis, immūdus es per infidelitatē. Vult ita te deus mundū esse per fidē uerbi sui, dum iubet sola mūda edi. Talis enim es qualē cibum tibi incorporaueris, id est, uel sanus uel insanus. Idcirco istam mundiciem & immūdiciem quæ de cibis tuis dicuntur de te dici non dubitato. Tu uel mūdus es si de uel immūdus infidelitate &c. Id quod clare uides in historia, Act. 10. ubi deus ostendit Petro per oblatos in uisione cibos etiam gentes edendas. Animal ergo quod ruminat & simul ungulam findit mundum est. Ruminant qui uerbum susceptum meditantur iugiter. Diuisos uero pedes habent, id est, discretionem iudicij ut norint quod uerbum suscipiant ruminādum. Probate, inquit, spiritus num ex deo sint. Alterū sine altero condemnat lex. Pisces quoq; nisi pennulas habeant & squamas immundi sunt. Sunt autem qui eleuantur uerbo & assurgunt ad spiritum, item, qui non suscipiunt uerbum demergens & uexans conscientias, sed quod dei est erigens & liberans, sursumq; ata

tollens. Nec uult deus sine squamis uerbum uel hominem, id est, lubricū quod teneri non possit. Sunt enim qui ad tempus credunt &c. Hic rursum alterum sine altero nihil est, ne sit uerbū tenax sine pennis, aut pennatum sine squamis. Ex auibus quicquid rapax est & coruini generis & noctis amans, & in terris nidificans & repens, id est frustra pennas habens, nō uult edi. Videntur enim multi uerbum dei habere & uolare sed sua etiam in uerbo quærent, uiccirco ea tantū producunt & suscipiunt quæ ipsorum uidentur cupiditati seruire. Item, alij libenter quidem uidentur audire uerbum & uolare, sed noctis sunt amantes, non deserunt quæ uerbum non sustinet. Alij uolant quidē etiam in die, sed in terra nidificant, uel alas habere uidentur, sed tamen repunt in terra. Hi sunt hypocritæ & qui innituntur suæ prudētiae & iustitiæ, Sancti uidentur, sed non sapiunt nisi terrena, nisi animale sapientiam &c. Verbum non habēt ut uel in altis manent, uel in altum erigantur &c.

Ro. 13

Tragelaphus, latine hircocerus, species cerui est.
 Pygargus, caprea syluestris filis Damæ. Plinius aliter.
 Oryx, ex caprarum genere est.
 Camelopardus est capite Camelo similis.
 Chirogrillus uel Chirogylius est erinaceus.
 Ixion, græce ἰκτινός, miluus est.
 Halcyetus, falco est.

Larus, latine fulica, duher.

Accipiter, Hauick.

Herodius, Reyer.

Porphyrus est pellicanus.

Nycticorax, Schuffüth Saxonibus dicitur. Alijs, Vhu.

Onocratalus, Rordomel.

Caradrius, Triuith puto &c. In terra nidificat:

Quicquid autē morticinum.

Quod mortis est ne tangito, ne dicam non edito. Verbum uitae uult. Et corrumpunt bonos mores colloquia

Peregrino.] Iniusta lex uidetur carni, sed (praua pro gentibus scripta est non contra gentes. Significabatur enim gentes ut non tenebatur ista lege, ita quoque ad externas leges olim non cogendas &c.

Non coques.

In lacte matris, id est, dū adhuc sugit. Ridet caro legem dum deus non solum hominibus, sed etiā iumentis & brutis consulere uidetur sua lege, sicut & illic. Non alligabis os boui trituranti. Nunquid, ait Paulus, 1. Cor. 9. de bobus cura est deo? an propter nos utique hoc dicit? nam propter nos scripta sunt, oues & boues non legunt scripturam. Dum igitur consulit brutis sicut & de sabbato diximus nobis consulit nosque erudit. Qui non uult fraudari suo cibo bouem triturantem, non uult quoque fraudari mercenarium operis tui, ut uidebis in lege, multo minus operariū & doctorem uerbi sui. Illud ergo docet quid predicari debeat,

hoc quod de Hedo dicitur, quid prædicator tibi, imò etiam quid tu tibi. Primum hedus nutritur quidem ad mortem, sed dum adhuc fugit coqui non debet cum matris certe dolore & sine hedi usu. Secundū qui surgunt sunt adhuc infirmi qui non possunt adhuc intelligere omnia, aut fortiter stare in eo quod credunt, & qui adhuc multæ obnoxij sunt fragilitati. 1. Co. 3. Tertium, Mactantur & eduntur, qui uerbo iudicantur, & conuertuntur in mēbra nostra quorū caput Christus, ut uides ex uisione Petri. Quartum, Hæc mactatio & comestio est mortificatio illius quod est Adæ & transplantatio in Christū. Hæc nō subito fiunt, sed per totā uitam nostram baptizat spiritus in mortem & uiuificat in Christum. Quintū, Hæc igitur lex est, ut à paruulis in Christo perfectionem non exigas, nisi uelis eū cum dolore matris ecclesiæ occidere, id est, in desperationem adigere, expecta donec grandescat, donec mater secura reddatur sui filij. Sic Christus portauit suos discipulos, sic Paulus suos Corinthios. Lacte nutriēdi sunt donec ad usum apti reddantur. Quod contra faciunt qui à summo ædificare incipiunt &c. Sextum. Hæc lex præsumptionem illorū mortificat qui se offerunt ad Euangelium prædicandū, & ad moriendum pro Christo nulla necessitate, quasi iam perfecti sint, cū tamen parum habere fidei ipsa tentatio post declaret, Hos necesse est cadere ut Petrum. Non debemus nos

stra presumptiōe inijcere nos in pericula, sed semper metuere nostræ fragilitati. Deus cum uoluerit, uocabit & dabit occasionem, & simul fortitudinē. Dominus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute multa.

Decimā. De hac dispensatione, cū longior uia fuerit, diximus supra ca. 12. Verū quod hic & ibi dicitur de decimis & primogenitis cū familia edendis in loco à deo electo, nisi intelligas esum aliorū quæ cum decimis & primogenitis ad epulas instruendas attulerunt, secundū illud infra ca. 16. Oblationē spontaneā manus tuæ &c. Id est, non præceptā lege, sicut erant præceptæ decimæ & primogenita quæ erant sacerdotū & leuitarum. Et ibidem, Non apparebit ante dominū uacuus sed offeret &c. Et apertius. 26. Et dimittes eas &c. Nisi, inquam, sic intelligas, non cōueniet cū lege Moysi, quā sepe legis de primitiis & decimis & primogenitis. Verum istud nobis significauit spiritus dei, non sic offerenda quæ præcepta sunt, ut non offeras spontaneas quoq; oblationes, sine quibus quæ lege præcipiuntur nō sunt accepta deo. Hinc est quod psal. dixit, Voluntarie sacrificabo tibi &c. Et psal. 109. populi spontanei, Christiani uocantur.

Anno tertio. Hac lege charitatis cōsultitur omnibus indigentibus uictu, & consulitur sine nostro dispendio, nō enim hic sentimus aliquid decedere nobis, & insuper benedictio dei nobis promittitur si ita face

rimus. Facillime consuleretur pauperibus qui habitāt nobiscū, si quisq; singulis annis decimā bonorū apud se reponeret hic multum iuuaret & nihil sentiret sibi decedere, quid si in super tertio anno alteram reponeret decimam. Possent & ex his tributa solui principibus. Verum Christianis nihil hic præscribendū est qui semp sua oīa & se Christo debēt. Quā tamē uile foret ista prudentia inchoare quis nō uidet ex ista lege dei?

Ut benedicat, Id est, ut multiplicet & ditet te in oībus operibus tuis. Ex quo præter istam promissionem, & hoc clare uides, omnia opera manūū tuarum in quærēdo uictu, ut alia taceam, frustra fieri sine dei benedictione.

CAPVT XV.

Septimus dies, septimus annus, & septies septimus annus, id est quinquagesimus, erant deo sacri, ut agnoscas quare perfectionis numerus aut saltem multiplicatis sit septenarius nūerus in scripturis, ut illud, Septies in die laudem dixi tibi. Item, Eloquia tua argentū &c. Item, Septies cadet iustus &c. Item, Assumit septem alios spiritus nequiores se. Tria ergo sunt sabbata septenarij numeri. Primū, Sabbatum dierum quādo in singulis septimanis cessabatur ab opere eterno seruii die septimo. Secundū, Sabbatū annorū,

Tria Sabbata
7 → 25 → 11

quo septimo quoque anno qui erat completio unius hebdomadae annorum, dimittebantur debita & seruitutes. Tertium, Sabbatum sabbatorum post septies septem annos, quando redibant possessiones & quisque reddebatur suae familiae. Hoc sabbatum omnia habebat quae praecedentia, Hic erat annus quinquagesimus quem Iubileum Hebraei uocant, id est, annum remissionis. Primo, uacant corpora, ut mentes uacent deo, secundum illud, Vacate & uidete. Secundo, remittuntur debita & seruitus legis per fidem. Tertio, redimus ad id quod in Adam perdidimus per filiorum adoptionem. Non enim solum redimimur, sed etiam filij dei & heredes constituimur. Hic est Iubileus per Christum. Vnde Petro dicitur, Non solum septies, sed etiam septuagies septies. Hoc est quod Esaias. 58. dicit de sabbato. Et requiem dabit tibi dominus deus tuus semper &c. Et ultimo, Et erit sabbatum ex sabbato &c. Hoc uero aduerte ne uideamur literam despiciere, quae uoluerit dominus populo consultum his legibus. Primum secundum corpus & res externas. Nam tametsi benedictione sua promiserat se seruaturum & ditaturum eum populum, tamen & his legibus quasi ciuilibus eis consulebat, quae enim paupertas potuit esse in illo populo ubi ista seruabantur & summa legis aequitate siue moderatione oibus consulebatur? Deinde secundum salutem aeternam, ut ista beneficentia alij seruirent alijs &c. quibus & hoc

Hec addidit pmittendo dominus ut benediceret benedicentibus, id est, daret datibus. Id quod & hodie facit & secundū corpus & secundū animā. 2. Cor. 8. & 9.

A peregrino. Iudæi fratrem & proximum tantū habebant secundū Iudæū, qui tamen iuebantur benefacere extraneo ut supra dictum, qui cōvincuntur ex parabola, Lucæ. 10. etiam Samaritanum esse proximum &c. Quod uero extranei non gaudebāt ista tunc libertate, durū quidem uidebatur, sed pro gentibus ut supra diximus, Hec scripta sunt, quæ ut tunc non gaudebant legis externa libertate ita nunc quoq; nō astringuntur legis seruitute. Nunc, ut diximus, quia oēs sunt proximi nostri qui uerè sumus populus dei in uerq; iam sabbato, non licet nobis repetere nostra & contendere in iudicio &c. 1. Cor. 6. Matth. 5. Miniſtri autem legis & iuris sunt propter eos qui nondū sunt in isto euangelij Iubilæo.

Et omnino indigens.

Non extrudes indigentem sed dabis ut non indigeat & mendicet, alioqui mendicare licet illi qui non pōt sibi parare uictū. Hæc lex dānat omnes ordines mendicantium. Itaq; quod sanctissimū hactenus iudicauimus inuenimus nunc esse contra apertū dei præceptum. Ut interim de alijs taceam qui æque contra dei præceptū ex aliorum labore uiuere uolūt sine illorū utilitate, de quibus Paulus. 2. Tess. 3. Dignus enim est

operarius mercede sua, qui uero non laborat non man-
ducat &c. Damnat & omnes ciuitates quae Christianis
no gloriatur titulo q̄ turpem in fratribus permittit
mendicitatē, & perire fame sinunt qui mendicare ue-
rentur. Et singulis diuitibus. i. quibus superest quēad-
modū Christus dicit, precipitur, Si unus de fratribus
tuis &c. Vbi diligēter attēde quā uelit ex fide & cha-
ritate fieri elemosynam cum monet. Non obdurabis
cor tuū &c. Caue ne forte &c. Nec ages quippiā calle

Non deerūt, supra lex fuit quādo (de &c.
dixit. Et omnino indigēs &c. Hic praedicat qd' futurū
est. Hic nō opus est quāstioe quare deus nō oībus filijs
aequaliter prouideat. Tuo enī iudicio uidetur inaequa-
litas in prouidentia dei patris, Ceterū apud eū est aequa-
litas. Sicut enim diuites facit propter pauperes, ita &
pauperes facit propter diuites, ut illi misericordia &
liberalitate, isti patientia exerceatur, utriq; fide &c.

Foenerabis.

Positum est pro mutuū dabis. Promissio est benedictio
nis domini, non lex. Quam propheta & apostoli ad
spiritū quoq; trahūt, si audierimus uocem domini dei
nostri abundabimus bonis spiritus & erimus domini
omniū peccati, mortis & inferorū, omnibus subiectis
nostris pedibus &c. Item dijudicabimus omnia, nos à

Cum tibi uenditus. (nullo &c.)

Ista est altera remissio septimi anni, opus certe non

Contemnēda charitatis in pijs dominis, & opus pro-
 uidentie dei erga seruos ne perpetuo à malis domi-
 nis præmerentur. De quibus & hoc præcipitur ne ua-
 cui dimittatur, & promissio additur sic facientibus,
 ut promissione deus trahat animum ne sola lex faciat
 hypocritā coacte faciētem. Et præterea ut nihil omit-
 tat addit. Memento &c. Ut cognoscas ita esse à te fa-
 ciendum fratri quemamodum fecit tibi deus, ut supra
 quandoq; dictum.

Duæ remissiones septimi anni diligentcr sunt no-
 bis in spiritu cogitandæ. Non solum enim dimittitur
 nobis debitū i. peccatū ex Adam, sed etiam ita libera-
 mur à legis seruitute & tyrannide ut amplius lex au-
 toritatem & ius dānandi nos non habeat ut maxime
 simus in nobis peccatores. Hæc est libertas in Christo.
 Felix conscientia quæ hanc intelligit.

Sin autem dixerit.

Lex ista libertatis pro seruis lata est. Vnde Paulus. Si
 potes liber fieri magis utere, si non potes non sit tibi
 cura. Recte ergo aufertur ab eo omnis libertas, ita ut
 neq; septimo anno neq; iubileo sit liber, qui libertatē
 dei audiens, propter suum cōmodū contempsit fieri
 liber. Iccirco & subula perforatur auris, ut signū ha-
 beat cōtra se nō auditæ dei libertatis. Ita & in spūali-
 bus fit, qui hodie quasi ipsis salutare sit utile & cōmo-
 dum contemnunt audire libertatem Christianam ma-

nent in perpetua conscientiarū uexatione & legis seruitute, iccirco & in morte. Vnde monet Paulus de spiritu libertate. Vos fratres in libertatem uocati estis, nolite serui fieri hominū, id est, ne periculo conscientie uestre seruite ulli creature &c.

Primogenita masculina uult tantū deus, ut oīa sequentia agnoscerentur esse dei, cui iam consecrata erāt initia & talia initia in quibus esset semen posteritatis. Lex autem primogenitorū hominis respiciebat in Christū qui est primogenitus in multis fratribus, primogenitus ex resurrectione mortuorū, in quo nos oēs sumus oblati deo, sicut Israēlita in leui &c.

Non operaberis.

Vult ne fraus fiat sacerdotibus atq; adeo sibi qui ista iubet sibi offerri ut discant timere deum, & non incedere duplici corde in conspectu dei. Deinde ne quod agnoscimus donum dei in nobis uertamus in gloriam & lucrum nostrū, sed agnoscamus esse dei, datum nobis in utilitatem ecclesie, id est, aliorū. 1. Cor. 12.

In conspectu.] intellige ut dictū cap. superiore.

Sin autem.

Hec lex significabat nihil esse quod natus es, si sis uitiosus, id est, non habeas fidē. Primogenitus erat Cain, primogenitus Esau sed abiecti sunt. Item primogenitus populus Israēliticus. Exo. 4. sed gentes apprehenderunt iustitiam Israēli incognitam. Ro. 9. &c.

Tam mundus] ut supra quandoq̄.

CAPVT XVI.

LRia erant principalia Iudeorum festa secundū legem, quæ non potuerunt celebrare nisi mūdi & in loco sancto quem elegerat dominus qui erat in Hierusalē, & in tēporibus statutis. Iccirco Iudæi hodie ut supra diximus talia nō habent, nisi contra legem quā adhuc se habere putant impie agere uelint. Ablatus est enim locus ille ut non maneret lapis super lapidem, secundū cōminationem Hiere. 7. & 3. Reg. 9. Primū erat phase, id est, transitus, nos pascha uocamus, in cōmemorationem beneficij dei q̄ exierant ex Aegypto, quādo ederant agnū noctu, cuius beneficio sanguinis tunc seruabantur ipsi ab angelo percutiente Aegyptiorū primogenita, id quod singulis annis edendo agnum representabant. Secundū erat festum Hebdomadū quod celebrabatur completis septem hebdomadis post pascha, siue post immolatos manipulos primitiarum ex spicis, nos uocamus pentecosten, quando acceperāt legem in Sina. Verum cum sæpe in lege huius festi mentio fiat, nusquā fit mentio acceptæ legis, neq; unq̄ aliquod festum in huius cōmemorationē institutū legitur, cuius ego rationem puto q̄ ratio sabati siue festi cum ratione legis non conueniebat. Sab

batum enim libertas & cessatio est, lex seruitus est & fatigatio. Nam agar in seruitutem generat Gal. 4. & spiritū seruitutis in timore appellat spiritū legis Paulus Ro. 8. Tertium. Festum tabernaculorū in septimo mense, in cōmemorationem q̄ habitauerāt in tabernaculis patres ipsorū in deserto per XL. annos. Quo uides hæc omnia instituta ne obliuiscerentur dei & beneficiorum eius, atq; huc pertinent illa quoq; negocia sacrificiorum & oblationū & gaudiorum in singulis festis, item q̄ offerentes docebātur etiā conceptis uerbis fateri dei liberationem & beneficia. Nihil hic erat quo deus indigebat sed oīa in salutem illis erāt ordinata quæ externa tunc gerebātur, ut uerbis & operibus testarentur mūdo sese corde credere deo & cum agnoscere ut creatorem ita & liberatorem & patrem,

Pascha.

Phase celebratur mense primo, initio anni apud Hebraeos, ut uides Exo. 12. qui mensis est nouarū frugum in terra Canaan, quando primitiæ offerūtur ex frugibus. In quo mense liberati sunt ex Aegyptia seruitute cuius ferè ubiq; scriptura meminit, & traducti per mare rubrū, baptizati aqua & nube, id est, spiritu sancto. 1. Cor. 10. facti populus nouus & peculiaris domino. Hic omnia noua legis, nouū populū, nouum annū siue tempus, nouas fruges, & panes absq; fermento ueteri, nouam uitā, nouum spiritū. Paulus hoc festū interpre

tatur. 1. Cor. 5. Pascha nostrū immolatus est Christus.
Itaq; festum agamus non in fermento &c. & 2. Cor. 5.
Si quis in Christo est noua creatura est, uetera transie-
erunt, ecce facta sunt oīa noua. Et Christus est in om-
nibus primatū tenēs, Col. 1. qui eduxit nos è seruitute
regni tenebrarū & legis damnatione & transfudit in
terram promissam in regnū claritatis suæ, in quo reg-
no edimus fide ueterū pascha Io. 6. & azimos panes
septē diebus, id est, omni tempore. [Immolabis.]

De sacrificijs paschæ dicit nō de agno qui cōmedebat
Afflictionis, Heb. Exilij. In pauore. Heb. (tur.
Subito. lege Exo. 12. Non potuerūt fermentū secū acci-
pere cogētibus Aegyptijs exire. Tantū, p̄sunt aduersa-
rij nobis ne tentati sequamur nostras cupiditates &c.
Panē ergo exilij uocat quo recordabātur exilij Aegy-

Non apparebit. (ptiaci.

Ne adesse quidē uult. i. audiri fermentum phariseorū
quod est hypocrisis, nō solum non edi. i. credi. Nostrū
pascha est æternū, ergo æterni sunt & dies azymorū.

Non remanebit &c.

De agno paschali dicit, ut uides Exo. 12. Christus in
hac uita integre edendus est, missæ defunctis nihil pro-
sunt, oportet te integre credere. Si quid fidei defue-
rit, quicquid iniustitiæ residuum est hoc igni combu-
re, id est, hoc cōmitte baptismo Christi qui baptizat ig-
ni & spiritu sancto ut & peccatū reliquum damnare

non possit, per quem omnia in hac imperfectissima uita tibi pro perfectione imputabuntur.

Vespere. Hæc nostra prima resurrectio comparata ad resurrectionem nouissimam, uix umbra est & nox & tamē est nox liberationis præcedente columna ignis, comparata uero ad uitam Adæ & ad sapientiam mundi, lux est & sola sapientia & tanta claritas cui etiam iste sol nō se ausit conferre, Esa. 24. &c. Propterea nostrū tempus post Christi resurrectionem in scriptura uocatur Tempus acceptum, dies salutis. 2. Cor. 6. Es. 49. Et in psal. Dies quem fecit dominus &c. [Et coques] scilicet assando.

Collecta,] quando colligebatur pro pauperibus & reponebatur in usus eorum, quemadmodum nunc nostri incipiūt facere quando conuenit populus &c.

Pentecoste.

Non à pascha numerantur istæ Hebdomadæ sed à sabato oblationis primarū frugū, licet ferè semper idē erat, ut uides ex principio huius capituli, lege Leui. 23. ubi præscriptæ sunt oblatiōes lege præceptæ. Hic autem tantū dicitur de oblatione spontanea quæ cū alijs uenit, ut supra diximus. Neq; fit hic mentio datæ legis ut æque supra diximus. Tantū hoc additur. Et recordaberis q; seruus fueris in Aegypto. ut hæc quoq; festiuitas i priorem liberationē referatur. Nos in hoc festo accepimus legem libertatis e caelis, i. spiritū sanctū.

Scenophegia, id est, tabernaculorum fixio.

Aduerte q̄ prima die mensis septimi erat festum tubarum, ut in psal. Buccinate in neomenia tuba &c. decimo die festum expiationis à peccatis totius populi nõ sine sanguine, quãdo ingrediebatur summus pontifex semel in anno in sanctum sanctorum expectantibus foris uniuersis Israëlitis hora incensi, quæ interpretatur epistola ad Heb. quod tempus fuisse, quando angelus Gabriel apparuit Zachariæ clare ostenditur Lu. 1. A quindecimo autẽ die erant ferie tabernaculorũ, ut hæc omnia legis Leuit. 23. Primum, festum populũ dei, perfectis terræ laboribus & sudoribus, ubi incipimus curare quæ dei sunt, in septimo mense, id est in sabato mensium licet adhuc imperfecto, quia tabernacula nondum sunt æterna, primũ, inquam, festum est festum tubarum, quæ est prædicatio uerbi dei, id quod clare illæ tubæ sacerdotales significabant. Vnde Esa. 40. Exalta quasi tuba uocem tuam &c. Quã prædicationem creditam sequitur festum expiationis, id est, remissionis omnium peccatorum per sanguinem proprium pontificis nostri semel ingressi in sancta sanctorũ per sacrificium in æternũ perfectum. Verũ hoc festum sine afflictione animæ non agitur, ut in Leuitico legis, nam oportet hic cadere & mortificari omnia nostra. Deinde habitamus sub umbra alarum dei, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta, Esa. 32. Psal. 30. Item

habitamus in tabernaculis & agnoscimus non hic nos habere manentem ciuitatē. Heb. 11. quemadmodū Dauid dixit. Aduena ego sum apud te &c. In his tētorijs prouocamur iugiter ab hostibus, à mūdo, à Satana, ut cadamus ne simus populus dei, ut filij Israēl per. XL. annos, nos per septem dies, id est, per omnem uitam. Idcirco nobis excubandū ut monet Christus, & cōgrediendū iugiter cum aduersarijs per arma dei, Ephe. 6. fiducia ergo in his tabernaculis nostris & securitas in deo nobis est, nō in hostibus. Vnde Christus, Confidite, ego uici mundū. Hinc gaudiū in spiritu sancto quod habemus sepe tentationibus interturbatur. plenū autē gaudium erit & festum tabernaculorū olim habitatorum quando recepti fuerimus in aeterna tabernacula, Lucae. 16. Lege. 2. Cor. 5.

Præterea & hoc aduerte, q̄ ubi sistorū facit mentionem Moyses, in conspectu dei, serē unius conditionis facit leuitam, dominū, seruum, ancillam, filiam, aduenā, pupillum, uiduam, quos tamē oportet esse diuerse conditionis apud homines, secundū legem etiam dei, ut uideas hic illud Pauli Gala. Non est Iudæus neq; græcus &c. Et secundū corpus illud psalmi, Domini est terra &c. Præterea & hic significatur, Hæc esse festa & epulas dei ubi tuū conuiuium agnoscit pauperes. 1. Cor. 11. Conuenientibus uobis in unū iam non licet dominicā cœnam manducare &c. Lucae. 14. Cum facis prandiū

aut cenam &c. 2. Esdræ. 8. Ite comedite pinguia & bibite mustum, & mittite partes ijs qui non preparauerunt sibi, quia sanctus dies domini est, & nolite contristari. Gaudium etenim domini est fortitudo nostra &c. Huc quoque pertinet quod octaua dies erat festa in qua erat collecta domini, ut supra de collecta diximus. In quo & aliud quoque nota quod nulla dies octaua erat festa Iudæis nisi hæc quæ erat finis in anno omnium Iudæicorum festorum, quæ octaua dies manifeste pertinet ad aliam uitam & resurrectionem nouissimam post septem dies in quibus hic uiuimus, quando erit festum post quod non restat aliud, tunc erit uera collecta domini, quando domino colligentur à quatuor uentis cælorum omnes electi &c. Tunc erit deus omnia in omnibus.

VACUUS &c. Supra dictum de spontaneis oblationibus sine quibus non uult dominus uenire offerentem. Vacuus appares in conspectu domini si sine fide uenis. Itaque in omni scriptura uides dominum uelle & amare pauperes in possessionem æternam, & tamen eosdem uult diuites, pauperes mortificatione, diuites fide. Esurientes enim impleuit bonis. Quid prodest tibi hypocrita uenire multis oblationibus in conspectu hominum cum in conspectu dei sis uacuus &c?

Iudices.] Supra ca. 1. Nisi tales sint iudices & magistrum omnia pessimeunt, et præterea prouocatur ira dei super populum, Historiæ sunt testes.

Excæcant.] ne uideant quod ante uiderunt, Incipiunt enim informare conscientiam (ut hodie uocant in reconsulti) sed male propter munera.

Mutant] id est, peruertunt uerba iustorū. Ex Heb, facta iusta uel caussam iustam.

Non plantabis. Gentes habebāt arbores dijs sacras & deorū statuas. Contra quod supra dixit lex ca. 12. Non facies similiter domino deo tuo & c. Cōtra hoc præceptū impie sæpe peccatum indicat historia libri Regū. Hoc aut mult hæc lex, alienū dei cultū uero cultu non esse admiscendū, alioqui totū statim esse cōtra deum, id est, humanas traditiones uerbo dei nō admiscendas, & qd' adagio dicitur, nō harā iuxta aram.

CAPVT XVII.

REstū iudicium hoc caput & qualis sit rex describit. Iccirco & quæ supra de iudicijs dixerat huic capiti deberent annecti. Intermiscet uero de luco & statua dei & hostia uitiata quæ sunt abominatio deo.

Non immolabis & c. Supra dictum de mundis & immundis & quid sibi uelint, ubi inter munda imprimis nominantur bos & ouis. Hæc uero lex declarat si maculam uel uitium in corpore habuerint nō solum immunda esse quæ munda uocantur, sed etiam abominationem deo, quemadmodū & supra primo

gentiū uitiosum fecerat cibum cōmunem tam mūdo
quā immundo ne offeretur deo. Iudæi erant mundē
quia populus dei. Gētes immūda quia idololatræ, ut
uides ex historia Petri, sed deus inuenit in iudæis ma-
culam & uitiū, erant enim cæcis oculis & surdis au-
ribus & excæcato corde, Iccirco abominatio ei factū
sunt. Gentium autem corda fide purificauit, hinc &
meretrices & publicani hodie quoq; præcedūt phari-
sæos hypocritas in regnū celorum. Deus enim non no-
mina respicit sed rem ipsam, id est, fidem, Hier. 5. 1. In
hanc legē respexit Paulus quando dixit sanam doctri-
nam. 2. Timo. 4. & sanam fidem Tit. 1. Et Psal. Beatē
immaculati uel integri & perfecte sani in uia. Et ali-
bi. Nouit dominus dies immaculatorū uel integrorū
i. qui perfecta siue sana fide sciunt humana opera esse
nihil. Huc quoq; pertinet qd' Paulus ait Tit. 1. Ut sani
sint fide, nō attendentes Iudaicis fabulis & præceptis
hominū auersantium ueritatē Omnia quidem mūda
mundis. Immūdis autem &c. cū sint abominabiles &
dicto nō audiētes & ad omne opus bonū reprobī. Vis

Cunq; reperti &c. (de & Esa. 1.

De his & q non sit temere iudicandū diximus supra
cap. 13. Hic uero caue ne frustra dictū putes, Quæ non
præcepi. Id quod ex superioribus satis clarū est. Milī-
tiā uero siue exercitiū coeli, ne angelos cogites, uocat
sydera & stellas. ut Esa. 40. Leuate in excelsum ocu-

los uestros & uidete, quis creauit hæc? Qui educit in numero militiã eorũ & omnes ex noie uocat. quẽ admodũ et i psal. Qui numerat multitudinẽ stellarũ &c.

In ore duorũ aut trium &c.

Hic habes legem q̄ unus testis est nullus non solum in causa sanguinis sed etiam in quacunq; causa ut infra uides cap. 19. Verum testis diligentissime examinetur quemadmodũ Daniele fecisse historia Susannæ habet, id quod eodem cap. 19. uides.

Manus testium.

Supra cap. 13. Sit primum manus tua &c. Ita & testes lapidaturi Stephanum deponabant uestes ad pedes Pauli &c. Hæc occisio nunc est excõmunicatio ubi testes accusant & dicunt ecclesie & ecclesia tota condemnat reũ dum non audit, donec redeat. Vnde Paulus ad hanc legẽ allusit. 1. Cor. 5. Congregatis uobis & meo spiritu, cũ uirtute domini Iesu, tradere huiusmodi hominẽ Satanæ in interitũ carnis, ut spiritus saluus fiat &c. Expurgate &c. Auferte malũ ex uobis ipsis.

Si difficile &c.

Lepram & non lepram, male legitur. Nam iudicium de lepra non pertinebat ad iudices in ciuitate sed ad sacerdotes leuitici generis, Leui. 14. Ideoq; Christus quando erat minister circumcisionis dixit leprosis. Ite ostendite uos sacerdotibus & offerite sicut præcepit uobis Moyses in testimonium illis &c. Legendum

ergo, Inter plagam & plagam.

De hac lege supra cap. 1. ex cōsilio Ietro soceri sui dixit. Qd' si difficile uobis aliquid uisum fuerit referte ad me & ego audiam, Iudiciū autem ambiguum inter sanguinē & sanguinem est, quādo dubitatur num sanguinis reus sit nec ne, qui uitiauit corpus proximi aut occidit, & non pōt internosci aut probari, uoluntariū ne factum sit an fortuitū &c. Ita iudiciū inter causam & causam intellige dum alij iudicant pro reo alij pro auctore, & nihil certi potest statui. Sic & inter plagam & plagam intellige ut de sanguine diximus. Hęc lex necessaria & optima est, ut dubia causa in regno finiat, certa autē causa in ciuitate, ne permittatur iniustis auctoribus quod hodie uidemus qui etiā pessimam causam suo cōmodo agūt per appellationes illas donec altera pars grauata & itinere labore & periculo & penuria cadat à causa iusta &c. Sed uide quid deus uoluerit in tali casu, nempe audiri sacerdotes in lege domini doctos, & ad iudicem summum totius populi qui uice regis erat anteq̄ crearentur reges, qui & ipse doctus erat lege domini, iuebatur enim legere quotidie deuteronomiū, ut uides Iosue. 1. & infra de rege. Qui enim sic docti sunt habent fidele consilium, ubi nō est manifestum dei præceptū. Et in tali casu non solum in contentiōe litis, debet audiri spiritalis homo, is quicquid tibi pronūciauerit oraculū esto, quēadmodū &

Paulus sepe pronunciauit fidelis & misericordiam
consecutus, nihil præcipiens. 1. Cor. 7.

Qui autem superbierit &c.

Per hoc contumaciam reprimat illorū qui in hoc casu
suā causam uolunt iustificari, alioqui nō audituri &c.

Cum ingressus.

Hoc genus uitæ nō probauit deus sed permisit, sciens
quo declinaret quod ex se posset sustineri & esse uti-
le. Hinc tam pauci reges leguntur fuisse pij. Voluit de-
us ut iudices constituerent ex fratribus sapientes &
intelligentes qui iudicarent rectum iudicium coram
deo in cunctis urbibus, & ipse ducem siue iudicem
per se, ut Moisen, ut Iosue ita alios semper suscitauit
eis qui liberaret eos de ui aduersariorum & iusto eis
præesset iudicio cum sacerdotibus leuitici generis,
usq; ad Heli sacerdotē qui & iudex & sacerdos sum-
mus erat sed filios habebat iniustos, cui successit Sa-
muel sanctus cuius filij acceperūt munera & peruer-
terunt iudiciū, Neq; tamen iniustitia filiorū Samuelis
causa bona erat petendi regem. Suscitasset enim inuo-
cantibus & tunc ut ante iudicem & sacerdotem bon-
num. Vnde ait ad Samuelem. 1. Reg. 8. Non enim te ab-
iecerūt, sed me ne regnem super eos &c. Et Osee. 13.
irridet populū dicens, Vbi est rex tuus, maxime nūc?
saluet te in oībus urbibus tuis, & iudices tui, de quib-
us dixisti. da mihi regem & principes? Dabo tibi re-
gem in

gem in furore meo & auferam in indignatione mea. voluit dominus consultum populo ut iudicium esset apud sapientes & intelligentes secundū legem domini, quales esse oportebat sacerdotes in loco sacro, & qualem instituit iudicem in suo Iosue post Moysen, nō apud regem, quem sciebat uacaturū equis, multis uxoribus & mulieribus, auro, argento & reliqua ambitū oni & oppressiōni suorum, ut uides. 1. Reg. 8. quando quāso talis uacaret legi dei, ut, spiritu doctus à deo, re-ctum proferret iudicium? Hic & electum Dauidem oportuit impingere, sub quo dedit illis deus omnē terram quam promiserat, ut ueritas dei probaretur. Post quem sub Salomone dum omnia florere uidebantur coram mundo, tamen coram deo retrolabebantur, id quod finis Salomonis declarauit. Atq; adeo iniustitia sub regibus exundauit, ut perpetua facta sit uix sepe reliquijs saluatis, donec ad deum, quem abiecerant ne regnaret super ipsos, rediret regnū per Christum, id quod prophetae promittunt, quemadmodū Esa. 9. dicitur, Super solium Dauid &c. Et. 32. Ecce in iustitia regnabit rex, & principes in iudicio præerūt &c. Quia uero futurū uidebat deus ut peterent regem, præscribit hac lege qualem solummodo permittat. Si quem ergo talem repereris hunc solum dicitō bonum piūmq; regem ac principem, quo enim loco alios habeat deus satis declarat.

Quē dominus elegerit. Ne uel sic aliquid tentent sine domino, quæ electio uidebatur eterna in Saule, sed translata est ad Dauid, post quē non electi sed nati sunt reges usq; ad Christum, ante cuius aduentum cessauerat regnum Iuda & regia stirps Dauidis inducto rege alienigena, ut sciretur Christus iāiā adfuturus. Qui autē reges erant post Salomonem in regno Israël omnes nō solum impij erant, sed & regnū impie administrabant.

De numero fratrum tuorū.

Et hoc quoq; utile est ut non habeamus nisi apud nos natos, quemadmodū apud nos hodie nascuntur, qui hereditatem suā ament, tucantur, norint mores & cōsuetudines & c. quorū gladium probat scriptura etiā in gentibus. Nostri hodie Euangeliū gladio extinguere uolunt id quod eis Christus nō permittet nō minus q̄ olim. Scient enim in suam tandē perniciem, qui iudicare uolunt quod egregie ignorāt homines nihil habentes spiritus & c. Paulus uidetur ex hac lege sic dicere. 1. Cor. 6. Inter Christianos nō debet esse lis & contentio. Verū si non potest aliter fieri ex fratribus cōstituite iudicē, ne iudicemini apud gentiles iudices & c.

Equos & c.] Contra fecit Salomon 3. Reg. 10. & 11.

Ne in Aegyptum.

Itarco redemit ex Aegypto ne redirēt, & reuertentes in deserto perierunt, & clamāt propheta Esa

ias, Hieremias. Oseas, ne eò pergant auxilium sperantes.
Lex est, ne erepti sanguine Christi agni immaculati
& spiritu dei quasi columna ignis & nubis ducti &
traducti per mare rubrum baptismi, redire uelimus
ad regnum tenebrarum &c.

Subleuatus quasi sperās Aegyptios sibi subigēdos.

Deuteronomium.

Vtinam nostri principes (qui à Papistis hodie seducti
cæci damnant quod non uident) hoc hodie obserua-
rent ut legerent legem domini & uerbum dei sui. Ni-
hil boni iudicabit princeps qui & ipse non sapit ex
deo, sed pēdet ex aliorū solū sentētijs, ut diximus c. 1.

A sacerdotibus &c.] ne incidat i corruptū exēplar.

Nec eleuetur. Digna lex, sed lex manet lex ubi
nō adest spūs. Digna uox principe quā dixit Gedeon.
Nō dominabor, inquit, uestri, nec dominabitur in uos
filius meus, sed dominabitur uobis dominus.

Neq; declinet] scilicet iudicando, ut supra.

Vt longo.] quemadmodū Dauid. Contra abstulit
deus & reges & regnū, qā cōditio nō est seruata &c.

CAPVT XVIII.

DE ista hereditate sacerdotum & leuita-
rum supra cap. 10.

Hoc erit ius &c. Optima dat sacer-
doti ne contēnatur eius ministerium, cui

alioqui uix pedem cupiditas humana dedisset, nō tanq̄
 ministri q̄ dei contemptu. Videamus quid lex signifi-
 cet. Sacerdos est minister uerbi, is per ministerium su-
 um, id est uerbum prædicatum, aufert à nobis armum
 dextrum, id est, opinionē nostrarum uirium & bono-
 rum operum, & duas maxillas, id est, prædicationem
 nostræ iustitiæ, & pectusculum siue uentriculū, id est
 fiduciam nostræ iustitiæ & omnē carnalem sapienti-
 am, ut omnia nostra auferat uerbum dei quæ aliquid
 quasi diuina esse uidebantur, quibus ablatis non inue-
 nimus nos aliud q̄ peccatores, ut discamus ex solo deo
 pendere. Huc pertinet q̄ & Leui. 3. sanguis, id est uita
 effunditur domino, ut supra dictum, & quicquid est
 pinguedinis unde fortificatur caro, id est ille Adam,
 & renes cū reticulo iecoris, id est affectus omnes cre-
 mantur domino in odorem suauissimū. Aduerte q̄ hic
 ex Heb. deest latinis. Duas maxillas, Et uictimas intelli-
 git hostias pacificas. Tonsione] scilicet prima.

Vt stet & c.] Ministris datur non alijs.

Sucessione.] Successor erat leuita paternorū bo-
 norū, sed cū alijs fratribus Israëlitis non habebat par-
 tem, ut dictum est.

Quando ingressus & c.

Hæc esse contra primū præceptum quis nō uidet? Et
 addit, q̄ quia Cananæi talia deo abominata faciūt, pe-
 ribunt manu dei ingredientibus Hebræis in terrā co-

rum, ut hic Hebraei non solū præcepto, sed etiā hor-
rendo exemplo terreantur ne talia uelint. De lustra-
tione per ignē diximus supra ca. 12. Omnia uero quæ
hic prohibētur impius Manasses fecit. Saul quoq; per
Pythonem à mortuo quæsiuit ueritatem, certe à diabo-
lo, id est, personato Samuele, quemadmodū ex demo-
nibus quasi animabus defunctorū saepe nostri quæsie-
rūt ueritatem. Hinc tam multa pro defunctis frustra
fiunt. Misit deus operationem erroris, quia dilectionē
ueritatis non suscepimus. Simili loco habendæ sunt
quas uocant sanctorū reuelationes. Contra præceptū
hoc dei illa omnia suscepimus, ergo fuerunt signum
diaboli. Sicut olim deus uoluit, ut se solum audirent,
Ita & nunc clamat è coelis super filium dilectum, Ip-
sum audite. Quid ergo seductionibus diaboli, pseudæ-
postolis, id est, demoniorū doctrinis, mortuorum re-
uelationibus credimus contra manifestum dei uerbū?
Esa. 8. ex hac lege sic dicitur. Et cum dixerint ad uos,
querite à Pythonibus & à diuinis qui strident incan-
tationibus suis. Nunquid non populus à deo suo requi-
ret uisionem? pro uiuis à mortuis? Ad legem magis &
ad testimonium. Quod si non dixerint iuxta uerbum
hoc, non erit eis matutina lux &c. Vulgus infidele à
talibus crassis superstitionibus & impietatibus ne ho-
die quidem abstinet.

Perfectus esto & absq; macula.

Quæadmodū & Christus dicit, *Perfecti estote sicut & pater & c.* Per quā legem exponitur id quod supra diximus *de mundis & immūdis.* Item, q̄ animal habens maculam & defectum deo non debet offerri.

Augures & diuinos audiunt. Ergo nihil audiendum nisi merum uerbum dei, qui aliud admittunt gentes sunt & Cananæi, non frustra ergo Paulus doctrinas pseudapostolorum, quarum hodie sunt omnia plena, uocauit doctrinas dæmoniorū in hypocrisi loquentium mendacium & cauteriatam habentium conscientiam & c.

De obseruatione somniorū dicit, non de reuelatione dei in somnijs. Nam obseruantes somnia uidēt & sibi fingunt interpretationes quibus & credūt & credi uolunt, quæ non possunt esse nisi mendacia, ut omnia quæ excogitant homines & fingunt, quæadmodū enim meri somniatores sunt qui iustitiā prædicāt quā ex uerbo dei non nouerunt, ita & illi qui crassis somniorum erroribus seducuntur & credunt. Quibus uero reuelatur à deo uident quidem somnia, sed ipsi ex uisibilibus non interpretantur quod eis placuerit, nam & ipsa interpretatio eis reuelatur à deo. Alioqui somnia etiam à deo immissa frustra uidentur, quemadmodum frustra uidisset Pharaos, frustra Nabugodonosor, nisi deus reuclasset Ioseph & danieli. Ideoq̄ Daniel dicit, *Intelligentia opus est in uisione.* Sic & angelus

in Luca loquitur Ioseph, loquitur Magis i somno, sed
reuelatione dei didicerunt eum qui apparuit esse an-
gelum dei &c.

Prophetam.

Non dubium nobis ex interpretatione Petri Act. 3. &
Stephani Act. 7. hunc prophetam, id est, prædicatorē
uerbi dei esse Christū, id quod uidetur populo in Euā-
gelio dum prophetam magnū sæpe uocat Christum.
unde constat & singularem aliquē prophetam tunc
ex hac scriptura expectatum. Potuisset uideri hic pro-
pheta Iosue, cui dicitur Iosue. 1. Sicut fui cum Moise
ita ero tecum &c. sed scriptura nullum prophetam fa-
cit similē Moisi id quod tamen bis hic dicitur de pro-
pheta suscitando. Sicut, inquit, me, & similem tui. Moi-
sen cæteris prophetis longe præferri uides, Num. 12.
& ne quis hæreret in Iosue scriptura in fine Deute-
ronomij clare ostendit, de Iosue hæc non posse intelli-
gi. Sic enim ait, Et obedierunt Iosue filij Israël, fece-
runtq; sicut præcepit dominus Moisi. Et non surre-
xit propheta ultra in Israël sicut Moises &c. Præter-
ea iubetur & ipse Iosue Moisen audire. Cū ergo iube-
beat dominus in Mose hunc prophetam audiendum,
clarum euadit Moisen esse audiendum usq; ad hunc
prophetam. Nam reliqui omnes propheta clamabant
Moisen interim audiendum donec ueniret, de quo
prædicebat, Christus, per quem (sicut Moises scripse-

rat) promiserat deus benedicendas cunctas cognationes terræ. Huc pertinet quod Christus dicit, Si crederetis Moysi, crederetis et mihi. De me enim ille scripsit. Item, Scrutamini scripturas, illæ enim testimoniū perhibent de me. Duos iussit deus audiri Moysen et Christum. Propheta post Moysen fuerunt interpretes Moysi, et prædixerunt spiritu dei inspirati de futuro propheta et benedictore omnium gentium sicut et Moyses usque ad Christum, quia lex (ait) et propheta usque ad Ioannem et c. At ubi Christus uenit locutus est nobis deus in filio qui per semetipsum, non per alia, ut Moyses purgatione peccatorum facta sedet in dextera maiestatis et c. Heb. 1. Idcirco et Moysen et Christum è caelis coram populo iussit audiri deus, illum in monte Sina, hunc adfluenta Iordanis. Propheta prædicauerunt legem et prædixerunt gratiam reuelandam. Apostoli prædicant legem per Christum impletam in omnibus quotquot Christum suscipiunt iam mundo exhibitum. Sunt igitur tantum duæ prædicationes, legis scilicet et Euangelij. Legis prædicatio nihil est, nisi de Christo quoque prænunciet, quemadmodum fecit Moyses et propheta. Hinc facile deprehendes pseudopropheta, quem semper audis legem prædicare, ita ut nihil uideatur dicere præter uerba dei, et tamen de Christo non prædicat, Christum nunquam prædicat iustitiam nostram, hic pseudopropheta est, Deus non misit illum. Nam in

intelligit uiribus nostris legem posse impleri & nos per legem iustificari, qui est error & seductio pseudapostolorum, qui dum uerbum dei uidentur habere non habent, Docent enim in ipsa lege quod lex prohibet, scilicet ut confidamus uiribus nostris, aut gratiam adscribamus iustitiae nostrae. Quod si sic habet res de ijs qui sola uerba legis uidentur praedicare, Planum est reliquos stercoreum humanorum traditores ne dignos quidem esse de quibus uerba fiant.

Prophetam dicit.] Nam audiri eum uult. Unde tam multa dicit saepe Christus de uerbo suo. Qui uerbum meum audit &c. Qui diligit me &c. Et ut uerbo crederetur fiebant per Christum miracula quae nemo alius facere potuit, praeter hoc & inimici quoque saepe sentiebant in ipsis etiam uerbis uirtutem diuinam, quem admodum aiunt serui qui missi erant, ut caperent Iesum. Nunquam sic homo locutus est &c.

De gente tua, id est, ex semine Abrahae, Ro. 9. &c. Ut petisti &c. Sine mediatore non potuit populus agere cum deo, Mediator ergo tunc erat Moyses, ut supra dictum, sed hic mortalis erat, expectabatur ergo aeternus, per quem populus audiret non solum redemptionem, sed & acciperet.

Et ponam uerba.

Id quod Christus dicit, Ioan. 10. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me pater ipse mandatum

dedit mihi quid dicam aut quid loquar. Et scio quod mandatum eius uita æterna est, quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi pater sic loquor. **Utor.**

Iudicium hic uident Euangelij contemptores, ut non dicam de blasphematoribus & persecutoribus, percutiuntur horrenda cæcitate & projiciuntur in æternum à deo quantacūq; specie coram hominibus fulgeant. Nam sanctam speciem nihil moratur hæc lex, sed simpliciter uult audiri Christum. Qui uerba Christi contemnunt & tamen sanctitatem ostentant, sunt cõsortes illorum qui dicunt, Aue rex Iudæorum.

Propheta autem.

Ita semper actum est ut pseudoprophete non defuerint ubi ueri prophete fuerunt, & pseudapostoli ubi ueri apostoli fuerunt. Sic deus aduersarium habet diabolum, in ipso etiam paradiso, & Christus Antichristum in ecclesia sanctorum, ut nõ speremus in hac uita tranquillitatem. Propheta pius non sua quærit, sed quæ dei sunt, Impius autem sua quærit. Itcirco elegantissime eum describens, dixit, Arrogantia deprauatus. Is siue in nomine domini siue in nomine diaboli uelit uideri suum officium agere, nihil refert, dum docet ea quæ deus nõ præcepit illi ut diceret, Hic à diabolo est & habet doctrinas dæmoniorum, etiam si omnia dei sacra & omnem ex deo autoritatem se habere dixerit, Væ hic omnibus traditionibus humanis.

Q³ si tacita.

Vide exemplum. Hiere. 18. de Anania. Et. 3. Reg. 22. de Sedechia & alijs. Sed quid si in longinquum prædixerint, ut Esaias & alij? Respondeo, Illi ipsi etiam quedam prædicunt non in longum tempus. Certum ergo signum est mentitum esse prophetam, qui certo tempore prædixit quod nõ uenit eo tempore. Sed nõ est certũ signũ si euenit qd' prædixerat propheta, ut supra dictũ ca. 13. In sola ergo doctrina & hic & illic certũ signũ habes ex uerbo dei, quẽadmodũ & Christus dicit. Ex fructibus eorũ cognoscetis eos. Videtur boni prophete in uestimẽtis ouium dũ ueniũt, sed ubi negociũ cœperint agere docent ea quæ eis non sunt præcepta, & sub noie domini incipiunt à dei iustitia corda imprudentiũ auertere. Probãdi ergo sunt spūs num à dco sint & c. De tali, præter iudiciũ q. debet interfici, quæ interfectio apud nos est excõicatio, ut supra diximus, & hoc additur, Nõ timebis eũ, etiãsi maledictiones dei oēs tibi minatus fuerit, etiãsi te excõmunicauerit, etiãsi in animo teteris talẽ maiestatẽ & tantã sanctitatẽ quæ apparet nõ esse contẽnẽdã & c.

CAPVT XIX.

Ista lege ciuitatũ refugij uoluit dominus consultũ innocenti homicidiæ, magis uero & alijs qui ob innocens homicidium

possent fieri ueri homicidæ & rei in conspectu dei & hominũ. Et ita multiplicato homicidio, rei etiã corã deo fierent ciues & uicini qui talia non prohiberent. Atq; ut uicinorũ hic conscientie esset liber. e si quid in tali casu sanguinis innoxij funderetur, hæc lex efficit seruata, nam culpam adscribit lex illi qui non fugerit ad unam urbium refugij & occisus fuerit. Deinde hæc lex manifeste declarat, non semper esse condemnationem quã homines iudicare possunt. In conspectu enim dei non est homicida qui occiderit nolens & non irato animo uel ante concepto odio, ut uideas q; deus non respicit manũ, sed cor, alioqui quid interest secundũ externum opus inter homicidium uoluntarium & non uoluntarium? quid inter oblationem Cain & Abel? Qui manu occidit potest adhuc corã deo esse non homicida, & qui irascitur & odit licet manu nõ occidat tamen coram deo non potest non esse homicida, quia male uult fratri, licet ab hominibus secundũ legem non puniatur, quia occulta iudicia deus sibi seruaui etiã in lege. Itaq; uides & legem declarare, qd̄ dominus, Matth. 5, contra iustitiam pharisaicam interpretatur. Et Ioannes quoq; in epist. dicit, Qui odit fratrem homicida est.

ALLEGORIA. Nos alieno peccato, scilicet Adæ facti sumus exules, quod alienum quidẽ sed tamen proprium nobis factũ est, & mors nos occupat nostra cul

pa si non fugamus ad ciuitatem refugij, id est ad promissiones dei, in quibus ut ueteres ita & nos seruamur donec moriatur summus pontifex, ut alibi lex dicit, id est Christus, tunc enim primū redire licet ad hereditatem amissam. Ad has ciuitates refugij alluditur quoties deus in psalmis & alibi appellatur refugium nostrum &c. ut illic, Deus nostrū refugium & uirtus &c. Esto mihi in deum protectorem &c.

Si quis autem odio,

Hic intus iam ante coram deo homicida, per manum foris se iudicio legis externo obnoxium quoq; facit. Lex hæc declarat, coram deo reum in conscientia nō posse iuari externo opere, aut ullo humano refugio, aut presidio.

Non assumes &c.

Infra maledictioni dei subiicitur qui transfert terminos proximi sui, id est, ut nihil ei prospere succedat domino non solum non benedicente, sed etiam maledicente. Hæc lex repetitur Prouer. 22. Vultq; ut quisq; suo utatur, & nihil cupiat cum iniuria proximi sui, quemadmodū alieno uolebant uti, qui Iudæi non contenti erant possessione agrorum, ut diuisi erant tribubus & familijs sub Iosue. Vnde increpantur Esa. 5. Va qui coniungitis domos &c. Achab ut plus possideret homicida & multarū animarum reus factus est 3. Reg. 21. Hoc solent citare contra nos pro traditionibus humanis ne transgrediamur metas quas fixerūt

nobis sancti patres, sed quis illis commisit ut figerent nobis metas? aut cur illi non fuerunt contenti terminis quos fixerat deus, prophetae, Christus, apostoli? sed his citationibus ostendunt sese nihil habere contra nos pro suo mendacio. Non stabit] supra cap. 17.

Si steterit.] Hæc lex talionis, ut uides, commendatur iudicibus qui non sine causa ordinatione dei portant gladium. Ceterum Christianus talionem exigere non debet, sed remittere &c. Matth. 5. 1. Cor. 6.

CAPVT XX.

Hoc caput strenuos uult magnoque per deum animo milites, & de iure bellorum prescribit.

Si exieris.] Hic locus confortatio est fidei in omni temptatione difficili. Omnia enim sunt possible credenti. Hic sacerdos, id est minister uerbi dei, iubetur admonere populū fiducie in deum, hoc enim est eius officium, quod & Moyses qui sacerdos non uocatur solebat prestare. Duces uero exercitus iubentur remittere illos quorum animi aliud cogitant quam bellum, aut qui alioqui pusillo sunt animo & formidolosi. Quomodo enim stabunt pertinaciter qui uel trepidant, uel nihil aliud cogitant, quam ut euadant reuersuri ad id quod amant, ut qui edificauit nuper nouam domum, qui plantauit nouam uineta, qui despondit uxorem

tem nondum acceptam? Qui non solum in bello inu-
tiles sunt sed etiam nociui dum trepidat & alios tre-
pidare faciunt, & primi moluntur fugam fugiendi-
q; alijs sunt autores & c. quales fuisse uidemus explora-
tores qui cum Iosue fuerant. Nu. 13. & 14. De fiducia
in deum diximus ca. 13. & 7. Et serè omnis scriptura
libenter utitur uerbis militaribus & in multis locis
spiritualē pugnam describit carnalibus uerbis, ut sci-
amus illa externa, quibus olim populus fiduciam in de-
um didicit, ad omnia pertinere & externa & inter-
na. Iob militiam uocat uitam hominis super terram:
Et Christus dicit Matth. 10. Nolite timere eos qui occi-
dunt corpus & c. Vide Ephe. 6. & 2. Cor. 10.

Duces quoq; vide legem seruata[m] Iud. 7.
& 1. Mach. 3. Dedicauit id est, nondum expia-
uit ut inhabitet, qui uero mos hic fuerit, nescio. Hoc ue-
ro certum est loqui Moysen de domo nondū habitata.

Communem. Jut liceat ingredi cuiuis, ut infra ui-
des cap. 23.

Hæc lex primū instruit nos ne exigamus statim per-
fectionē ab infirmis, & protrudamus eos in prælium
qui adhuc sunt pusillo animo, quod & Christus serua-
uit, dicens, Si me queritis, sinite hos abire. Item, ad
Petrum dixit, Non potes me modo sequi. Deinde casti-
gat temeritatē illorū qui se offerunt dimicaturus gla-
dio spiritus, id est predicaturus uerbum dei, cum sint

imbecilli animo & adhuc non purgati suis satis cupiditatibus ne querant sua, hi non stabunt in acie. Item, qui temere se offerunt ut patiantur pro deo quasi constantes. Quod si te deus extruserit ad predicandum, tradiderit te hostibus, hic bene sperato, ipse aderit in firmitati, ipse erit robur tuum &c.

Si quando accesseris &c.

Duas uides leges de iure belli, alteram de terris promissis, ut ibi nihil gentile relinquant, ne maneat illic scandalum & idololatriæ occasio, ut supra quandoq; diximus. Alteram de terris non promissis, ut illic si uoluerint expugnare ciuitatē ut inimicam & reddere tributariam, primū pacem offerant, id quod & hodie in speciem obseruāt, licet longe dissimiliter nostri principes, qua pace contempta confisi deo expugnent eam & occidant omnes masculos, præter infantes, primum in ultionem sceleris q; persecuti sunt, & negociū fecerunt filijs Israël infontibus, & nihil male merentibus, hic est enim usus gladij. Deinde ne rursum contra ipsos inualecant & tributa negent dare ad quæ cōdemnati sunt propter iniuriam & damna filijs Israël facta. Hæc omnia habet ius gladij, scilicet damnare in corpore & rebus qui uitæ aliorum & rebus insidiantur, quemadmodū ubiq; lex ostendit.

Allegoria duarum legum.

Inter nos non debemus sustinere gentilem, blasphemum

munus

num &c. sed excommunicare ne computetur in regno nostro donec non sit talis, sed Israëlita, id est, Christianus fiat. De ijs autē qui foris sunt non est nostrum iudicare nisi impugnent ueritatem, tūc confodiendi sunt gladio uerbi, ut si nō possint nobis accedere, tamē confusi abscedant & non occidant nostros impia doctrina &c. Sunt autē mares occidendi, id est, erroris magistri, reliqui nobis obesse non possunt, sed fiunt tributarij, dum ipsorum impietates & gentilia uitia nobis confirmatio sunt pietatis, & omnia nobis cooperantur in bonum &c. Si autē crediderint ueritati, tributum maximū est & praeda diabolo erepta pinguisima. Nec pretereundū est, q̄ pax primū offerenda est ut sese sponte dedant ueritati, ne quid temere agamus etiam contra ueritatis aduersarios, forte enim multi sunt qui se putent obsequium prestare deo persequendo Christi discipulos &c.

Ne forte doceant.] Supra cap. 7.

Peccetis. Peccatum scriptura proprie appellat impietatem siue incredulitatem, ut hic, & Iosue ult. Non poteritis seruire domino &c. Et Christus, Spiritus arguet mundum &c.

De iure gladij ex scriptura.

Christianus si persona eius & res impetuntur ut priuati hominis, iniuriam debet ferre & non se uindicare Matth. 5. & 1. Cor. 6. Exemplū esto Christus & apo

H

stoli. Iudex & princeps debent cauere ne talia fiant. Quod si etiã bello impetitur ut maxime sint qui pro ueritate & causa iusta mori audent, tamen maior numerus defendi uult, debet princeps & quorum interest pro fratribus pugnare & animam ponere pro illis qui nondum possunt pro ueritate mori, aut qui Christiani non sunt. Hic etiam illi, qui alioqui mori parati sunt si ipsorum solorum causa ageretur, non solum possunt sed & iuuare debent. Officium hic fuerit charitatis non tui commodi. Imò etiam princeps non debet sustinere ut uis fiat mori paratis, nisi & ipse & illi sine incommodo aliorum pro gloria dei simul mori parati sint. Hic enim fratris personam tantũ uideres nõ iudicis. Hic nihil præscribendum esset, ubi iam spiritum docere certum est. Quæris an obediendũ sit principibus iniuste bellantibus? Respondeo, Iniustitiam deus nusquã probat &c.

Quando obsederis.

Hac lege consulit hominibus deus, qui hominum peccata per bella punit, ut maneat illic uictus ex arboribus, ubi homines bello premuntur.

ALLEGORIAM uides Matth. 3. &c.

CAPVT XXI.

HAec est lex expurgationis de homicidio. In populo suo deus non solum nõ uult scelera sed etiam ne scandala quidem. Nouit quidem deus cor tuum si bonus es, sed offenculo es fratri si fama mala fuerit. Vult ergo ut nos expurgemus de mala fama coram hominibus & deprecemur coram deo uerentes ne nostra temeritate aut negligentia hoc scandalum ortum sit, dum non satis caute egimus aut diximus aut omisimus coram fratribus adhuc infirmis. Hoc est quod Paulus ait Roma. 12. Proidentes bona non tantũ &c. Huc pertinet omnia quæ in Euangelio & alibi de scandalo legis. De scandalo, inquam, illorum qui curam fratris infirmi non habent ut maxime nihil dicant aut agant quod non possint defendere ex lege dei, præter hoc quod etiam deus mandauit unicuique de proximo. Ut hinc uideas agere contra legem, qui nihil minus putant per libertatem carnis quam ex Euangelio sibi somniant. Itaque uides hic quod ut maxime non occiderint tamen fama mala suboritur paulatim, quasi illic habitent mali homines ubi homines impune occiduntur, & illic sint homicidæ & non populus dei. Expurgatio ergo hic publica præscribitur & frequenti populo cum leuitis & senioribus ciuitatis illius celebrata & singulari ritu, ut uideant omnes quàm oderint

hoc factum illi ciues, tantū abesse ut fecerint aut uoluerint. Sed & ne corā deo quidem securos sese arbitrantur dū nihil sibi sunt conscij, imō occisa uitula siue iuuenca deprecantur suam culpā, q̄ talia illic facta sunt forte ipsis negligenter agentibus, Leuitis in uerbo dei & oratione, & senioribus in gladij iure & potestate cōmissa & diligenti uiarum custodia &c. Nam & lex addit, nisi ita fecerint reos esse sanguinis Et iuuenca occiditur dum nescitur homicida ut occidatur.

Aduerte homicidium esse male uelle fratri, hoc reaperitur in nobis reuelata lege, tamen quasi ignoratur autor mali, & manus non fecisse dicitur & oculus nō uidisse, quia in ignorātia peccauimus, ut dicitur Ro. 7. Ego autem peccatū nesciebam &c. Item, Omne peccatum quod alij faciunt tu facere potes si deus te dereliquerit, imō ad omnia peccata ex natura propensus es & omniū reus coram deo nisi te gratia liberet. Vnde addit lex. Alienus eris ab innocētis cruore qui effusus est cum feceris quod præcepit dominus. Hic iuuenca de armento separata, quæ nunq̄ traxit iugum aut aratro seruiuit, ducitur ad terram non aratam aut seminatam, id est omnino incultā, & occiditur, ut uideas mortē Christi quæ sanguine occisorū animalium tunc significabatur, in omnibus despectissimā & quasi nulli usui aptam, quæ tamen sola dum super eam lauantur manus & oratur conciliat nos deo gratis. ad hanc ex

piationē nulla industria aut studia humana admittuntur, Sicut enim iugum non traxit uitula aut aratrum, ita & in terra non arata aut seminata studio humano humanoꝝ; semine, id est, doctrinis humanis hoc est in cordibus mortificatis occiditur, ut illic fiat expiatio &c. Itaq; hæc lex timorem dei docet, ne securi simus pharisaica iustitia dum manu malū facimus, simul & curam proximi nobis maxime cōmendat &c.

Si egressus.

Gentilis non admittebatur in numerū Israëlitarū ut computaretur in populo nisi circumcideretur & seruet cū alijs legis instituta. Hic dicebatur profelytus Matt. 23. Hæc autem lex (quia circumcisio ad foeminas non pertinebat) ex gentili foemina, quæ secundū legē immunda erat & ancilla, facit uxorem & liberā, non sine rasiōne crinium & præcisione unguium & abiectione uestium priorum, ut ipsa specie iam circumcisa iudicetur & ad circūcisionis populum pertinere, ut iam non immūda & ancilla, sed munda & libera imō & uxor habeatur postq̄ uno mense luxerit parentes suos, ut adamata possit & ipsa amare postq̄ deserbuit dolor amissæ domus paternæ.

Si autem.

Quæ per dei legem libera facta est, rursus per hominem non potest redigi in seruitutem, nisi ipsa se uendiderit, libello repudij à marito amisso, de quo libello in

fra dicemus cap. 24. ut uideas eam in omne ius Israëlitarum foeminarum uenisse. Sed quid est quod dicit. Humiliaſti eam? Quando accipitur uxor, quando dormitur cum ea, non dicitur humiliata quia tunc regnat & est in foeminarū summa, conditione tamen sub uiri potestate, humiliatio ergo ad repudium pertinet &c.

ALLEGORIA ex scriptura. Christus egressus contra diabolum, fortior contra fortem, Luca. 11. inuenit dilectam gentilitatem, quæ hæctenus immūda fuerat & ancilla, quam sibi uxorem cupiens spiritu dato præcidit quod ei acceuerat, id est, crines & ungues quod est peccatū ab Adam, & abstulit quod ipsa sibi addiderat peccando quæ sunt uestes, ut naturam quam creauerat serualet sibi, hæc est circumcisio spiritus supra cap. 10. Hæc est mundatio Christi per lauacrū aquæ & uerbi uitæ, ut exhibeat sibi gloriosam ecclesiam nō habentem maculam aut rugam &c. Ephe. 5. Luctus uero unius mensis est dolor mortificationis, dum nobis deserenda est conuersatio pristinae uitæ & resignandū patri & matri, id est, primæ natiuitati & illi quod nati sumus, ut Christus ait. Qui uult uenire post me, abneget semetipsum &c. Huic adamatæ dicitur i psal. 44. Audi filia &c. Hoc felix coniugium nihil separabit nisi fornicatio, quemadmodū Christus nullam aliam causam diuortij permittit. Coniunctio per fidem fit solam & separatio per solam infidelitatem, Tunc enim dis-

placitum & non erit uxor, quando ad gentilitatem per
infidelitatem relabitur. Heb. 11. Sine fide &c. Vnde &
in psal. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te. lege
Hier. 2. & 3.

Quidam hæc retulerunt ad gentiles literas & sa-
pientiam humanam, quam si tibi copulare uolueris,
necesse est ut præcidas quod Christianum non est. Be-
ne, sed si ita præcideris nihil manebit tibi reliqui, quan-
doquidem lex dei nihil probat nisi dei uerbum. Per-
mitto tamen ut ista similitudine utantur, modo non
ex Aristotele & philosophicis dictis Christianam no-
bis doctrinam faciant &c. Non conuenit luci cum tea-
nebris &c.

Si habuerit homo,

Primum, Plures lex permittebat uxores imò, & an-
te legem etiam sancti plures habebant uxores, nec ta-
men iudicabantur facere contra legem dei. Erunt
duo in carne una, nisi fornicarentur cum alijs & nisi
uxores abicerent, quam tamen abiectionem lex per-
misit licet non probauit, ut Christus indicat Matt. 19.
Demde qui primus filius nascebatur marito ex qua-
cunq; uxore, is erat primogenitus cui iure dei de-
bebatur duplex hereditas. Docet ergo hæc lex hu-
mano affectui non licere immutare quacunq; spe-
cie quod deus donauit. Non poterit ergo mihi pa-
pa auferre ius primogenituræ, quod habeo in pri-

mogenito Christo. Non enim est in hominis potestate ut primogenitus nascatur sed munus dei est, ergo neq; in hominis est potestate hoc ipsum auferre. Electioni itaq; hoīs hic ius adimitur ubi electionem dei regnare oportet.

Si genuerit.

Post deum nullū ita coli uoluit deus ipse ut parentes, itaq; de honore parentū in secūda tabula primū mandatum est, atq; hoc ipsum hac lege satis sup̄erq; declarat, quæ facit ex parētibus accusatores & iudices contra filium inobedientem. Sic & qui nō uult deum patrem per Christū, habebit eum iratū iudicem per eundem Christū, q; non obediuit uerbo euangelij. Esa. 1. filios enutriui &c. Mal. 1. filius honorat patrē suū &c.

Quando peccauerit.

Hæc lex obsequium funeris etiam damnato cadaueri exhibet. Item, hæc lex maledictū pronunciat pendentem in cruce, uult ergo ut maledictus sepeliatur eodem die, ne eius maledictione populus inficiatur & hæc abominatio diutius uideatur super terram. Vide ex hac lege quid Christo debeamus, qui factus est pro nobis maledictum ut nos fieremus benedictio, Gal. 3. factus est pro nobis peccatum ut nos fieremus iustitia. 2. Cor. 5. Pro nobis, inquā, nam ipse peccatū non fecit neq; inuentus est dolus in ore eius. Et hæc lex eum excipit dicēs, Quando peccauerit homo quod morte plenā est. sicut & alibi eum cū matre excipit, dicēs,

Mulier quæ suscepto semine peperit masculū &c.

CAPVT XXII.

Hæc leges charitatis, utilitatis & bonæ conuersationis à deo nobis præscriptæ, arguunt impietatem cordis nostri, quæ natura omnes ferimur ut contrarium & sentiamus & faciamus, Alioqui cur tulisset has leges deus si natura ad ista inclinaret? Non uidebis &c.

Charitas est ut cõmodum cures proximi tui. Quod si hæc deus mandat de asino &c. quanto magis curanda est proximi salus, ut auocetur ipse ab errore, quo argumento utitur Christus in euangelio. Cuius uestrum, inquit, asinus aut bos &c.

Non induetur. Heb. Mulier nõ utetur armis uiri nec uir induetur ueste muliebri. Sicut sexum non uult te mentiri alienū, ita hac lege quoq; damnat omnem hypocrisim qui se fingit quod non est. Item ne cõmutetur opera uiri & mulieris Ro. 1. Item ne mulier doceat in ecclesia, quod est uiri. Itē ut uir sua potestate super mulierem utatur à deo & concessa & mandata. Item ut quisq; suam sequatur uocationem. Ita ut deus sexus discreuit in colore, incessu, moribus, ita hominibus in conuersatione publica exhibeantur &c. Nudam simplicemq; ueritatem uult deus & in uerbo & in opere.

Si ambulans.

Hec lex est & charitatis & utilitatis, ut carpas fructū ita ut rursus carpere liceat & tibi & alijs, ut matrē dimittas quæ rursus fructificare possit. Sic & de arboribus pomiferis supra & infra cap. 23. de frumentis & uinea. Impius qui aufert arborem, cum fructu uesci liceat & nobis & posteris.

Cum ædificaueris.

Hec lex consulit & alijs & tibi, ne alij tua incuria peccent & tu sanguinis reus occidarum lege. Docetq; nos non solum malum cauere sed etiam omnem mali occasionem quemadmodum & Paulus ne suo iure quidem apud Corinthios uti uoluit, ne daret pseudapostolis sua querendi quasi per Pauli exemplū occasionem.

Non seres altero semine.

Heb. diuerso semine. Hec lex ideo statuitur ne quod ex diuerso semine nascitur simul sanctificetur, id est, offeratur in primitijs quas necesse erat de fructibus offerre. Itaq; uides deum non uelle sibi offerri diuersi seminis fructum. Et Leuit. 19. simpliciter prohibetur, Agrum tuum non seres diuerso semine, sed quare hoc prohibuerit, hic additur ratio. Neq; tamē legitur prohibitum diuersa semine simul edere, sed prohibitum ne deo commixta offerantur. Semen est uerbum, id quod notum ex parabola euangelica. Licebit enim tibi uiuere secundum hanc uel illam ordinationem hanc

manam aut etiam institutionem tuam, ut domes corpus tuum, seruias alijs, modo talia non sunt contra dei præceptum, sed si uolueris ea sanctificare deo & offerre. Hoc est sancta reputare & diuina quæ te saluent & iustificent, iam ex diabolo sunt non triticum sed zizania tritico permixta quæ non uult deus. In re salutis quicquid uerbo dei addideris impium est, & te duplo magis facit impiū quàm gentilem, Nam tu blaspheme abuteris dei uerbo, summam illam puritatem cõmiscens cum tuis & humanis stercoribus, quod gentilis non facit. Id quod aperte Christus dicit Matt. 23. Circumitis mare &c. vide parabolas Matt. 13. Et de uinea Esa. 6. Et Hiere. 2. Ego plantaui te uineam electam, omne semen uerum &c.

Non arabis.

Bos animal mundū. Asinus animal immūdū secundū legem, penè id significat quod lex præcedēs. Ad agrū dominicū colendū nō debet admitti simul immūdus, id est infidelis, & mūdus, id est fidelis, hoc est apostolus & pseudapostolus, Christianus doctor & pharisæus, doctrina dei & doctrina humana. Iudæus & gentilis. i. qui uerbū dei habet & qui non habet. Hic enim seretur ager diuerso semine cuius fructum abominatur dominus. Hæc lex feliciter glorificato Christo per spiritū sanctū mutata est quando asinus. i. gentilis populus, per fidem factus est animal mundū, fide, inquit,

Petrus purificans corda eorum. Iccirco Esaias cap. 32. beatitudinem quasi contra hanc legem pronunciauit dicens, Beati qui seminatis super omnes aquas immitentes pedem bouis & asini. Vide quæ illic dixi &c.

Non induetur.

Atq; hæc lex duplices animo condemnat. Simples nos uult & animo & uerbis & conuersatione, ut omnia nostra dirigantur secundum simplex dei uerbum. Præterea neq; Christianum est cum scandalo infirmorum incosueto abuti habitu &c. Iccirco apostoli quoq; nonnunquam præscribunt de habitu præcipue fœminis &c.

Funiculos uel panniculos &c.

Hoc apertius Nu. 25. scilicet in recordationem iugem mandatorum dei, ne sequamur cogitationes cordis nostri, & seducamur speciosa hypocrisi & iustitia humana quæ est concupiscentia oculorum, quæ Ioannes uocat. Vnde psal. 1. Sed in lege &c. qua de re & supra quandoq; diximus uel cap. 6.

Si duxerit &c.

Hæc leges de fide coniugali & de stupro satis apertæ sunt & dignissimæ quæ obseruentur. Alioqui omnia scortationis sunt plena ut uidemus &c. Quid uero in copula spiritali significant satis constat ex. 5. Ephe. Item ex. 2. Cor. 11. Despondi uos &c.

Vt fornicaretur.

Vide infra cap. 23. Non meretrix nec scortator sit in

Israël. Apud nos sunt omnia abominatiōis plena propter leges papisticas.

Quia humiliat uxorem.

Vide q̄ sponsa secundū scripturā uxor dicitur adhuc uirgo, ut non mireris q̄ Maria mater domini in Mattheo uxor Ioseph dicitur. utq̄ uideas matrimoniū iā esse inter sponsum & sponsam ante nuptias, quia coniugium sola fide cōciliatur & sola infidelitate dirūpitur, modo tale sit ut duo possint esse in carne una &c.

Non accipiet. Nouercam ducere prohiberis. reliquos gradus uide Leui. 18.

CAPVT XXIII.

Non intrabit &c. Non prohibetur ut nō sint in populo Israël enuchi & excisi & ex scorto nati, Hic enim erat uel infirmitas uel aliena culpa. Nec ut non sint illic gentiles qui leguntur eis facti serui & ancillæ. Alio qui quomodo ingrederentur Idumei & Aegyptij in ecclesiam dei post tertiam generationē, nisi per tres generationes cum eis conuersati fuissent? aut alij ne post decimā quidem generationem, nisi per decem generationes cum eis fuissent? de alijs enim gentibus procul agentibus intelligi hoc non potest. Sed prohibentur ne ingrediantur in ecclesiam dei, id est, in concionem populi dei ubi congregabatur ad dei festiuitates, ad quas

ibant quoq; serui & ancillæ, ut supra dictū cap. 16. ex-
 clusis qui hic prohibētur. Non uult ergo coram se ap-
 parere eos qui non possunt generare, id est, qui nō ha-
 bent semen uerbi dei, hoc est frustra dicuntur uiri, &
 neq; uiri neq; fœminæ sunt. Sūt autem hypocritæ qui
 frustra iactant quod non habēt, & alios decipiunt dū
 generare non possunt, sunt enim infrugiferi & ut di-
 citur Tit. 1. ad omne opus bonum reprobi. Item non
 uult apparere spurios, id est, contra deum deiq; præ-
 ceptum natos. Sunt uero omnes iustitiarij, qui ut max-
 ime semen habeant tamē infamia laborant coram deo
 zizania miscentes tritico, docētes & quærentes alio
 modo nasci & iustificari quā ex deo, hoc est per do-
 ctrinas humanas &c. Ecclesia uero dei solo dei uerbo
 siue semine nascitur & uegetatur &c. Item non uult
 apparere gentiles, id est, incredulos, alios ut Idumæ-
 os & Aegyptios nō ante tertiam generatiouem quia
 illi fratres sunt, Hi autem beneficiū etiam olim sub Ioseph
 filijs Israēl præstiterunt. Sunt autem peccatores
 qui putant se iuste agere dum persequuntur dei popu-
 lum ut Aegyptij & Idumæi gladio. Hi tandem proba-
 ti & fideles facti suscipiuntur, quales sunt qui se ob-
 sequium putāt præstare deo &c. Ammonitæ uero &
 Moabitæ nunquā debent cōparere, Non solum enim
 corpora persecuti sunt Israēlitarū, sed salutem quo-
 q; dum conduxerunt Balaam ut in Numeris legitur,

ut malediceret eis, & audita uoluntate dei ex eodem impio propheta de benedicendo populo Israëlitico, addiderunt impie contra conscientiam ut suo consilio ex Balaam accepto facerent peccare horrende populum Israël & perire, Nu. 23. 24. 25. & 31. Hi sunt qui contra manifestam ueritatem & contra conscientiam pro suo comodo agunt, prædicant, suadent, scribunt, cogunt ut à ueritate populus dei ad Baal, id est, cultum dei alienum deficiat & cadat, ut cum ipsis gentilibus nos gentiles & impij efficiamur. Iccirco in æternum proijciuntur ex ecclesia sanctorum, id est, ut ne post decimam quidem generationem ingredi liceat.

Quando egressus.

Promissionem habebant, deum adiutorem fore in belis ut supra cap. 20. & alibi. Iubentur ergo deum non prouocare ad iracundiam, ut derelinquat eos propter impietatem in prælio & c. 1. Cor. 9. Omnis qui in agone & c.

Si fuerit & c.

Imputat lex homini ubi etiam uel inuito semen perijt & pollutus est nocturno somnio, Iccirco leue peccatum leui. pena tollitur. Nocturno pollutur somnio qui errore deceptus, doctrinam humanam, quæ nox est & somnium, pro uera suscipit, id quod ad infidelitatem pertinet & perditio seminis ueri est, Huic nihil periculi est, modo statim expergefactus condemnet errorem,

et agnoscat ista pollutione se ad populū dei non pertinere, id quod est egredi ex castra, Ad uesperam autem lauari aqua et redire post solis occasum, est sola fide iustificari et ingredi cōmunionem sanctorū per Christi mortem qui in fine seculorum sol iustitię occubuit. psal. 50. lauabis me et super niuem dealbabor. Qui autem hanc immundiciem cauere uoluit cogebatur à crapula corporis et fœdis cogitatiōibus mentis abstinere. Id quod deus requirebat in illo populo præcipue

Habebis locum. (in bellis.

Cacare non est malū tamen offendit proximū. Iccirco tantā mundiciem requirit deus, quod enim contra proximū est sine dubio et contra deū est. Cacāt in castra qui ut maxime nō faciunt a loqui mala tamen scandalo sunt infirmis et faciunt ut nomen dei et euangelium blasphemetur etc.

Non tradas.

Intelligo de seruo gentiliū, alioqui Iudæus suū seruū uel iure repetere posset, nisi forte quereretur ad occidentū. Quæ lex præcipit ut infirmos suscipiamus Ro. 14. Item ut ad afflictis nō addamus afflictionem sed potius succurramus. [Non erit meretrix.] Sancta

lex sed apud nos contempta, ut supra diximus.

Non offeres.

Oblationē et uotū quod ex impietate siue infidelitate uenit nō uult deus. Infidelitatē fornicationē esse spūalem supra diximus. Iccirco præcio scorti significatur.

Item

Item, non uult oblationem aut uotum ex precio uen-
diti canis, id est ex eadem infidelitate. Sic canes accipit
Christus, Non est bonum sumere &c. Et nolite san-
ctum dare canibus. Scorta sunt qui recedunt à dei uer-
bo ad suas iustitias. Canes qui lacerant, conculcant &
persequuntur dei uerbū. Omnis cultus dei & uota que
hodie iactantur ex tali precio ueniunt &c.

Non fenerabis &c.

Supra ca. 15. Iam docti à Christo Luca. 10. Scimus om-
nem hominem esse proximum nostrum, ergo ad usuram
nemini dare licet, sed dare debemus & mutuum dare,
nihil inde sperantes, ut Christus docet. Cum itaq; om-
nis homo sit frater tuus, etiam hæc lex usuram prohi-
bet. Omnis hodie ferè qui uocatur cultus dei, ex usuris
emittur, primū turpis q; emittur, deinde q; ex usuris, ter-
tio q; pauperibus non datur, sed impietati. Itaq; cultus
dei uocatur quem deus prohibet &c.

Cum uotum.] De uoto supra diximus cap. 12.

Auerte, q; scriptura uetus ubicūq; de uoto loquitur,
dicitur, Cum uotū uoueris domino deo tuo. Illud quod
additur, Domino deo tuo, excludit omne uotum con-
tra legem dei. Itcirco si uoues quod contra legem dei
est non uoues domino deo tuo, & si hoc ipsum implere
uolueris impie facies. Ita nō uoues domino deo tuo si
uoues te porro non honoraturum parentes, si uoues
te occisurum hominē, furaturum, dicturū falsum testi-

monium etiã si talia iuramento cõfirmaueris. Exemplũ
 esto lex superior quæ prohibet facere uotũ ex precio
 scorti, ex precio canis. Quid si ex illo precio uouisses,
 num reddendũ esset, quod lex dicit, Quodcũq; uoue
 ris redde domino deo tuo? Certe iã uouendo peccasti
 & reus legis factus es, magis uero impius fueris soluẽ
 do. Quãdo quæso David pœnitẽtia ductus est q non
 occidit Nabal uirũ stultum, quẽadmodũ iurauerat &
 malũ sibi imprecatus fuerat nisi perstisisset? Tantũ ab
 fuit ut perturum sibi imputaret, ut benediceret quoq;
 deo Israël, q custoditus esset à malo. 1. Reg. 25. At con
 tra, nõ impium dixeris Herodẽ qui ne perturus fieret
 occidit Ioannẽ? An tu putas placere deo ut ex rapinis
 & usuris & iniustis lucris uoueat ad cultũ ut uocãt
 dei, cum dominus dicat, Esa. 61. Ego dominus diligens
 iudiciũ & odio habens rapinam in holocaustum? Igi
 tur & hoc facies contra dei legem si uoto perpetuo te
 alligaueris deo, quod lex permittit in uno tantũ loco,
 Leui. 27. & nolueris ab isto uoto solui, ut rursum liber
 fias, quod lex dei præcipit. Hic dũ promittis deo non
 facis contra legẽ, sed dum solui non uis contra legem
 facis, & rebellem te oportet secũdũ legem iudicari &
 perire. Hic uide illa tria uota quæ hodie sanctissima is
 stantur, primũ esse cõtra legem, quia perpetua sunt.
 Deinde & singula etiã ipsa lege prohibita sunt. Pri
 mũ obediẽtia illa quæ deo promittitur, sed homini ser

mandata nulla est. Nā si homo iubet quod deus, nō debes
 ex tuo uoto sed ex dei praecepto. Si quod est cōtra de-
 um, impius es si praestandum ducis, ut uides ex praece-
 dentibus. Oportet enim magis obedire deo q̄ homini-
 bus. Si autē quod neq; deus uetat, neq; iubet, & tu ne-
 cessario duxeris faciendū, iam uerbo dei addidisti &
 facis praeceptū quod non est, id quod aequae lex prohi-
 bet. Excusas. Ego promisi deo ut huic homini obediā,
 non contra deum. Tuū ergo uotum inutile est & deo
 & hominibus, & praeterea tibi perpetuam legem im-
 ponit ubi lex te uult esse liberum in his scilicet rebus
 quae neq; deus iubet neq; prohibet, sed tamen homi-
 nem ab his absolui uult per legem qui se sic lege li-
 gavit. Secundū paupertatis uotum nullum est si intellē-
 gis Euangelicam paupertatem quam omnes debent.
 Si intelligis mendicitatem facis primum cōtra legem.
 In sudore &c. Deinde ut maxime egeno mendicare
 liceat, tamen qui Christiani sunt hoc in fratre sustinere
 non debent, non solum ergo agis contra legem dum
 facis peccare fratres, qui tibi permittunt mendicare
 nulla necessitate nisi uoti coactō, sed etiam impie &
 contra legem doces istud esse sanctitatem si talia fo-
 ueant &c. Tertium, Castitas si tibi data est frustra
 uouetur, ut non dicam q̄ uix ante mortem certus
 eris nisi singulariter tibi reuelarit deus, q̄ castitas
 tibi data est, & dubium quasi certum uoues. Si non

Obediā. Ca.

Paupertas

Castitas

data est iam non solum peccas in legem scriptam, sed etiam in legem naturæ. Crescite dixit deus & multiplicamini, & benedictio legis est multiplicari &c. Vxorem non uis et tamen cupis mulierem, iam coram deo scortator es, ubi est ergo tua castitas? Hoc dico interim de sanctissimis patribus, qui à turpi opere uidentur abstinere, præter hos ferè omnes sentiunt quid uerint, nisi quæ excæcati stultis remedijs occurrunt frustra tam manifestæ insanie. Hæc omnia dixi contra illos, qui sub lege esse uolunt & ex lege sua uota defendunt, quæ etiam cõtra legem & faciunt & sentiunt. Itaque dum Christiani esse non possunt suis uotis (nam sunt contra Euangelicam libertatem, & impiam fiduciam habent annexam, id quod damnat Paulus in tota epi. ad Gal.) neque Iudæi sunt.

Ingressus. De hac lege supra ca. 22. de nido reperto &c. Hæc lex facit cõmunia quæ nondum sunt ex agris & uineis in domos nostros collecta, cõmunia inquã, ut illic edas, nihil auferas, edendo necessitati cõsulis, auferendo rapinam cõmittis. Et tu cuius ager est aut uinea si hoc permittis egeno aut peregrino lege cogente hypocrisis est, si libere, charitas est. Hinc in Euangelio non accusantur discipuli quæ excutiunt spicas, sed quæ sabbato &c.

CAPVT XXIII.

Hanc legē de repudio interpretatur Christus, Matth. 19. indicans, legem non præcepisse repudiū nisi ob fornicationē, sed tantū permisisse propter duriciam cordis Iudeorū, qui implacabili odio sæuebant in uxores non dilectas, id quod lex ista sic dicit, Si non inuenerit mulier gratiā ante oculos uiri, propter aliquā fœditatē, id est, ex Heb. propter aliquid quod displiccat, scribet uir &c. ut uideas hoc permitti uiro, non præcipi. De adultera enim hæc lex intelligi nō potest, quæ lapidabatur. Verū immūdā facit hæc lex etiā corā domino, ut nō possit reuerti ad maritū priorē, si secūdus obiecit mortem uel ei dederit quoq; libellum repudij. Ut indicet dominus q̄ sancta uelit esse fœdera cōiugij ut sint duo in carne una. Illa enim mulier reuerti ad uirū non potest quæ nupsit alteri uiuēte marito. Dura quidem lex, sed dei iustitiā nobis indicat q̄ à marito deo aliqua fœditate alienatis reuerti ad eū non licet, si ad dentes impietatē alij marito nupsimus & contempta eius increpatione iugum eius abiecerimus. In qua damnatiōe tenebatur Adam cū toto genere humano, sed gratia hanc legis sententiam soluit, qua de re lege totum caput. 3. Hier. ubi hæc lex repetitur.

Cū acceperit. Supra ca. 20. non exit in bellum qui sponsam habet quā nondum accepit in thorū, quia talis attinet &c. Hic autē præcipitur, ut primo coniu-

gij anno sit liber ab omni onere publico ut possit suae domui providere & gaudere cū uxore. Ita nouit diuina pietas consulere & rebus nostris & nobis. Quis enim nescit pluribus indigere cōiugatos q̄ alios? Aut quō inter ipsos cōueniet si primo anno mutua cōsuetudine sibi nō fuerint deuincti? Necessaria est iugis consuetudo dum adhuc zelus & suspicio abesse nō possunt. Hoc tamē cer. ū credo, In nullo matrimonio uerā esse concordia ubi uerbū dei non regnat & c. Non sic consulūt doctrinae demoniorū. Hæc lex significat, primū ingressos in coniug. ū spirituale omni cōsolatione fouēdos ut gaudeant de remisso peccato & illuminata mente, donec discant crucē ferre, & indissolubili uinulo Christo hærere & c. Non accipies loco. Lex seipsam interpretatur, quia, inquit, animā suam apposuit tibi .i. uitā, hoc est illud unde sibi quærit uictum quotidianū, sicut illi qui uictū sibi parāt suis manibus per trusatiles molas. Significat autē nihil accipiendū loco pignoris quo interim nō possit cōmode carere proximus. Molaris alter sine altero non prodest.

Solicitans fratrem suū. Heb. furans animā ex fratribus suis ex filijs Israël. Lex talionis est, ut qui uendit animam, animā amittat. Quid igitur corā deo de seductoribus animarū? Occidētur à deo si hic occasione excōicatiōis nō resipuerint, de qua re supra dictū est.

Obserua. Quō quæso obseruabūt se à lepra cū

fit infirmitas? Respondeo, Hæc lex indicat clare illū populū sepe percussū lepra à deo propter contemptum uerbi dei, quod cōmissum erat sacerdotibus Leuitici generis & Moysi & prophetis, qui æque contempti habebantur propter uerbum, Esa. 28. & Hiere. 6. Cui loquar & c. Sic ergo obseruabunt ne incurrant lepram, si non cōtempserint uerbū dei & uerbi dei ministros. Sūt enim qui quasi sancti & Euangelici dicūt. Nos scimus æque ac ille, quid illum audimus? Hanc iniuriam suorum Euangelistarum & sui uerbi non suffert deus etiam si externa lepra non uideatur. Vide exemplum Mariæ, Nu. 12.

Cum repetes & c. Heb. Cum credes proximo tuo debitū aliquod & c. Hæc lex exigit ut nō tua electione accipis pignus sed electione debitoris, qui certe dabit quo cōmodius carere poterit. Verū si uideris hoc ipsum tale esse ut lectum aut uestimentum quo ipse eget, redde sole cadente i. eodē die, absq; spe etiā solutionis debiti. Hic enim ut maxime non poterit tibi reddere tamē promissione dei quā hæc lex habet accipis longe quid dā dignius quā dederis, nēpe ut benedicat tibi proximus in conspectu dei & tu coram deo iustus inueniaris. **Non negabis.**

Hæc lex debitū exigit pauperi mercenario & simul tibi cosulit, ne dum differs pauperi mercedem ipse maledicat tibi in conspectu dei qui est iudex uiduarum

et pater orphanorum et pauperum. Hic quoque repetendum est quid sit quod Christus dicit, Dignus est operarius mercede sua. Si uero hodie non indiget operarius mercede sua, non peccas in legem, si uolente eo altera die solueris. **Non occidentur.**

Secundum hoc fecit Amasias. 4. Reg. 14. Lex innocentem non condemnat. Sed quid est quod deus scribitur sepe quasi contra hanc legem faciat, ut Exo. 14. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus in tertiam et quartam generationem. Idem et Nu. 14. et alibi? Respondeo, Hec lex committit iudicium hominibus, qui nihil iudicare possunt quam quod nouerunt. Ceterum dei iudicium est aliud, qui uidet filios ab iniquitate patrum non discedere, ideo simul reos uno iudicio condemnat. Et hoc ipsum Ezechiel interpretatus est ex lege dei ca. 18. Ecce omnes anime mee sunt etc. Sed cur alios reuocet alios non, eidem iudicio committimus quod est nobis incomprehensibile, Ro. 9. et 11. quemadmodum non est nostrum intelligere cur alios a peccato Adae liberet per misericordiam, alios derelinquat per iustitiam. Liberatus est qui contra hoc iudicium non murmurat etc.

Non peruerteris. Satis nota lex ex ijs quae supra saepe diximus.

Quando messueris.

Quae toleranda sit lex charitatis haec declarant. Hec enim lex ex abundantia nostra consulit egenis, id est, quo nos carere possumus. 1. Cor. 8. et 9.

SI fuerit caussa &c. Hæc lex prohibet litis prorogatione, Crescente enim & durante lite crescit odium, fatigantur litigantes & iudices, ditantur ministri, perdunt sua qui litigant, & quæ alia mala & similtates ciuium inde ueniant nostra tempora non ignorant, & præterea hic iudices litem prorogantes à deo damnantur, nisi forte non poterint perplexam discernere causam, nam tunc oportet ut ad alios mittant, ut supra dictum ca. 17.

Sin autem.] Si quis flagellari meruit huic hæc lex ita consulit ne supra modum flagelletur siue percutiatur, id ne fiat præcipit nunquam excedendum numerum quadragenarium, quo indicat impietatem cordis humani quod ulciscendo plures plagas cuperet inferri fratri. Hic licet decem uel uiginti plagas solum inferre. Paulus. 2. Cor. 11. dicit, A Iudæis quinquies quadragenas una minus accepi, ut nihil misericordie sibi unquam etiam in iniustis flagellis exhibitum à Iudæis significet qui cupissent etiam plus plagarum addere. Quod autem dicit una minus uidetur pharisaica traditio fuisse, cum ut aliquid misericordie in speciem ostenderet ita legem interpretantes, tum ut ne errando in numero aliquid peccaretur in lege.

Obeat] lege, appareat uel sit.

Non ligabis. Impietas nostra declaratur, quæ ut mercenario mercedem, ita & iumento uictum negat, habebant enim nonnumquam conducticios boues. Salomon

quoque precipit ut nostri gregis habeamus curam. Paulus. 1. Cor. 9. Et. 1. Timo. 5. dicit, legem non propter boves, sed propter nos scriptam, ut non negemus mercedem operario & in primis uictum uerbi ministro.

Quando habitauerint, Lex quod ad uerba attinget manifesta est, ex qua struunt calumniam Saducei Christo & phariseis de resurrectione mortuorum in muliere, quae secundum istam legem habuerat septem fratres. Ex qua lege natam etiam credo consuetudinem in Israël, quam legis Ruth. 4. Ex ista lege soluitur multiplex questio in scriptura, quae alij sunt patres secundum legem, alij secundum carnem siue naturam, & tamen utriusque ueri patres, Tunc enim uerum patrem dixeris, quem deus patrem facit sua lege, non minus est pater quam ille qui secundum carnem genuit. Hinc Ioseph sponsus Mariae uirginis duos habet patres alterum carnis, secundum Matthaeum, qui uocatur Iacob, alterum legis, secundum Lucam, qui uocatur Heli &c. Hanc uero legem fuisse iam olim ante legem scriptam declarat detestabile factum One filij Iudae, Gen. 38. Interpretatur hanc legem, quod Moyses mortuus est absque filiis lege infœcunda manente, & quod Christus eius secundum carnem frater suscitavit ei seminem quod legem impletet spiritu coelitus accepto. Id quod intellige non quod Christus filios suscitavit Moysi, sicut nec sibi suscitare uoluit filios sed deo, sed quia Moyses deo filios suscitare uoluit & non potuit, id quod

soli Christo seruabatur. Lex enī pedagogus tantū erat
 in Christū. Quid enī potuit seruus q̄ seruos generare?
 filius filios generat, Ro. 8. nō accepistis iterū &c. Nos
 quoq; interpretamur sic, Christus frater noster nō po-
 tuit habere semen. i. filios, nisi moreretur, quēadmodū
 de eo prædixerat Esa. ca. 53. Si posuerit p̄ peccato ani-
 mā suā, uidebit semen longeuū &c. hos filios cōmisit
 post mortē suscitādos per fratres suos. i. apostolos &
 alios qui semen Christi habent. i. uerbū. Hi tametsi pa-
 tres appellētur, ut Galatarū Paulus, quia tamē nullus
 ex semine corū nascitur oēs Christi sunt quotquot na-
 scūtur, & præterea nullus eorū potest esse filius, quia
 oēs primogeniti sunt in primogenito Christo, & primo-
 genitus secūdū legē est fratris defuncti. Qd̄ si quis eru-
 buerit de semine isto & nō uoluerit gignere fratri fili-
 os expuet ecclesia in faciem eius, nā cōfundetur apud
 se & tandē corā deo & angelis dei & oībus electis,
 Lu. 9. Qui me erubuerit & meos sermones, hūc filius
 hoīs erubescet cū uenerit in maiestate sua & patris &
 sanctorū angelorū. Ignominia uero, q̄ familia eius uo-
 cabitur familia discalceati, exponitur Ephe. 6. ubi ius-
 bet Paulus ut simus calceatis pedibus ad preparatio-
 nem Euāgelij, pacis, secūdū illud Esa. 52. Quā specio-
 si pedes Euangelizantiū pacē, Euangelizantiū bona:
 Si habuerint. Hæc lex ut pudicitie mulie-
 ris, ita utilitati uiri consulit & posteritati ne læsus

postea generare non possit. Duo uiri inter quos nunquam
conuenit sunt fides & opera, sed ille fortior. Fidei astat
iustitia & pietas, operibus hypocrisis. Omnia hic feruntur
dum infirmi fratres pugnant adhuc pro sua hypocrisi
& superstitione ignorantes. Quae uero manus fidei
dei germen impedire uoluerit, ut hypocrisis operum
regnet, absque misericordia abscindenda est, iuxta illud
Christi, Si manus tua dextera scandalizat &c. Haec manus
excommunicatione Christiana tollenda est &c.

Non habebis. Sicut qui alio pondere & alia
mensura emunt, alia uendunt &c. Haec lex est, Quod
tibi non uis fieri, alteri ne feceris. Et Christus, Nolite
iudicare. Quae mensura &c. De omni enim haec iniustitia
intelligi, clarum est ex eo quod additur, Abominatur
&c. Haec lex repetitur, Prouer. 11.

Memento &c.] Lege Exo. 17. Deleti autem sunt
Amalechitae. 1. Reg. 15. sed illic peccat Saul, qui non obedierit
uoci dei, seruans impia misericordia & stulta cupiditate
quod non debebat. Idcirco abiicitur a deo, lege illic totum
caput. Hic non est disputandum, an propterea percussi
sint, qui primi pugnarint contra Israel, aut qui nulla
necessitate &c. cum hic sit uerbum dei de illis
perdendis cui simpliciter obedire oportet, ut maxime
causam non noris, quae tamen hic exprimitur, sed
non satis est istam causam respicere, quia & alij per
secuti sunt Israel. Iudicium ergo dei est in Amale-

chitas pro ceteris. Hic habes q̄ simpliciter uox dei au-
dienda est. etiam si contra omnem rationem & natu-
ram uideatur quod præcipit illa summa sapietia & c.

CAPVT XXVI.

PRimitiæ omnium fructuū quas lex mandat
primum soluntur obtenta terra, ut agno-
scant illam terrā sese accepisse à deo & om-
nia quæ habent esse dei, quod est fidei, &
hoc ipsum ore confiteantur uerbis ad hoc conceptis,
quia corde creditur ad iustitiam, ore autē confessio fit
ad salutem. Nos quoq; omnia debemus deo per Chri-
stum sacerdotē nostrum & altare, sine quo nihil accep-
tum deo, ne quid nostris uiribus aut iustitiæ arroge-
mus. Per hūc enim deus eripuit nos è regno tenebrarū
& è uexatione conscientiarū, ubi qui præfecti erant
à pharaone operibus nos misere torquebant, ut dici-
tur in Exodo, Et induxit nos in regnū fluens lacte &
melle. i. gratia & pace & gaudio in spū sancto. Esa. 52.
Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis & c.

Syrus. Hic Iacob significatur persecutionē per-
tulisse à Syris quādo fame cogente quoq; sub Ioseph
uenit in Aegyptum, quā tamen persecutionem alia hi-
storia tacet. Nā ad Laban, quod Lyranus putat, hæc nō
pertinent. Ita sanctos suos deus etiam per tentationes
seruat miro modo. Legitur & ante odia concitasse cō-

tra se Syrorum euersa per filios Sichem ciuitate, sed deus terruit propter eū omnes qui habitabant in circumitu, ut dicitur Gen. 34. & 5.

Quando compleueris &c.] De hac decima tertij anni dictum supra ca. 14.

Attuli quod sanctificatū est, id est, quod in usus domini reposui pro pauperibus &c. Sed nūquid hæc uerba sunt pharisaica, sicut illa, Ieiuno bis in sabbato, decimas do omniū quæ possideo &c. Respōdeo, Non. Primū quod dicit, Feci omnia &c. Solum intelligitur de ista decima tertij anni, ut res ipsa & uerba indicāt, non de omni præcepto legis. Deinde hæc uerba præscribūtur & iubentur à deo, ut dicat is qui dedit decimā tertij anni coram deo apud semetipsum. Et non simile est quod pharisaica superbia præsumit illi quod deus præscribit. Præscribitur autē, ut hic propriā conscientiam arguat ubi senserit se non ita fecisse. Præterea non se iustum dicit quia ista fecit, sed simpliciter dicit se fecisse quod iussus est, & iustitiam precatur adhuc & benedictionē, dicens, Respice &c. quā phariseus se iam habere arbitrabatur, dicens, Non sum sicut cæteri hominū. Itaq; & hic uides quod Christus docet, Cum omnia feceritis quæ præcepta &c. Qui locus docet opera non iustificare.

Hodie dñs &c. A duodecimo capite usq; ad hunc locū obseruationes quasdam & leges & iura do

cuit. Quæ uero nunc usq; in finem libri sequuntur ma-
ledictiones sunt transgredientibus præcepta & bene-
dictiones seruantibus. Et inter hæc insignis locus pœ-
nitentiæ est ca. 30. Concludit ergo post leges, dicens,
Hodie &c. **Dominū elegisti.**

Ergo ne nostra electio præuenit dominū? Vide quod
sequitur, En dominus elegit te hodie &c. Tunc eligi-
mus dominū quādo incipimus credere uoci eius, id quod
nō possumus nisi ipse prior nobis uocē suā offerat. Unde
de Christus, Nō uos me elegistis, sed ego elegi uos &c.

Peculiaris] supra cap. 7. & 14.

In laudem & nomē & gloriam suā, hoc
pertinet ad uerbum faciet, non ad uerbum creauit. Ad
hoc exaltat deus fideles ut ipsius nomen sanctificetur
& ab ipsis & à gentibus quæ uidēt bonam fidelium
conuersationē, ut est in epistola Petri, Non ut nos ma-
gnificemur & pharisaica intumescamus superbia, qui
nihil sumus, & ex sola dei gratia sumus id quod su-
mus, quemadmodū de se dixit Paulus.

CAPVT XXVII.

Riges. Hic primū locus est quē eli-
git dominus, ut ibi inuocetur nomen
eius, qui postea electo alio abrogatus est,
nam unum tantū uoluit dominus, ut su-
pra dictum. Hic uidetur esse ille mons, de quo mu-
lier Samaritana dixit, Ioannis. 4. Patres nostri in-

monte hoc adorauerūt &c. Porro q̄ iubet in magnis lapidibus scribi præcepta Deuteronomij, idem significat qd' deus scripsit in tabulis lapideis &c. Litera erat & dura corda, non dū spiritus, ut supra dictū. Quod uero altare nō uult fieri ex lapidibus arte humana leuigatis & sabrefactis, sed ex informibus ut creati sunt à deo calce leuigatis, sine dubio significat, q̄ deus nullum cultū uult nostra industria paratū, ut nō cogitemus aliquid præstare deo nostris operibus, nostro proposito aut libero arbitrio, quæ meræ sunt hypocrises & seductiones &c. Hæc oīa legis impleta ioseph. 8.

Hi stabunt. Quare etiā super mōtes nō procul à Hiericho ponātur maledictiones & benedictiones diximus in fine cap. 11.

Cecū etiā errare facit qui ignorantē prauā doctrinā seducit. Est autē praua doctrina quæ nō est uerbū dei. Hinc illud, Si cæcus cæcum. &c. Et finite illos &c.

Clam percusserit. supra. 21. Item clam occidit qui doctrinas demoniorū, id est traditiones humanas, docet quæ est occisio animarū, & tamē nihil minus quā occisor uult uideri &c.

Maledictus qui non permanet &c. Hic pronunciant cōtra se sententiā damnationis, sed tamē deo iubente, qui uult nos suā confiteri ueritatē etiā contra nos, ut fateamur nos esse damnatos. A qua maledictione nemo liberatur nisi per Christū, qui tūc expecta-

expecta-

expectabatur ut in semine Abrahæ benedicerentur
cunctæ cognationes terræ, quæ promissio benedictio-
nis futuræ æque nobis maledictionem nostram indica-
uit. Itaq; lex fuit pedagogus in Christum, ut ex fide iu-
stitia daretur & uita credentibus, quæ ex operibus le-
gis dari non potuit. Vide reliqua in hunc locū in com-
mentarijs D. Martini, Gal. 3.

CAPVT XXVIII.

DE his benedictionibus diximus cap. 7.
Sunt autē hæ benedictiones & corpo-
rales & spirituales. Spiritualem enim
esse quis dubitat eā quæ promittit, Su-
scitabit te dominus sibi in populū sanctū &c. Ita ma-
ledictiōes non solū sunt externæ, sed etiam internæ,
ut illa, Percutiet te dominus amentia &c. qua plags al-
ludit ad tenebras palpabiles Aegyptiorū, quæ non so-
lum non uidere permittebant sed ne ire quidem. Hor-
rendū istud est ita abiecto dei uerbo fieri amentem &
excæcatum. Exempla hodie uidemus.

Increpationē, maledictioē, ut nihil recte pro-
ueniat. Nota q̄ dicit, propter adinventiones tuas pessi-
mas quibus reliquisti me. Non uult deus ut relicta uia
regia uerbi sui sequaris cōsilia cordis tui, sicut ferè ho-
dīe fit in omni dei, quæ uocant, cultu. Et iudicium dei
horrendū est sic relinquere, ut in psal. Ibunt in adin-
ventionibus suis.

K

Adiungat &c.] Omnia ista uerba possunt ut praecedentia in futuro legi &c.

Immoletur] mactetur uel mactabitur. Ducetq; hoc factū in captiuitate Babylonica, ubi legis de quorundā Hebræorū pietate ut Danielis, sed certe pauci fuerūt. Quid uero dicemus de impietate decē tribuum quæ abductæ nunq̄ reductæ legūtur. An putas inter gētes meliores uixisse quæ in sua terra semper impij sine à morte Salomonis uixerāt? Aduena &c. Exēplū in Samaritanis. 4. Reg. 17. Ut interim non dicam Maledictione Iudæorū gētes sublimatos, Ro. 11.

Quoniā non audisti. Hæc est causa omnium maledictionū, q̄ nō audierūt uocem dei. i. nō crediderunt deo, Et ideo quoq; reliqua facere nō potuerunt, quæ nemo facit nisi qui credit, cui deus non imputat per fidem quicquid nō facit aut malefacit. Talis enim tunc fuit deus credentibus qualis & nunc, nisi q̄ nondum palām facta erat uia sanctorum, uel ad sancta, ut dicitur in epist. ad Heb.

Aduerte, q̄ deus illi populo quasdā horrendas supra fidē & opinionē humanā plagas exhibuit, ne gloriarētur impij sese impune contēpsisse uerbū dei, aut calumniarentur uerbum dei esse mendax, quemadmodum illi Esa. 28. &c. Quædam & ferè omnia quæ sequuntur testatur Iosephus uenisse super illum populū in nouissima sub Romanis captiuitate.

Eo q̄ nō. Impietas in abundantia rerū discedit
 à deo ubi à deo prouocatur beneficijs, ut infra in can-
 tico. Incrassatus &c. Solitudine enim rerum incipit
 torqueri, & quicquid boni uidetur facere hypocrisis
 est, quæ in hilaritate animæ deo seruire nō nouit, ut ali-
 bi diximus, cor enim iam alijs adheret &c.

Dabit em̄ tibi dñs ibi cor pauidū &c.
 Hæc est maledictio Cain, & omnium qui non deū sed
 homines timent & sua damna. Psal. Illic trepidauerūt
 &c. Quæ impietas etiam nostra qui uidemur credere
 increpatur Esa. 51. Quis tu &c.

CAPVT XXIX.

Admonet hoc caput carnem nō posse in-
 telligere quæ dei sunt, ut maxime omnia
 miracula uideat, quæ enim possunt esse
 maiora q̄ quæ in Aegypto facta sunt &
 in mari rubro &c. & tamē Moyses dicit ea nō intelle-
 cta à pp̄lo, quia dominus nō dedit cor intelligens &c.
 Caro ut nō suscipit uerbū dei, ita quoq; non intelligit
 opera dei, quæ solus sp̄ialis admiratur & capit siue
 creationis sint opera siue redemptionis, quō enim is
 ignorare potest opera dei qui spiritū dei sentit in sese
 operantē? De alijs dicitur Esa. 6. Excaca cor &c. Et
 in psal. Quoniā nō intellexerūt in opera domini &c.
 Et itē, Obliti sunt dei qui saluauit eos, qui fecit mira-

bilis in Aegypto, terribilis in mari rubro. &c. Historia Exo. & Numerorū hęc satis indicat quā non intellexerūt &c. Deinde ubi dicitur, Vos enim nostis &c. terret dei iudicio trāsgressores usq; in finem capitis, quod iudicium iam uenit super eos & prädictū est, Hiere. 7. & 3. Reg. 9. eque ut hic &c.

Præter illud.] Ergo hic liber dicitur Deutero. &c. Adduxit.] supra ca. 8. Et uenistis.] supra ca. 2. & 3.

Nota, Custodite & implete, ut intelligatis. Qui implent mādata illi soli intelligunt ea. Et addit, Ut intelligatis uniuersa quę facitis, quę lex uult ut oīa quę facimus, ex fide faciamus. Hypocritę nō intelligunt quę faciunt. Rationem enim uerbi dei, ex quo solo sapiunt quotquot uere sapiunt, nō habēt. Exceptis &c. Heb. Aduena qui tecū moratur in castris à lignorū castris usq; ad eos qui cōportant aquas. Vulgus enim promiscuū ex gentibus ascenderat ex Aegypto cū filiis Israēl, Nu. 11.

Vos enim nostis, Veretur in suis idololatriam, iudicio dei terret.

Cūq; audierit. Hi proprie sunt contemptores uerbi, qui dicūt Esa. 28. Flagellū mundans &c. Pactū fecimus cū morte &c. Et. 2. Pet. 3. Venient in nouissimis diebus illusores &c. Hos manet iudicium dei, cæterum eos qui exterius uidentur idololatrę supra cōmiserat hominibus etiam iudicandos iudicio gladij.

Assumat ebriā sitientē. Illos qui aliā docent

Iustitiam quã dei, ebrie mulieri comparat, quemadmodum & Esaias qui dixerat cap. 28. Verũ hi quoq; prãuino nescierunt &c. Obstupescite & admiramini &c. dicit cap. 32. Mulieres opulente surgite & audite uocem meã, filie confidentes &c. Obstupescite opulente, conturbamini confidentes. Sunt enim ebrij & infatuati & effœminati facti suis superstitiõibus & doctrinis demoniorũ, & assumũt sitientẽ. i. eam animã quã cupit doceri, de quibus Paulus, Semper discentes &c. iam enim hoc docetur, iam aliud & docendi non erit finis, & oĩa uanitas & error sunt dũ ad ueritatis notitiam nõ peruenitur.

In exemplum.

Iudicia exterius oculis humanis exhibita representãt nobis iudicia dei quæ caro uidere non potest. Hinc ad illa in scripturis sæpe alluditur, ut in psal. Pluet super &c. alluditur ad subuersionẽ Sodomorũ. Alibi, Descendant in infernũ uiuentes, alluditur ad absorptionem Dathan & Abiran &c.

Et Iudæi & gentes hodie dicunt, Iudæos propter impietatem esse abiectos &c. [Et quibus.] Heb.

Et quibus nihil est attributum. i. qui nihil possunt &c.

Abscondita &c. sic & in psal. Qui annũciat &c. Cui plus cõmissum est plus requiretur ab eo. Non frustra sacramentũ suæ cognitiõis reuelat, à quo quẽ retrolabũtur melius ignorassent. 2. Pet. 2, Non tamen sine culpa fuissent si ignorassent. Nam iudex tollit etiã

et metit ubi non seminavit, Id quod non debet nos ad contemptum animare, ut illum seruum nequam qui non dedit pecuniam domini sui ad usuram, sed potius timorem nos docere.

CAPVT XXX.

Hic est insignis locus contra hereticos qui negauerunt poenitentiam lapsis. Iudaei captiuitate Babylonica reducti sunt in terram suam, illi, ut ait Esdras, quorum deus tetigerat spiritum. Hoc est illi reducti sunt in possessionem terrenam qui ante iam in animis reducti erant ad deum. Hodie reduci non possunt nisi spiritualiter, id est, ut redeant ad deum et accipiant benedictionem in semine Abrahamae promissam et hereditatem patris sui Iacob, ut dicitur Esa. 58. cum circumciderit dominus deus praepucia cordis eorum, ut dicitur hic etc.

Mandatum hoc quod.

Duplicem iustitiam scribit Paulus Ro. 10. Alteram legis siue operum quae impossibilis est humanis uiribus, ergo nulla est, nam foris incipit et ad ueram iustitiam quae cordis est non peruenit. Alteram fidei per Christum quae corde credit et ore confitetur. Haec est impletio legis, quemadmodum dicit, Finis. i. impletio legis est Christus. Hanc fidei et ueram iustitiam quae est uita aeterna, non solum huius temporis uita in qua uiuebant operarij legis, ait Paulus hoc loco a Moise esse descriptam. Ait

ergo. Mandatū hoc quod ego præcipio tibi hodie non est supra te. Hinc qui solent conspurcare scripturas asserunt liberū arbitrium & vires humanas dicentes. Non est supra te, id est, supra vires tuas, ut non possis implere sed facile est, cum hoc non agat Moyses, qui se exponit quid dixerit, Nō est supra te neq; procul &c. dicēs, sed iuxta te est sermo ualde in ore tuo & in corde tuo ut facias illum. Non dicit, In uiribus tuis est & in tua potestate, quāq; certe tunc impletur quando fuerit in corde per dilectionē sicut lex exigit & in ore per confessionem, sed hoc alienis uiribus non tuis assecutus es, id est, dei dono ut diligas & cōfitearis. Tunc Moyses cessat amplius exigere uidēs se assecutū quod querebat, quemadmodū Christus dicit, legem & prophetas esse dilectionem dei & proximi. Est itaq; sententia. Non supra te est &c. Id est iam adest tibi & reuelatur & prædicatur, ut non excuses &c. Id quod apertius hic dicitur quā ut negari possit. Et non negligendū quod dicit. Ut audiamus atq; opere compleamus, si illud præcesserit hoc sequetur sua sponte aut certe pro completo opere nobis à deo imputabitur. Audire uero in scripturis est corde suscipere, id est, credere omni uerbo dei & fidere eius promissioni.

Confidera q̄ hodie &c.

Exigit lex quæ donare non pōt, nimirū iustitiam uerā. Iccirco tenet omnes homines sub dānatione. Christus

autem superauit hoc sceptrū exactoris, Esa. 9. Quod autem cōcludit, Elige ergo &c. eandē exactiōnem significat. Hoc enim qd' dicit, Elige, tam est in tua potestate quā hoc quod dicit, Dilige. requirit autē hoc uerbo uoluntatē ut in Psal. 1. scriptū est. Sed in lege &c. & plane idem dicit quod post eum omnis propheta, nempe se cor requirere non hypocrisim operum.

Ipse.] Heb. Istud.

CAPVT XXXI.

Substituitur Iosue, de quo supra dictū est cap. 1. & 3. Et præcipitur Deut. legi septimo quoq; anno omni populo ut diximus in principio libri, Deinde usq; ad finem capituli prædicitur populus à deo suo recessurus.

In tabernaculo testimonij dicit. Nā hoc testimoniū & signum erat q; habebāt deum eiusq; uerbū inter se, secundū promissionem. Habitabo in medio uestri. Itē Exo. 25. Inde præcipiā et loquar ad te super propiciatoriū. i. Christū &c. Præterea tunc nube tectus apparuit, qui olim uenturus erat Christi humanitate tectus, & qui occulto spiritu non tamen occulta operatione illabitur mentibus credentium.

Fornicabitur &c.] Hæc indicat liber Iudicum & regū &c. [Abscondam &c.] id est excæcabitur, ut amplius meam ueritatem non uideat &c.

Nunc itaq; scribite.

Sicut supra iussit pronunciare maledictiones & benedictiones, ita nūc quoq; iubet ut frequenter in populo cantetur canticū quod describit cap. sequenti in testimoniū illis q; sic egerit deus cum illis, & quod illi cōtra deliquerint eum. Itaq; lex hoc ius sibi seruat q; semper reas uult agere impias conscientias ne impune recedāt à deo, semp uult obstrepere & occinere nobis nostrā impietatē. Non liberabimur ergo nisi per legis satisfactorem. [Cūq; comederint.] supra cap. 28. & infra in cantico. In crassatus &c. **Tollite librum.**

Leuitis qui portāt. i. sacerdotibus leuitici generis precipitur ut accipiant librū & ponant in arcā. Hoc est quod ministri uerbi ipsum uerbū dei debēt ponere in ecclesiā quā eodem uerbo portant. Idem enim significatur q; lex secunda siue deuteronomiū ponitur in arcam, quod quādo secunde tabule in eandē ponūtur, id quod supra indicauimus. Sed ut pijs uerbū dei predicatū est salus & gaudium spūs, ita impijs nihil aliud est quā testimonium contra ipsos, id quod est propriū legis officium, ut supra diximus, id quod hic uides.

Adhuc.] Si quādo prædicatur uerbū dei contēnitur deus, quid fiet ubi deus abstulerit uerbū & uerbi minē

Congregate. omnem mouet lapidē, strūē ut non obliuiscatur dei, dat ceremonias, signa facit in uestibus, in ostijs domus, in manibus, iubet benedictionē

nis & maledictiōis pronunciare sentētiam, & canere canticū, contestatur, adiurat &c. atq; hæc oīa iubente deo, sed frustra, ut uideas quid sit natura absq; spiritu, ut erubescamus de nostris adinventionibus &c.

CAPVT XXXII. Canticū Moysi.

In hoc cantico Moyses inuocat, ut supra, contra transgressores cœlū & terram qui benignitate dei facti erant dei populus præ cūctis nationibus terræ, prophetaus q; in rerum omnium abundantia ubi uel maxime oportebat beneficū patrē agnoscere recessuri sunt à deo ad alienū cultum & alienā fiduciam, ut irriterent deū aduersum se donec perdātur. Resipiscentibus uero etiam post iram dei gratiā promittit quæ est etiam gentiū salus ubi coeperint reuelata ueritate errorem agnoscere & iustitiam sitire. Hoc itaq; canticum iubetur frequenter canere ut cognoscant in quo statu sint ipsorum res, arguente uel defendente conscientia.

Audite cœli. Quia impij contemnunt uerbū, testes uocant prophete contra eos oēs creaturas q; eis prædicarint. Sic & Esa. 1. & Hier. 6. Et Paulus dixit Act. 20. Mundus sum à sanguine omnium &c.

Concresecat &c. Etiam Esa. 55. Imbri & niui è cœlis foecundanti terram comparatur dei uerbum.

Inuocabo. Scilicet contra transgressores, uel, Canticū noīs domini canam. [Date.] Sentētia est, Deū

glorificate qui in oibus uijs suis iustus est, & uos accusate iniquitatis. Hac enī sola conditiōe cōueniet uobis cum eo. [Perfecta] .i. quae in nullo possunt accusari.

Iudicia, scilicet sunt. Id est nihil iniquitatis habēt sed quicquid ipse facit iuste facit & nulli facit iniuriā. psal. Iustus dominus in oibus uijs suis. Et nō filij. Esa. i. filios &c. Memēto. Hęc est utilitas libri Gen. & Exo. ut uideamus quā dilexerit patriarchas & illū populū ex cuius carne nobis parauit benedictiōne omniū gentiū &c. [Pars autē.] Id quod saepe supra dictū. [Iacob &c.] .i. sorte accidit domino, metaphoricos hoc dicit, ut quādo diuiditur hereditas, pars quedā mihi, pars alijs accidit, pars agri funiculo mihi, pars alijs metitur. ut tūc diuidēdi agri mos erat.

Inuenit &c. Nō intellige de persona Iacob sed de populo Iacob, quē sibi in deserto inuenit postq̄ ē mundo Aegyptiorū segregauerat. ut dicitur Exo. 19.

Constituit.] Hoc dicitur de terra promissa quae fuit lacte & melle &c. **Vt sugeret &c.** Sicut ante aquam ex petra ita iam oleum & mel acciperent. Id quod & in psal. dicitur. Cibauit eos ex &c. Putant in ea terra nidulari & mellificare apes in petris. Item alij ex mōtibus petrosi exurgere arbores in quibus mellificent, & similiter oliuas unde oleum accipitur. Item alij referunt ad uasa saxeā & amphoras in quibus hęc sibi illic recondant. Quid si dicam, Eos

hæc beneficia illic nõ suscepisse nisi ex deo & dei benedictiõe, quæadmodũ lex dicit, cum nõ semel in cantico hoc ex Heb. deus Petra dicatur, quemadmodũ & sepe in psalmis. Ego prouocabo &c.

Hoc est quod quandoq; monui, prophetas scilicet longus respicere quã uidentur. Nõ enim hic solũ dicitur de gentibus quibus inuiderunt Iudæi à deo exaltatis quando dõinatae sunt ipsorũ, ut de Chaldæis & Assyrijs legimus, sed multo magis de gentibus cõuersis ad Christũ, quãdo inuidia contabuerũt q; gentes uidebantur à deo amari, ipsi autem reijci. id quod historia Act. Apost. testatur quomodo zelo ducti sint cõtra gentiũ salutẽ & apostolicã doctrinã. Ita hunc locũ interpretatur Pau. Ro. 10. Et ca. 11. ait, Si quo modo ad æmulandum prouocẽ carnem meã. Sic & de alijs maledictionibus quæ sequũtur intellige, scz q; respexit non solũ in hanc uel illã poenã aut captiuitatẽ sed in omnis legis maledictiones qua puniũtur intus & foris in omnibus creaturis & terrore iudicij usq; ad iudiciũ nouissimũ. Sic enim incipit, Ignis succensus est &c.

Pauor cõscientiæ,] propter iudiciũ dei quod sentiũt contra se, nec inueniunt qua euadant, quia euangelium nesciunt. [Sed propter iram.] ut uides in Assyrio Esa. 10. & 36. & 37. [Distuli,] non abstuli, uel cessauit à iudicio meo, nisi resipiscant, quod cupio, utinã saperent &c. Gens] id est, populus

hic iudaeorū (ne putes contra ethnicos dictū) est absq;
cōsilio quia uerbū dei reijcit, secundū quod spiritalis
homo dyjudicat oīa, ideo & sine prudētia siue potius in-
telligentia est, excæcatus enim ruit in omnia scelera, &
ubi perijt salus mentis. i. fides in deū se suāq; non per-
dere non potest, illic etiā ubi maxime sibi sapiens uide-
tur, iustitiā enim spiritus eandē putat cum iustitia &
sapiētia carnis & ciuili siue legū humanarū, quæ est
hodie horrenda excæcatio etiā illorū qui sibi euangeli-
ci uidentur. Hic & illic uerentur periculū in causa uer-
bi dei, & trepidant impij ubi nō est timor, nunq̄ magis
perdita fuit res pub. iudaeorū qui tūc erāt populus dei,
quā ubi suis rationibus & sapientia excæcati simpli-
cem ueritatē nō ausi sunt sequi. Si à ueritate stamus do-
minus pugnat pro nobis. Si à nostris rationibus, cæci
sumus & duces cæcorū & stulti sapientia in foueā ca-
dimus, Dominus enim cōfundit & stultā facit sapien-
tiam huius mūdi. Sūt hodie qui uolūt uideri uerbi dei
amatores, qui ubi audierint q; euāgeliū nemini aufert
sua, nemini facit iniuriā, & q; quidā uolūt ex contēptu
ceremoniarū pij uideri, addūt etiā suas præscriptiōes
longi temporis & nescio quæ alia. Et ex his oībus con-
cludūt. Impietatē oportere manere, quā tamē ipsi ex
his argumentis impietate non uolūt uideri. Ergo ne o
boni & euāgelici uiri si qui post reuelatā ueritatē uo-
lunt manere in impietate, hoc est in ijs quæ pugnat cū
uerbo dei, nos debemus eos iuuare & dare nostrā rō

cuniã & adorare sanctos hypocritas et auri uentrisq;
cultores? vos autem nunq̃ intellexistis ueritatis uerbũ
de quo gloriãmini, aut cum talia nitimini persuadere
contra conscientia turpes estis aduatores & Satana
ministri plusquã papistæ. Vtinã, inquit, saperet secun-
dum dei uerbũ, & intelligeret iudicio spiritus oia que
agũt, & nouissima prouideret siue maledictiões trans-
grediētibus siue benedictiões obseruātibus dei uerbũ.

Quõ persequabatur, uel persequetur. Le-
uit. 26. fugietis nemine persequente. Item, Et qui de uo-
bis remanserint & c. Et Esa. 30. Mille hoies à facie terro-
ris unius, & à facie terroris quinq; fugietis & c.

Dij eorum] scilicet qui recedunt à deo, ne de solis
gentibus hoc accipias, quandoquidem hoc canticum in
testimonium Iudæis scriptum est non gentibus.

Et inimici nostri,

Siue Iudæi impij siue gentes, sunt iudices, scilicet harũ
rerũ, q; deus noster nõ est ut dij eorũ qui fecit magna-
lia in Aegypto, terribilia in mari rubro & c.

De uinea & c.] prosequitur maledictiones in impi-
os ut cœperat. q. d. Maledictio Sodomorũ & Gomor-
ræ ueniet super ipsos ut supra cap. 29.

Mca est ultio.] Ex hoc loco docet Paulus Ro. 12. Si
dei est uindicta. Ergo ne quere uindictã, noli tibi usur-
pare quod dei est, & multa pace frueris etiã multa ab
aduersario passus. Iuxta est dies perditionis.
Ut maxime qui cantat contēnat cætera, tamen nisi dea

mens hoc contemnere non potest.

Et in seruis.] Id est, illos recipiet qui seruos se dei agnoscunt, etiam post peccata etc. In quo pœnitentia predicatur resipiscētibus.

Leuabo. Horrende iurat deus, quæ est certa ī inimicos dei. i. persecutores uerbi eius & dei confessorū, sententia æternæ maledi-

Cruor, captiuitas, nudatum caput, tres (Etionis. plagæ sunt. Caput regnū est & sacerdotiū, crinis gloria capitis est. Itaq; hic gloria regni & sacerdotij eorū casura & peritura scribitur. [Laudate Heb. iubilante gentes cū pplo eius. Hinc Pau. ad Ro. 15. gētes æque

pertinere docet ad sanctificationē noīs domini, modo à gētilitate resipiscāt, ac Iudæos qui tūc dicebātur populus dei.

Quia sanguinē seruorū suorū, non solū Iudæorū priorū sed & omnū qui deū colūnt & adorant in spiritu & ueritate, qui persecutionē patiūtur ppter iustitiā. Id qd' hostes ueritatis nō credūnt sed sentiēt aliquādo etc. **Nō incassum &c.**

Hoc dicit cōtra uerbi dei cōtemptores & qui cogitāt. Deus est misericors ut cūq; uixeris. Itē contra illos qui cum audiūt legis abrogationē somniāt sibi libertatem carnis, quasi à sententia dei per aliū possis liberari quā per deū, qui à seruitute legis liberat dū ex seruis filios facit per fidem. Vbi enim spūs domini ibi libertas etc.

In montem Nebo.] Vide infra cap. 34.

Hic uides uere peccasse Moisen & Aaron ad aquas cōtra uerbum dei, ut uideat impurū fuisse & legislatorem

et legis sacerdotiū. Stultū ergo fuerit sentire q̄ lex iustificat, multo stultius q̄ adinuētionē humanā. Solum Euangeliū iustificat cuius autor et sacerdos est absq̄ omni peccato filius dilectus, in quo pater bene sibi cōplacet etc. Iairco neq̄ Aaron, id est, sacerdotium carnale, neq̄ Moyses, id est, lex, pōt̄ introducere in terrā à deo promissam, sed Iesus Christus, ut alibi diximus.

Non sanctificastis, nō predicastis fidēti corde gloriam meā et fiduciā in me, sed infideliter dubitastis, quē ad nodū in psal. de Moise dicitur, Et distinxit in labijs suis etc. ut supra quādoq̄ diximus.

Iungeris populis tuis, Moyses et Aaron pena plectuntur tēporali ne ingrediantur in terrā promissam, nō tamen abiiciuntur à deo, quia sancti sunt, id est, credētes. Certe nō erant credentes quando dubitabāt. Atq̄ hęc exempla sunt nostri cōsolatio. Stultum predicatorū uulgus nobis peccata sanctorū abscondit etiā manifesta, scriptura uero nobis ea prodit etiam occultissima, ut in Moise, in Ezechia, in Iob etc. Iairco nūc collecti ad patres suos scribūtur et ad populū suum. i. ad Adam, Noe, Abraham etc. quē admodū et de Abraham scriptū legis, quia in fide defuncti cū patribus suis resurrectionē expectāt p̄ semē illud promissum. i. Christū Iesum. Iairco recte Sinū Abrahę appellaueris hęc in fide requiē. Nā Abrahę fides de semine eius suscitādo ī quo benedicerētur cūctę cognationes terrę in scripturis p̄ ceteris predicata est etc.

Moyses moriturus benedicit, quia benedictionē domini cōsequi nō possumus, neq; iudaei neq; gētes, nisi lex moriatur in nobis, id est, abrogetur ut amplius nō sit cōscientia de p̄tō, ut tametsi p̄ctōres simus, ipsa tamē nō amplius habeat ius & autoritatē nos damnandi. id quod nō fit nisi per Christū, Ephe. 2. Col. 2. Iacob uero moriturus, Gen. 49. non benedicit, sed pr̄dicit. Sic enī ait, Cōgregamini ut annūciem &c. Itarco quorundā maledictionē, quorūdā benedictionē pr̄dicit, quia uidebat ex sua progenie quosdā deo credituros, quosdā excandos. Nō ergo pugnāt, q̄ hic Moyses benedicit oībus, illic Iacob maledicit quibusdā. Maledictiones docent quid meriti sint, benedictiones quid deo debeāt. Nec mireris, q̄ et nos oēs sub maledictō sumus dānati legis sentētia à deo, & tamē quotquot credūt ex hoc maledictō per Christū aeterna benedictiōe eripiūtur.

Dñs de Sina uenit, nam illic dedit legem.

Et de Seir ortus est nobis, Nu. 20. & 21. Nam illic murmurantibus immisit serpentes ignitos & clamantibus ad se per Moysen ostendit mysterium redemptionis in serpente Aeneo exaltato, Ioan. 3.

Apparuit de monte Pharan, Nu. 10. & 11. ubi requieuit nubes & populus postq̄ à Sina abierat, illic dedit dominus coturnices & appellatus est locus sepulchra concupiscentiae.

L

Et cū eo sanctorū milia. Angelorū multitudine intelligunt. Ego autē sanctos, de quibus sequitur, Oēs sancti in manu eius, significantur enim oēs electi esse cū deo, nō solum qui tūc erant in deserto quorū multi erāt increduli pro tēpore, sed etiam quotquot ab origine mundi usq; ad finē ipse nouit, omnes sunt apud eū, quorū pars erant illi tunc in deserto.

In dextera illius ignea lex ad eos. Alijs lex litera manet, sanctis uero, id est credentibus, ignis est spiritus dei ardens in cordibus, qui est amor & recta uoluntas in dei lege. Ceterū nisi ignis legis ardeat in corde, foris est lex ignis horrendus qui cor fugere faciat à conspectu dei, quemadmodū supra de igne montis Sina horrendo uides, & Gen 3. De flāmeo uibrātiq; gladio qui nō permittit ingredi in paradysum.

Dilexit populos. Heb. Qui fit ut tantū diligat populos? Prouer. 8. Deliciae meae esse cū filijs hominū. Ephe. 1. Dilexit nos in Christo ante cōstitutionē mūdi. Nō nostro merito aut iustitia nos suscipit, sed quia ipse diligit &c. Ibidē, Fecit nos dilectos ī dilecto filio suo.

Omnes sancti in manu eius sunt, siue ergo nobis bene accidat, beneficium patris est, siue male, bona uoluntas patris est, qui quos amat, corripit. Omnia electis cedunt in bonū, quia in manu dei perire nō possunt. Ioan. 10. Sicut nemo potest ex manibus patris rapere, ita & nemo ex manibus meis rapere potest,

quia ego & pater unum sumus.

Et qui appropinquāt pedibus eius accipient de doctrina eius. Id est, qui ad pedes dei cadunt non solū inuocantes, sed etiā suae sapiētię resignantes, quę est stulticia apud deū ut cūq; splendida sit hominibus, qui, inquam, sic humiliantur in conspectu dei, docebūtur, & illuminabūtur à deo ut sint θεοδιδάκτοι, alioqui ministerium uerbi per hoīes nullū erit, quo tamē medio uult deus ad hoīes uti. Sic Maria in Euangelio sedens ad pedes Iesu audit uerbum eius &c. Sūme est nobis hoc ipsum notandū, Nisi enim reliqueris tua non poteris quę dei sunt accipere.

Legē pręcepit nobis Moyses hęreditatem multitudinis Iacob, Id est, quę lex est hęreditas populi Israēl, sicut psal. 104. Et statuit illud Iacob in pręceptū & Israēl in testamētū eternū. Verū ex Heb. potes istos casus quoq; sic legere, Legē pręcepit nobis Moyses hęreditati multitudini Iacob. i. nobis qui sumus hęreditas & congregatio Iacob.

Erit apud rectissimum rex, Id est, deus erit rex & gubernator apud rectissimū. i. credētē Iacob, cū oībus principibus & tribubus Israēl. Ex Heb. hęc longe aliter sic, Et erat in plenitudine regis & cōgregabat principes populi cū tribubus Israēl, Id est, Moyses erat dux & doctor in pplo Israēl qui ppl's est plenitudo sui regis. i. Messię, qui caput est, & corpus eius

plenū sit & adunatur ex mēbris ecclesie, Eph. 1. & c.
Benedictio Ruben. Ruben primogenitus erat,
 sed quia scēdauit cubile patris sui, Gen. 35, translata
 sunt primogenita ad filios Ioseph, Ephraim & Manas-
 sem, & regnū ad Iudam, ut dicitur 1. Para. 5. Lex ue-
 ro sacerdotiū & primogenita transfuit ad Leui. Con-
 solatur autē hic Moyses tribū Ruben, cū dicit, Viuat ru-
 ben, & nō moriatur. i. nō pereat hęc tribus ē numero
 filiorū Israēl, tamen pauco numero sit, id quod addit,
 ut ueritas uerbi Iacob maneat, qui dicit, Non crescas.
 Id quod tamen ex Heb. clarius legitur, Non excedas,
 uel non sis superior. i. ablata tua primogenitura sis ut
 unus ex posterioribus fratribus. Quid hęc, nisi q̄ Isra-
 el quē reputabat deus primogenitū, ut uides Exo. 4,
 abiectus est secundū carnem, ut electio cōsequeretur
 saluē, Ro. 11. quę iam habet & regnū & sacerdotiū,
 1. Pet. 2.

Benedictio Iudę.

Audi domine orationē Iudę inuocātis te pro populo
 tuo in pręlio, & introduc eū ad populū suū. i. confor-
 ta eū ut dux sit populi, tu constitue eū super populum
 ducē. quā interpretationē genuinā puto, ut cōueniat
 cū uerbis Iacob, imō cū tota scriptura de regno Iudę.
 Lyranus autē putat de introductiōe ad populū in mor-
 te, quę admodū supra de Moise & Aaron dictum est.
 Vnde sequitur, Manus eius pugnabūt pro eo, scilicet
 populo & c. Atq; hic uide incōprehensa dei iudicia, ut

dicit Paulus, Ro. II. ut non gloriatur in conspectu eius
 ois caro. Omnia sunt exhibita carnalibus tribubus quæ
 dei uerbū promittit, quæ & fuerūt carnales pmissio-
 nes, Itarco & æterna data esse nō potuerūt. Verū ad
 solū Iudam ita oia translata sunt, ut apud eū in eter-
 num maneāt in Christo Iesu domino nostro, qui est fili-
 us Abrahæ, filius Davidis, Matt. I. in quo benedicuntur
 cūctæ cognationes terræ ut semine Abrahæ, Gen. 22.
 Benedicere autē est sacerdotis, ut legis de sacerdotio
 Melchizedec, Gen. 14. id quod interpretatur ex. Heb.
 & hic Davidis filius dicitur in psal. æternus sacerdos
 secundū ordinē Melchizedec, non secundū externa
 sacrificia Leui, qui offert sup altare thymiana & ho-
 locausta, ut infra dicitur. Atq; hic quoq; occulte signi-
 ficat sacerdotiū, cū dicit, Audi domine uocē Iudæ, ni-
 mirū pro populo orantis, quæadmodū et pro populo
 pugnare scribitur. Orare autē & intercedere pro po-
 pulo ad deū sacerdotis est officiū, quod Christus ex tri-
 bu Iuda ortus præstat qui mediator est inter deum &
 hominē deus & homo. I. Tim. 2. Et Iacob obscuris uer-
 bis & metaphoricis describit Christi sacerdotiū, dicēs,
 Ligans ad uineā pullū suū & id ad uitē ō fili mi asi-
 nam suā, quæ sunt animalia in die palmarū à Christo
 equitata. i. & Iudæi & gētes per Christū alligati spū
 ad uiuū illud. i. uerbū Euangelicū, de quo Prou. 9. Bi-
 bte uinū quod miscui uobis. Et in Canticis ca. 5. Bibi

uinū cū lacte meo, & ca. 7. Mane surgamus ad uineas
 & c. Et addit, Lauabit in uino stolā suam, uestis Christi
 est ecclesia, quā induit dū homo factus est, hāc lauit in
 uino. i. uerbo suo, Ephe. 5. Idē est quod addit, Et in san-
 guine uuae pallium suū. Quod uero additur, Pulchrio-
 res sunt oculi eius uino, significat aspectu decorū esse
 Christum, & nihil saueri esse in ipso, ut alliciat statim
 peccatores, quē admodū in Canticis dicit sponsa, Dile-
 ctus meus candidus & rubicūdus & c. Remissionē pec-
 catorū in eo uides, non legis terrorē, ut in facie Moisi.
 Et dentes eius lacte candidiores, quae est apertio oris
 eius & suauitas Euangelij prae dicati in cordibus pecc-
 atorū. i. omnium qui adflctis sunt cōsciētis & sentiunt
 sua peccā. Hae duo ita psal. 44. de Christo dicuntur, Spe-
 ciosus forma prae filiis hominū, diffusa est gratia in la-
 bijs tuis. Hae omnia quis nō uidet ad sacerdotium per-
 tinere? Porro de regno Iuda quid attinet admonere
 cum & hic & in uerbis Iacob potentia regia cui nul-
 lus praeualere possit non obscure describatur? quae in
 Christo manet aeterna, Esa. 9. & Lucae. 1. & c.

Benedictio Leui, Deu. 28. legitur, q̄ sacerdos
 debet habere ante pectus in rationali iudicij doctrinā
 & ueritatē, uel proprie ex Hebraeo, perfectionē & lu-
 men. Eadē aut uocabula sunt & hic. Quo significatur
 doctrinā prae dicatoris oportere esse sanā secundū uer-
 bū dei, ut ait Paulus, cui nihil desit neq; aliqui d' huma-

p̄fecis sit ad ditū, ut possit uere esse lumē & illumina-
 tio cordium. Hæc duo præstitit insigniter & uel solus
 summus sacerdos Christus, quē qui sequitur nō ambu-
 lat in tenebris &c. Ait ergo ad sacerdotiū quod erat
 ex Leui. Perfectio tua & lumen tuū orando & docen-
 do, à uiro sanctitatis tuæ uel secundū uirū misericor-
 diæ tuæ, id est sit quemadmodū erat in Moise qui tibi
 sanctitatē & misericordiā ô Israel, uel ô Leui solebat
 impetrare peccanti. Aut tua doctrina nō sit alia q̄ uer-
 bum dei habet à Moise descriptū. Quē Moisen pro-
 basti ut incredulus in tentatione, Heb. In Massa, qui uī-
 detur esse locus ubi erat aqua cōtradictionis. Et iudi-
 casti, Heb. ubi rixati estis ad aquas cōtradictionis. Sed
 quare ista periphrafi descripsit Moisen? Respondeo ut
 sciat Leui & cūcti fideles, q̄ hoīes quātūcumq; sancti
 errant & peccant dū deserūtur à deo, dū nō hærent
 simpliciter in uerbo, sed potius uidēt in id quod ap-
 paret siue dulce siue amarū, ne ualeat hoc argumentū.
 Ille fuit sanctus, ergo errare non potuit, ualeat autem,
 Ille secutus est dei uerbum, ergo errare non potuit.

Qui dixit, uel qui dicit patri suo &c. Oblati erāt
 leuitæ deo p̄ primogenitis filiorū Israel supra ca. 10.
 Iccirco nō agnoscebant carnis cognationē, qui tamen
 paterna bona iure requirebāt, ut supra ca. 13. ut uide-
 as ueros leuitas hic descriptos, genus scilicet regiū &
 sacerdotale, in illis leuitis qui tunc externo dei cultui

dediti erāt & internū secundū dei uerbū docebant.
 Sunt autē ueri Christiani, qui resignāt & mortificātur
 oībus quæ ipsorū sunt propter Euangeliū dei, sicut &
 Abrahā & c. Hi, inquit, custodiēt ō deus uerbū tuū &
 testamentū tuū, & docebūt iudicia tua Iacob & legē
 tuā Israēli. Vbi nota rectum ordinē, primū custodient
 uerbū, deinde docebūt. Præterea orabūt, id quod sig-
 nificatū est in thimiamate & holocaustis, quæ ut lex
 dicit, reddūt odorē deo suauitatis. Ita orationē inter-
 pretatur ille in Apoc ca. 8. Hæc oratio opponitur fu-
 rori domini, quæadmodū exemplū sæpe præstitit Moi-
 ses. Benedic domine fortitudini eius. i. adauge robur
 spūs quod in eo cœpisti ut crescat ex fide in fidem co-
 gnitione tui. Et opera manū illius suscipe. i. placeat ti-
 bi quod ex fide uerbi tui tibi obtulerit. Percute & c.
 Ista est maledictio in eos qui persequūtur uerbum dei
 & uerbi præcones & c. Iam uero uide, q̄ carnē nō re-
 spicit deus, sed fidem, has enim oēs benedictiones quis
 dubitat datas credentibus? In oībus tribubus qui cre-
 dunt benedicūtur, qui nō credūt maledicūtur. Id q̄
 uel ex isto libro notissimum est. Vnde Simcon & Leui
 maledicūtur à Iacob, propter infideliter occisos Sichi-
 mitas, Gen. 34. Quod autē additur, Diuidam eos in Ia-
 cob & c. lex postea uertit leuitis in benedictionem &
 tamē māsit uerbi ueritas. Tribus uero Simcon habita-
 bat in medio filiorū Iuda Iosue. 19. & paucō numero

erat respectu filiorū Iuda, & quidā egressi occupaue-
runt terrā fertilem in qua habitauerāt quidē de stirpe
Cham, quidā uero partē montis Seir, ut dicitur. 1. Pa-
ra. 4. Quia uero prophetiæ lōgius respiciūt, nō obscu-
re Iacob significat sacerdotes & qui habitauerunt in
Iuda occisuros nulla ratione sed furore & impia uolū-
tate Christū qui est ille thaurus armenti dominici, un-
de ait pro se & oībus credentibus Israēlitis. In consi-
lium eorū non ueniat anima mea &c.

Benedictio Beniamin. Iacob dicit, Beniamin
lupus rapax mane comedet prædam, uespere diui-
det spolia. Quod putāt in Saule qui erat ex tribu Ben-
Iamin cōpletū, qui mane. i. prius uorabat, inclytus rex
aduersarios populos, quādo fesus est deo. Vespere autē
.i. deinde, amisit prædā. i. hostibus succubuit & regnū
amisit. Hic Beniamin primū exaltatus in regnū, dein-
de regē & regnū amisit. Sunt qui referūt nō male ad
historiā, q̄ Beniamin erat fortissima ad præliū tribus,
sed ob scelus in uxore leuitæ penē extincta, Iudic. 19.
20. & 21. Sed hoc interim obest, q̄ in prædictis histo-
rijs necesse fuerit accipere, diuidere spolia pro amitte-
re. Quod si in Paulum apostolū respicias, is hæc cōple-
uit qui erat ex tribu Beniamin, ut ipse dicit Phil. 3. Hic
mane persequabatur dei populū, uespere prædicauit
& distribuit eloquia dei, & dei auxit & paut popu-
lū. Moyses uero hic ait, Amantissimus domini dei, quo

alludit ad hoc q̄ Benjamin erat multū dilectus patri Iacob & fratri Ioseph, Habitabit confidēter in eo, id est domino. Tota die. i. iugiter cōfidet in eo. i. domino, & requiescet inter hūeros illius. i. domini. Hoc est sub alis & protectione dei, quasi sub alis gallinæ, ut sepe in psalmis. Quo uides fiduciam Benjamin in deū descriptā, qua nulla potest homini maior benedictio dari. Hoc uero referunt ad hoc, q̄ Hierusalem & templū erat in tribu Benjamin, Iosue. 18. & 1. Para. 8. ubi erat cultus dei & locus quem elegerat deus in habitationem sibi. Non male retuleris hoc quoq; in Paulū apostolum & quotquot eam sequuntur quā ipse prædicauit doctrinam, quæ nihil aliud docet quā solam in deum solum fiduciam.

Benedictio Ioseph & filiorū eius Ephraim & Manasse, qui adoptati sunt à Iacob in filios, Gen. 48. quæ benedictio est fructifera terre quā possiderunt istæ duæ tribus. Et præterea illic constitutum est regnum Israel & Hieroboam primus rex illic erat, licet impius. Carnalis enim hæc est benedictio seruata filijs Ioseph, sicut seruata fuit quæ data est Esau & Hismaëli. Ait ergo, Terra eius, id est, Ioseph, de benedictiōe uel in benedictione domini est. Illic enim sunt fructus ex cælo, ex rore, & ex profunditate, fructus ex fecunditate solis ac mensuum, de uertice montium præcipue, & de collibus perpetue, & de terra & ple

nitudine eius. Benedictio illius qui apparuit Moysi in Rubo, id est, dei, Exo. 3. Veniat super caput Ioseph & super uerticem Nasarei, id est, eiusdem Ioseph sancti inter fratres suos. Gloria eius quasi primogeniti thauri qui deo offertur, qui robustis paulatim augetur uiribus. Alludit uero per hoc ad adoptatam primogenituram filijs Ioseph, de quo supra diximus. Cornua monocerotis sunt cornua illius, quo significatur potentia regni Israël siue Ephraim. Monoceros animal sese uinci non sinit & seruire contemnit. Iob. 39. His cornibus, inquit, uentilabit gētes usq; ad terminos terræ, quod intellige usq; ad mare uel p̄ hyperbolem usq; ad fines orbis terræ. Id quod potius ad Christū referemus, quē ille Ioseph uenditus à fratribus & inter gētes rex factus significabat. Hic est uere Nasareus .i. sanctus & domino cōsecratus, de quo dicit dominus in psal. Super ipsum effloreat sanctificatio mea. Et addit, Hæc est multiplicatio & benedictio Ephraim et Manasse. Hic erat primogenitus natus, sed ille in benedictione Iacob prælati est, Gen. 48. uterq; tamē benedictus, qui significabant duos populos non natos deo sed electos, uerum gentium populus qui uidebatur posterior factus est maior, prioris populi uix reliquijs saluatis. Similia ferē sunt quæ Iacob dicit in benedictione Ioseph. Filius accrescēs Ioseph filius accrescēs, quo alludit nomē eius quod interpretatur accrescēs, & decorus aspectu. Filia

discurrerūt super murū .i. eius aspectus desiderābatur
 à fœminis Aegyptiorū dum gloriosus illic erat in re-
 gno. Id quod metaphorice pertinet ad ciuitates ab eo
 rectas quas filias uocat, sed qui habebāt iacula .i. inui-
 di fratres, persecuti sunt eū, uerum in forti deo fortis
 & infractus mansit arcus, brachium & fiducia eius.
 Sed potius ista oīa respiciunt regnū Israël quod man-
 sit in Ephraim, quia Iacob futura nunciat, quod sepe
 ab aduersarijs impetitū tamē stetit, deo etiam impios
 seruāte, donec ipse deus per Assyrios perditū uoluit.
 Vnde addit, Unde pastor egressus est lapis Israël, scili-
 cet Hieroboam rex. Deus ō Ioseph benedicat tibi oī-
 bus benedictionibus fructuū terræ & uberum & uul-
 uæ, id est, ut pluribus abūdes filijs. Benedictiones pa-
 tris tui Iacob efficaces sunt & benedictiones patrum
 meorū Abraham & Isaac .i. quæ benedictiones eis pro-
 misse sunt & dilatandū esset semen eorū ut astra cœli
 & arena maris. Efficaces, inquā, sunt secundū deside-
 rium sublimiū in seculo .i. secundū oīa quæ mūdi po-
 tentes desiderare possent. Ex Ioseph fiant capita .i. re-
 ges, & summi Nasaræi .i. sancti & magni uiri & pro-
 phetæ inter fratres eius. In regno Israël prophetas fu-
 isse testatur historia Regū. Nostra translatio habet, Fi-
 ant in capite Ioseph .i. benedictiones patrum ueniant
 super caput eius, & super uerticē Nasaræi, id est, eius-
 dem Ioseph inter fratres eius.

Benedictio Sabulon. *Letare Sabulon in exitu tuo, diues enim terra tua erit ut gaudeas quocumque te uerteris in terra tua. Iacob similiter dixit, Sabulon in littore maris habitabit et in statione nauium, pertinens usque ad Sydonem, quo situm terrae Sabulonis diuitem mercibus aduectis praedixit.*

Benedictio Isachar.

Letare Isachar in tabernaculis tuis, quo significat quietis amantes futuros ex Isachar studio legis et doctrinae, id quod sequitur. Populos uocabunt ad montem, scilicet Sion, hoc est docebunt alios ut seruiant deo secundum legem. Sic legitur et 1. Para. 12. De filiis quoque Isachar uiri eruditi qui nouerant singula tempora ad praecipendum quid facere deberet Israel etc. qui et fortissimi scribuntur fuisse. 1. Para. 7. et tamen eligebant magis seruire tributis exterorum regum uel Assyriorum, licet procul essent a mari inter reliquas tribus quasi in tuto loco, quam amare bella etc. Hoc est quod Iacob dicit, Isachar asinus fortis accubans inter terminos, uidit requiem quae esset bona, et terram quae optima, et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis seruus. Hic uero addit, Qui scilicet Sabulon et Isachar, quia uicini habitabant sugent copiam maris. id est ditabuntur ex mercibus maris et ex thezauris arenarum uel naufragio proiectis, uel absconditis in terra, ut significetur illic metallorum effusio fuisse.

Benedictio Gad. *Benedictus in latitudine Gad, qui non solum suos terminos sed & aliorum dilatauit dum armatus processit ante filios Israel. Iosue. 4. Quasi leo requieuit in sua sorte cepitque brachium & uertice, id est, nemini aduersariorum pepercit, id quod tamen completum est in Iehu rege. 4. Reg. 10. dum Baal destruit duosque reges & Iesabel & c. Unde sequitur, Et uidit principatum uel principium suum, quod illic qui docere solebant ueritatem cogebantur tacere, & uenit cum principibus populi Israel & fecit quod dominus uoluit. Ceterum impietas eius hic tacetur, ubi merae sunt benedictiones. Iacob dixit, Gad accinctus uel armatus ducet exercitum & reducet, Iosue. 4. ut supra.*

Benedictio Dan. *Dan catulus leonis qui rapit praedam. Fluet ex Basan, id est, abunde ex Basan ei adducetur copia omnis alimoniae. Ego tamen puto Basan appellatiue positum pro pinguedine, ut fluat pinguedine, id est, abundantia omnium rerum, quemadmodum tota terra dicitur fluere lacte & melle. Prophetia de catulo leonis impleta est in Samson, Iudicum. 15. & 16. Unde ait Iacob, Dan iudex erit in populo sicut alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in uia, & cerasus in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor eius retro. Talis factus est Samson Philistaeis aduersarijs. Hic adiecit Iacob uel pro se uel pro Samsonne, qui aequae sperauit in deo, Domine salutare tuum ex*

ſpectabo, non enim contemnenda egit per eum domi-
nus &c.

Benedictio Nephtalim.

Nephtalim omnibus rebus per deū abundabit, & eius
ſors erit ad mare & meridiem, Mare accipiūt pro ma-
re Galilee. Verum ex Hebræo legendū ad occidentem
& ad meridiem. Iacob dixit Nephtalim ceruus uelox,
dans pulchra eloquia, Id quod est impletū in Debbo-
ra prophetiſſa & Barac duce, Iudicū. 4. & 5.

Benedictio Aſer. Aſer abundet filiis, acce-
ptus ſit fratribus, & fluat illic oleū, ita ut pes tranſeun-
tium tingatur in oleo. Ferrum & minera ſit ſub pedi-
bus eius. i. illic ſit in terra ut ſodiatur. O Aſer tua pro-
ſperitas bene coepta bene finiatur. Iacob dixit, Aſer
pinguis panis eius & præbebit delicias regibus, id eſt,
omnes deliciae & regales daptes erunt in Aſer.

Bñdictio totius ppli ſed certe credētis.
Non eſt aliquis deus ut deus recti. i. iuſti hominis per
fidem. Qui habitat in caelo ſit adiutor tuus. Magnifi-
centia eius eſt in nubibus, quæ nubes & cœlū ſunt ha-
bitatio eius ab initio cōditi mūdi, ſurſum, & ſub cœlo
ſunt brachia, id eſt potētia qua condit, gubernat, pro-
tegit omnia. Non conſiſtet coram eo inimicus tuus, &
dicet, Conterere, id eſt, ſolo uerbo & ſentētia oris ſui
ad nihilum redigetur inimicus tuus. Habitat in Iſraël
confidenter fiducia in deum & ſolus, id eſt, ſecurus
ab hoſtibus ſue gentibus, pſal. 4. Eſaiæ. 32. Hiere. 13.

Esa. 2. Michea. 4. *Quae repetuntur ex lege Leuit. 26.*
 Absq; pauore habitabitis in terra uestra, dabo pacem
 in sinibus uestris, dormietis & non erit qui exterre-
 at &c. Sequitur, Oculus iacob &c. Id est, illic habita-
 bit ubi uidebit omnia benedictione dei è caelis abun-
 dare. Beatus tu Israël. Quis similis tui? non enim fecit
 taliter omni nationi, popule qui saluaris non gladio
 tuo, uiribus tuis aut iustitia sed per dominũ qui est scu-
 tũ protectionis tuæ & gladius in quo gloriaris & su-
 perbis. Inimici tui negabũt te .i. te maledictũ populũ
 uocabũt qui nõ sis dignus uiuere inter hoies. Heb. Ini-
 mici tui deficient. Lyranus quoq; legit, Inimici tui me-
 tientur tibi. Tu autẽ sublimitatem eorũ calcabis.

CAPVT XXXIIII.

CVM accepisset Moyses sententiã mortis suae
 à domino benedixit, ut dictũ est, & statim
 ascendit obediens dei uerbo, & mortuus est
 in domino, et dux populi factus est Iosue.

Vidisti. Lex uidet qua eundũ & ostendit, sed non
 perducit &c. Mortuus] scilicet in terra Moab in
 loco ubi descriperat Deuteronomium supra ca. 3.

Et non cognouit &c. Ne scilicet populus re-
 liquis abuteretur illius per quẽ tanta beneficia acce-
 pissent. Stulti enim in opera sanctorũ respiciunt obli-
 to eo qui talia per eos fecit. Diabolus uero qui semp ad-
 uersatur

uersatur deo & sub specie pietatis inducit idololatriam qua hodie mūdus est plenus, uoluit indicare corpus Moysi, ut indicatur ī epistola Petri & Iudae ex qua nescio historia, sed Michaël ei restitit, & iudiciū dei cōtra eū inuocauit. Voluit enim diabolus in eo loco erigere indulgentias, ut hodie uocant, & nouū cultum dei quē deus non mandasset, & quē posteriores propheta sine nota impietatis & iniuriæ in sanctissimum Moysen damnare non potuissent. Hic certe regnasset diabolus. Quin & nos permittimus ossa sanctorum in terra quiescere, ut patriarchae sancti fecerunt? cur nō relictis alijs sequimur id quod deus nobis mandauit, Euangelium praeedicare & audire iussit, non ossa mortuorum adorare, siue uenerari &c.

Non caligauit. Significat neq; senio neq; morbo Moysen defecisse, licet senex fuerit, sed sola dei uoluntate posuisse animam. Fleuerunt. q; dolemus pro amico charitas est, q; non cessamus infidelitas est. Nolite, ait Paulus, contristari de dormientibus, sicut gentes quae spem non habent resurrectionis. Verum q; aliquot diebus lugebant apud illos, sicut de Iuda, de Abraham, de Israëlitis post mortem Ioseph, post mortem Iacob, legis &c. obseruatio fuit humana in quibus de signis externis, in uestitu, in cibis &c. in abstinentia laticiae externae &c. quibus testificabantur ceteris q; chari fuissent defuncti. Nihil hic agebatur cū deo, quē

M

admodū nostri tentant &c. Vide Leuit. 21. & 10.

Repletus. Non hoc efficiunt impositiones manū nostrorū episcoporū, quia deus elegerat Iosue, & mandauerat Moysi ut sufficeretur dux populi. Impositio tamē manū seruata est ab apostolis nō ut necessaria res, alioqui cur etiā Christus nō imposuit apostolis manum? sed ut hoc externo signo corā ecclesia, id est, populo in ciuitate, cui prædicaturus erat cui imponebantur manus, declararetur hunc esse dignū & spiritu doctum uerbi ministrum. Prædicatoribus imponebāt manus, nō missarijs. Sed hæc aliās in Paulo.

Et non surr.] De hoc loco supra ca. 18.

IOANNES BVGENHA-
gius Lectori.

Amuelem prophetā, id est, duos libros regum, quibusdam auditoribus interpretati sumus. In historijs tractādis nō possumus melius. Forte quibusdam ad meliora dedimus occasionem. Atq; hæc nostra nūc emittimus in publicū, ut uideas longe sanctiora spectanda in sacris historijs quā hactenus spectarūt qui in historias scripserūt.